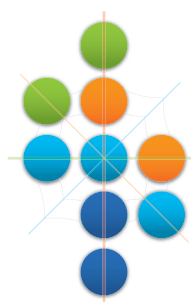

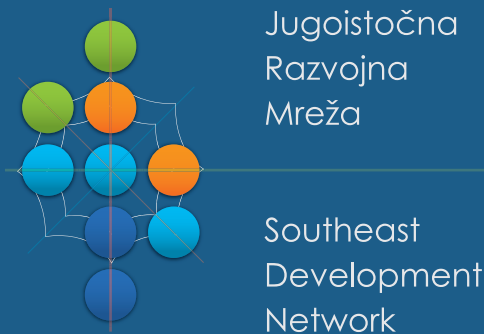
STUDIJA

“Sektorska analiza izvoznog potencijala MSPP u Republiku Bugarsku”

Jugoistočna
Razvojna
Mreža

Southeast
Development
Network

Studija u okviru Projekta
“Program podrške izvozu MSP u Republiku Bugarsku”

Ovaj projekat realizuje Jugoistočna razvojna mreža, asocijacija akreditovanih regionalnih razvojnih agencija južne i istočne Srbije.

Jugoistočnu razvojnu mrežu čine akreditovane regionalne razvojne agencije:

- Regionalna razvojna agencija – „Jug“, Niš
- Regionalna razvojna agencija „Braničevo – Podunavlje“, Požarevac
- Centar za razvoj Jablaničkog i Pčinjskog okruga, Leskovac
- RARIS, Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar
-

Asocijacija promoviše regionalni razvoj južne i istočne Srbije. Akreditovane regionalne agencije za razvoj koje deluje na teritoriji južne i istočne Srbije žele da na ovaj način svojom međusobnom saradnjom, razmenom iskustava i umrežavanjem doprinesu ubrzanom regionalnom razvoju Srbije.

Realizaciju Projekta je podržala RAZVOJNA AGENCIJA SRBIJE – RAS u okviru svog Programa podrške poslovnoj institucionalnoj infrastrukturi u 2016. godini.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	[5]
2. UVOD.....	[8]
3. CILJEVI I METODOLOGIJA.....	[10]
4. PREGLED SPOLJNOTRGOVINSKE ROBNE RAZMENE SRBIJE.....	[12]
5. SRPSKA PRIVREDA JE PRIVREDA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA.....	[19]
6. NEPOVOLJNA SEKTORSKA STRUKTURA MSPP.....	[22]
Neravnomerna regionalna distribucija aktivnosti MSPP.....	[23]
7. INDUSTRIJSKA I IZVOZNA KONKURENTNOST.....	[25]
Činjenice o izvoznoj konkurentnosti Srbije.....	[27]
Obim izvoza.....	[27]
8. OGRANIČAVAJUĆI ČINIOCI RASTA IZVOZA SRBIJE.....	[29]
9. SEKTORI SA NAJVEĆIM POTENCIJALOM U SRBIJI.....	[31]
10. RANG LISTA SEKTORA U SRBIJI PREMA RAZVOJNIM POTENCIJALIMA.....	[40]
11. SPOLJNOTRGOVINSKA RAZMENA SRBIJA – BUGARSKA.....	[47]
Karakteristike privrede Republike Bugarske.....	[49]
12. SEKTORI SA POTENCIJALIMA ZA IZVOZ U REPUBLIKU BUGARSKU.....	[63]
KAKO ČITATI SEKTORSKE PROFILE.....	[65]
13. SEKTORI SA IZVOZNI M POTENCIJALOM MSPP U REPUBLIKU BUGARSKU.....	[66]
1. PROIZVODNJA ČARAPA.....	[67]
2. PRERADA I KONZERVISANJE VOĆA I POVRĆA.....	[68]
3. PROIZVODNJA PAPIRA, CELULOZE I KARTONA.....	[69]
4. PROIZVODNJA AMBALAŽE OD PLASTIKE.....	[70]
5. BOJE I LAKOVI.....	[71]
6. ODEĆA.....	[72]
7. OBUĆA.....	[73]
8. PROIZVODI OD PLASTIKE ZA GRAĐEVINARSTVO.....	[74]
9. PROIZVODNJA OSVEŽAVAJUĆIH PIĆA.....	[75]
10. PROIZVODNJA SOKOVA.....	[76]
14. ZAVRŠNA RAZMATRANJA – SMERNICE ZA DALJI RAZVOJ IZVOZA.....	[77]
PRIMERI DOBRE PRAKSE.....	[82]
15. LITERATURA.....	[85]

SKRAĆENICE

CAGR – Prosečna stopa rasta

APR – Agencija za privredne register

BDP – Bruto domaći proizvod

CE – Efekat konkurentnosti

CEI – Centralno evropske inicijative

CEFTA – Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini

CMS – Konstantno tržišno učešće

EBITDA – Profit pre oduzimanja kamate, poreza na dobit i amortizacije

EBRD – Evropska banka za obnovu i razvoj

EFTA – Evropsko udruženje slobodne trgovine

ELG – Rast zasnovan na izvozu

HHI – Herfindal-Hiršmanov indeks

ICE – Istočna centralna Evropa

LPI – Indeks logističke performanse

MSPP – Mala, srednja preduzeća i preduzetnici

OECD – Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj

PCA – Analiza glavnih komponenti

PSuJIE – Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi

RCA – Otkrivena komparativna prednost

SDI – Strane direktne investicije

WEF – Svetski ekonomski forum

RZS – Republički zavod za statistiku

SMTK – Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija

KD – Klasifikacija delatnosti

1

SAŽETAK

Osnovni cilj Studije jeste da prepozna MSPP sektor sa razvojnim potencijalima za povećanje izvoza u Republiku Bugarsku i time stvori uslove da se ovi potencijali koriste u većoj meri nego do sada. Na taj način se može pomoći MSPP da konkurentno uvećaju svoj značaj na tržištu susedne Republike Bugarske. Time će MSPP moći da daju i veći doprinos razvoju domaće ekonomije, kao i ekonomskim i društvenim reformama. Uz to, ova Studija treba da ukaže na to koji sektori imaju očigledan tržišni potencijal ali istovremeno i poteškoće u ostvarivanju svojih ciljeva i punoj realizaciji tog potencijala. Rezultati ovog istraživanja trebalo bi da pomognu u osmišljavanju različitih akcije čijom bi se primenom pružila adekvatna podrška identifikovanim sektorima a istovremeno i uklonila – ili barem svela na minimum – ograničenja sa kojima su ti sektori suočeni.

Za analizu i procenu izvoznih potencijala su korišćeni statistički podaci Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije, Uprave Carina, Privredne komore Srbije, Nacionalnog statističkog instituta Bugarske i različite postojeće analize i strategije (navedene u odeljku „Literatura“) koje su u korelaciji sa zadatim ciljem Studije. U uvodnom delu Studije predstavljena je spoljnotrgovinska razmena Republike Srbije.

Što se tiče spoljnotrgovinske razmene Srbije i Bugarske, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u 2015. godini, Bugarska je bila 11. partner u srpskom izvozu i 16. u uvozu. U 2016. godini, Bugarska je 12. partner u izvozu i 17. u uvozu Srbije uz konstantno smanjenje deficita (u 2016. ostvaren je suficit robne razmene).

Kako bi se dobili što precizniji rezultati i omogućila primenljivost Studije, podaci o izvozu Srbije u Republiku Bugarsku su analizirani:

1. Posmatrano kroz industrijske grane – delatnosti;
2. Prema Standardnoj međunarodnoj trgovinskoj klasifikaciji.

Na osnovu podataka o ostvarenom izvozu (posmatrano kroz industrijske grane - delatnosti) sledeći sektori ostvaruju kontinuitet u izvozu prema Republici Bugarskoj:

- 01 Poljoprivredna proizvodnja, lov i uslužne delatnosti
- 10 Proizvodnja prehrambenih proizvoda
- 13 Proizvodnja tekstila
- 14 Proizvodnja odevnih predmeta
- 17 Proizvodnja papira i proizvoda od papira
- 22 Proizvodnja proizvoda od gume i plastike

Sektori koji se izdvajaju po vrednosti obima izvoza i kontinuitetu u izvozu (klasifikovani prema Standardnoj međunarodnoj trgovinskoj klasifikaciji) su:

- 11 Pića
- 22 Uljano semenje i plodovi
- 23 Pluta i drvo
- 62 Proizvodi od kaučuka
- 84 Odeća
- 85 Obuća

Na bazi ovih analiza i uzimajući u obzir „Indeks razvojnih potencijala razmenjivih sektora u Srbiji - IRP 2014“ identifikovani su sledeći sektori koji mogu povećati izvoz u Republiku Bugarsku:

- Proizvodnja čarapa
- Prerada i konzervisanje voća i povrća
- Proizvodnja papira, celuloze i kartona
- Proizvodnja ambalaže od plastike
- Boje i lakovi
- Odeća
- Obuća
- Proizvodi od plastike za građevinarstvo
- Proizvodnja osvežavajućih pića
- Proizvodnja sokova

Za ove sektore su prikazani rezultati istraživanja CEVES-a (Centra za visoke ekonomske studije), tj. njihovi sektorski profili – struktura sektora i ostvarene performance prema stubovima indeksa razvojnih potencijala. Ove sektore prepoznajemo kao primarne potencijale za uvećanje izvoza u Republiku Bugarsku.

Na kraju je prikazana i lista delatnosti (Klasifikacija delatnosti) koje imaju manji ali takođe značajni izvozni potencijal koje mogu predstavljati sekundarne potencijale u spoljnotrgovinskoj razmeni Srbije ka Bugarskoj, a to su:

- 0113 Gajenje povrća, korenastih i krtolastih biljaka
- 0115 Gajenje duvana
- 0130 Gajenje sadnog materijala
- 1042 Proizvodnja margarina i sličnih jestivih masti
- 1052 Proizvodnja sladoleda
- 1061 Proizvodnja mlinskih proizvoda
- 1062 Proizvodnja skroba i skrobnih proizvoda
- 1105 Proizvodnja piva
- 1391 Proizvodnja pletenih i kukičanih materijala
- 1395 Proizvodnja netkanog tekstila i predmeta, osim odeće
- 1413 Proizvodnja ostale odeće
- 1512 Proizvodnja putnih i ručnih torbi i kaiševa
- 1729 Proizvodnja ostalih proizvoda od papira i kartona
- 2211 Proizvodnja guma za vozila, protektiranje guma
- 2219 Proizvodnja ostalih proizvoda od gume
- 2221 Proizvodnja ploča, listova, cevi i profila
- 2229 Proizvodnja ostalih proizvoda od plastike
- 2332 Proizvodnja opeke, crepa i građevinskih proizvoda
- 2630 Proizvodnja komunikacione opreme
- 2740 Proizvodnja opreme za osvetljenje
- 2752 Proizvodnja neelektričnih aparata za domaćinstvo
- 2790 Proizvodnja ostale električne opreme
- 2829 Proizvodnja ostalih mašina i aparata opšte namene

2

UVOD

Dugoročno stagniranje izvoza Srbije predstavlja ograničavajući faktor daljeg ekonomskog rasta, te se povećanje izvoza posmatra kao razvojna neophodnost. Trend međunarodnog umrežavanja i multikulturno poslovno okruženje predstavlja novu vrstu zahteva menadžmentu srpskih kompanija, kako na nacionalnom tako i lokalnom nivou. Njihov osnovni cilj je da doprinesu efikasnijem uključivanju domaće privrede u globalne trgovinske i proizvodne tokove. Na ovaj način, izvoz postaje jedna od najvažnijih determinanti uspešnog i održivog ekonomskog razvoja. Samo 30% firmi u sektoru razmenljivih dobara srpske privrede aktivni su izvoznici, dok je preostalih 70% preduzeća orijentisano isključivo na poslovanje u zemlji.¹

Iako su većina malih i srednjih firmi iz sektora razmenljivih dobara izvoznici, relativno mali broj mikro preduzeća uspeo je da proširi svoje poslovanje i na inostranstvo, što je imalo značajan uticaj na relativno nisko učešće izvoznika u ukupnom broju firmi u Srbiji. Izvoznici su, uopšte uzevši, uspešniji i dinamičniji, kao i dvostruko produktivniji, od firmi koje ne izvoze.

1 „PERFORMANSA REALNOG SEKTORA U SRBIJI: Iskazana konkurentnost prema veličini, sektoru i regionu“, (2014)

3

CILJEVI I METODOLOGIJA

Osnovni cilj Studije jeste da prepozna MSPP sektor sa razvojnim potencijalima za povećanje izvoza u Republiku Bugarsku i time stvori uslove da se ovi potencijali koriste u većoj meri nego do sada. Na taj način se može pomoći MSPP da konkurentno uvećaju svoj značaj na tržištu susedne Republike Bugarske. Time će MSPP moći da daju i ostvare veći doprinos razvoju domaće ekonomije, kao i širim ekonomskim i društvenim prioritetima. Uz to, ova Studija treba da ukaže na to koji sektori imaju očigledan tržišni potencijal ali istovremeno i poteškoće u ostvarivanju svojih ciljeva i punoj realizaciji tog potencijala. Rezultati ovog istraživanja trebalo bi da pomognu u osmišljavanju različitih akcije čijom bi se primenom pružila adekvatna podrška identifikovanim sektorima a istovremeno i uklonila – ili barem svela na minimum – ograničenja sa kojima su ti sektori suočeni.

Predmet Studije je analiza potencijala sektora MSPP sa izvoznim potencijalima u Republiku Bugarsku uz osvrt na celokupno spoljnotrgovinsko poslovanje, kako Republike Srbije, tako i Republike Bugarske.

Studija predstavlja jedan od rezultata projekta „Program podrške izvozu MSPP u Republiku Bugarsku“ i u korelaciji je sa opštim ciljem projekta: Podrška razvoju privrednih subjekata zasnovana na znanju, inovativnosti, konkurentnosti i međusobnoj saradnji, koja će pomoći jačanju konkurentnosti MSPP sektora kroz osvajanje novih tržišta.

Istraživanjem i analizom relevantnih činjenica i podataka projekat ima za cilj da identifikuje izvozne potencijale određenih sektora i potpomogne kreiranje nove, dugoročne, inovativne usluge za MSPP koja je bazirana na njihovim realnim potrebama i koja će ojačati njihove poslovne kapacitete i doprineti osvajanju novih tržišta.

Metodologija

Prikupljanje kvantitativnih podataka za potrebe ove Studije izvršeno je analizom dostupne literature i putem Interneta, ali su korišćeni i drugi izvori za dobijanje relevantnih podataka. Izvršena je analiza dostupnih istraživačkih radova, analiza i studija, kao i strateških dokumenata koji se odnose na relevantnu oblast u Evropi i posebno u Srbiji i Bugarskoj. Izvor korišćenih podataka naveden je u odeljku Literatura.

Za analizu prikupljenih podataka primenjena je metoda - analiza sadržaja dokumenata. Osnovni izvor statističkih podataka su publikacije Republičkog zavoda za statistiku Srbije, Uprave carina Republike Srbije i Nacionalnog statističkog Instituta Bugarske.

Korišćen je metodološki pristup analize statističkih podataka vrednosti obima izvoza koju Republika Srbija ostvaruje prema Republici Bugarskoj i to kroz dve klasifikacije sektora - delatnosti: SMTK (Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija) i KD (klasifikacija delatnosti). Posmatran je period poslednjih 5 godina i identifikovani su sektori – delatnosti koje ostvaruju kontinuirani rast vrednosti izvoza. Za odabrane sektore prikazani su profili – njihovo rangiranje po Studiji „Indeks razvojnih potencijala razmenjivih sektora u Srbiji - IRP 2014“

4

PREGLED SPOLJNOTRGOVINSKE ROBNE RAZMENE SRBIJE

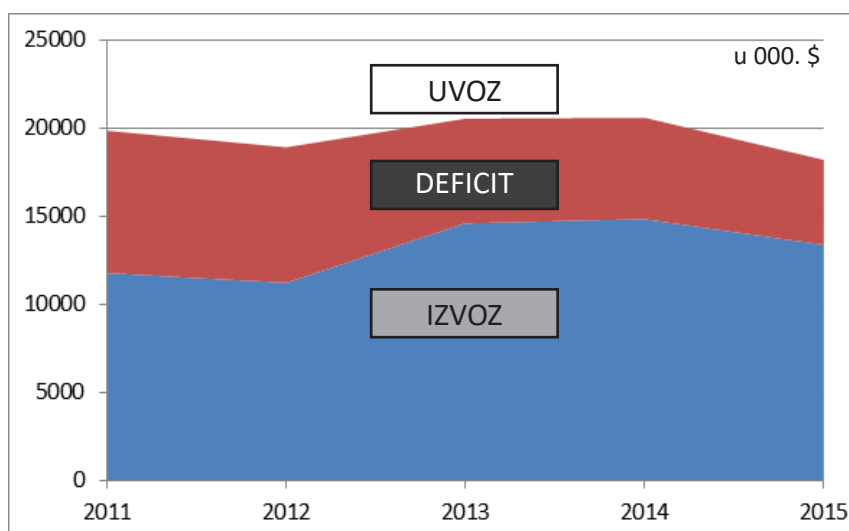
U međunarodnoj ekonomiji osnovne tokove čine: izvoz, uvoz i neto izvoz – trgovinski bilans. Izvoz predstavlja dobra i usluge koje se proizvode u jednoj zemlji a prodaju drugim zemljama. Razlika između izvoza i uvoza predstavlja neto izvoz ili trgovinski bilans.

TABELA 1: *Spoljnotrgovinska razmena Srbije (mil. \$) 2011-2015.g.*

Godina	Izvoz	Uvoz	Saldo trgovinskog bilansa mil. USD
2011.	11779	19862	-8083
2012.	11226	18923	-7697
2013.	14610	20550	-5940
2014.	14845	20601	-5756
2015.	13379	18210	-4831

Izvor: Republički zavod za statistiku

GRAFIKON 1: *Spoljnotrgovinska razmena Srbije (mil. \$) 2011-2015.g.*

Ukupna spoljnotrgovinska robna razmena Republike Srbije za januar – decembar 2015. godine iznosi: 31.581,4 miliona dolara, što je pad od 10,9% u odnosu na isti period prethodne godine.

Izvezeno je robe u vrednosti od 13.379,2 mil. dolara, što čini pad od 10,0% u odnosu na isti period prethodne godine, a uvezeno je robe u vrednosti od 18.210,2 mil. dolara, što je za 11,6% manje nego u istom periodu prethodne godine. Pad izvoza i uvoza, kao i ukupne spoljnotrgovinske razmene, izraženo u dolarima, rezultat je jačanja ove valute, kako u odnosu na dinar, tako i u odnosu na evro.

Deficit iznosi 4.831,0 mil. dolara, što čini smanjenje od 16,1% u odnosu na isti period prethodne godine. Izražen u evrima, deficit iznosi 4.364,4 miliona, što je povećanje od 0,6% u poređenju sa istim periodom prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom je 73,4% i veća je od pokrivenosti u istom periodu prethodne godine, kada je iznosila 72,0%. Posmatrano regionalno, najveće učešće u izvozu Srbije imao je Region Vojvodine (32,1%); sledi Region Šumadije i Zapadne Srbije (28,9%), Beogradski region (22,8%), Region Južne i Istočne

Srbije (16,1%), a oko 0,1% izvoza je nerazvrstano po teritorijama.

Najveće učešće u uvozu Srbije imao je Beogradski region (43,7%), slede Region Vojvodine (28,1%), Region Šumadije i Zapadne Srbije (17,2%), Region Južne i Istočne Srbije (10,2%), a oko 0,8% uvoza nije razvrstano po teritorijama. Nema podataka za Region Kosovo i Metohija.

Izvoz i uvoz po regionima dat je prema sedištu vlasnika robe u momentu prihvatanja carinske deklaracije. To znači da vlasnici robe, po carinskom zakonu, mogu biti proizvođači, korisnici, izvoznici ili uvoznici robe. Ovu činjenicu treba imati u vidu prilikom tumačenja podataka po regionima. Na primer, uvoz nafte i gasa najvećim delom se obuhvata u Regionu Vojvodine i Beogradskom regionu, a to su energenti za ukupnu teritoriju Srbije. U strukturi izvoza po nameni proizvoda (princip pretežnosti) najviše su zastupljeni proizvodi za reprodukciju, 52,79% (7.055,7 mil. dolara), slede roba za široku potrošnju, 38,14% (5.098,1 mil. dolara) i oprema, 9,06% (1.210,3 mil. dolara). Neklasifikovana roba po nameni iznosi 0,01% (1,0 mil. dolara).

U strukturi uvoza po nameni proizvoda najviše su zastupljeni proizvodi za reprodukciju, 57,3% (10.445,7 mil. dolara), slede roba za široku potrošnju, 19,1% (3.486,4 mil. dolara), i oprema, 11,8% (2.153,0 mil. dolara). Neklasifikovana roba po nameni iznosi 11,7% (2.131,1 mil. dolara).

U izvozu, glavni spoljnotrgovinski partneri, pojedinačno, bili su: Italija (2.163,0 mil. dolara), Nemačka (1.672,5), Bosna i Hercegovina (1.171,9), Rumunija (745,5) i Ruska Federacija (724,8). U uvozu, glavni spoljnotrgovinski partneri, pojedinačno, bili su: Nemačka (2.256,3 mil. dolara), Italija (1.923,4 mil. dolara), Ruska Federacija (1.748,5 mil. dolara), Kina (1.540,6 mil. dolara) i Mađarska (8.67,4 mil. dolara).

Spoljnotrgovinska robna razmena bila je najveća sa zemljama sa kojima Srbija ima potpisane sporazume o slobodnoj trgovini. Zemlje članice Evropske unije čine 63,8% ukupne razmene. Drugi po važnosti partner jesu zemlje CEFTA, sa kojima imamo suficit u razmeni od 1.734,9 mil. dolara, koji je rezultat uglavnom izvoza poljoprivrednih proizvoda (žitarice i proizvodi od njih i razne vrste pića), proizvoda od metala, kao i izvoza raznih gotovih proizvoda.

TABELA 2: Pregled spoljnotrgovinske razmene Srbije po razvijenosti zemalja 2013-2015.g.

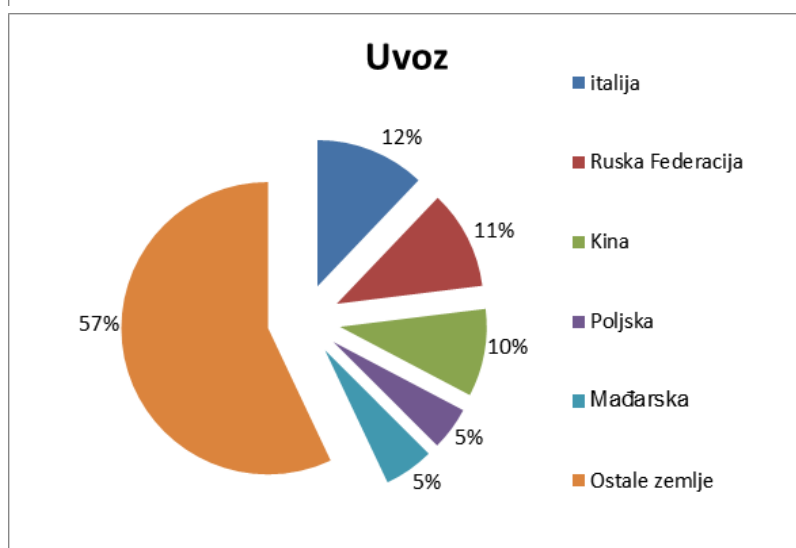
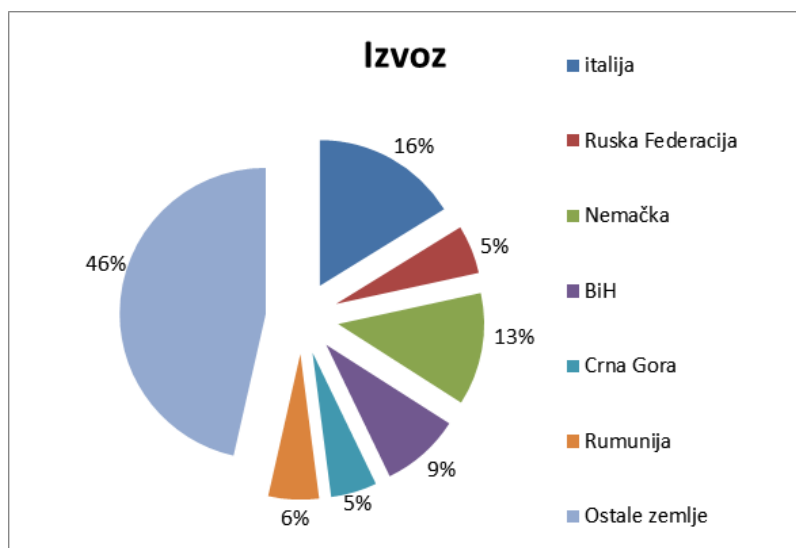
Vrednost, mil. USD	Izvoz			Uvoz		
	2013.	2014.	2015.	2013.	2014.	2015.
Ukupno	14.610	14.845	13.379	20.550	20.601	18.210
Razvijene zemlje	8.279	8.392	7.659	11.989	12.191	10.797
EU	7.628	7.921	7.221	11.235	11.447	9.995
EFTA	133	121	116	226	266	314
Ostale industrijske zemlje	518	350	323	528	477	489
Zemlje u razvoju	6.331	6.453	5.720	8.558	8.408	7.408
Neklasifikovane zemlje	0	0	0	3	2	5

U ovoj tabeli EU ne uključuje Bugarsku i Rumuniju, koje po metodologiji MMF-a spadaju u zemlje u razvoju.

Izvor: Republički zavod za statistiku

Posmatrano pojedinačno po zemljama, suficit u razmeni ostvaren je sa bivšim jugoslovenskim republikama: Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Makedonijom. Od ostalih zemalja ističe se i suficit sa Italijom, Rumunijom, Bugarskom. Najveći deficit javlja se u trgovini sa Kinom (zbog uvoza telefona za mrežu stanica i laptopova) i Ruskom Federacijom (zbog uvoza energenata, pre svega, nafte i gasa). Sledi deficit sa Nemačkom, Mađarskom, Poljskom (uvoz delova za motorna vozila), Turskom, Švajcarskom, Austrijom, Belgijom.

GRAFIKON 2: Zemlje sa najvećim učešćem u spoljnotrgovinskoj razmeni u 2015.

Prema odsecima (sektorima) Standardne međunarodne trgovinske klasifikacije (SMTK), u izvozu najveće učešće imaju: drumska vozila (1.569,1 mil. dolara), električne mašine i aparati (1.031,4 mil. dolara), povrće i voće (764,0 mil. dolara), žitarice i proizvodi od njih (638,1 mil. dolara) i obojeni metali (563,1 mil. dolara). Izvoz ovih pet odseka čini 34,2% ukupnog izvoza. Prvih pet odseka sa najvećim učešćem u uvozu su: drumska vozila (1828,6 mil. dolara), nafta i naftni derivati (1190,3 mil. dolara), električne mašine i aparati (770,0 mil. dolara), industrijske mašine za opštu upotrebu (684,1 mil. dolara) i prirodni gas (617,6 mil. dolara), a njihov uvoz čini 27,9% ukupnog uvoza. Odsek nerazvrstana roba, u koji se sada uključuje i roba na carinskom skladištu i u slobodnoj zoni, ima učešće u ukupnom uvozu 11,7%.

TABELA 3: Vrednost izvoza prema klasifikaciji delatnosti, 2013–2015. (mil. \$)

	2013.	2014.	2015.
Ukupno	14.610	14.845	13.379
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	865	979	946
Rudarstvo	87	80	52
Prerađivačka industrija	13.073	13.385	12.076
Snabdevanje el.energijom, gasom i parom	272	84	96
Snabdevanje vodom i upravljanje otpadnim vodama	242	227	133
Uslužne delatnosti	71	91	75

Izvor: Republički zavod za statistiku

Lista prvih 10 proizvoda u uvozu pokazuje da su delovi i pribor za motorna vozila naš prvi uvozni proizvod (71 mil. dolara). Drugi po značaju je uvoz sirove nafte (67 mil. dolara). Na trećem mestu uvozne liste je uvoz lekova za maloprodaju (34 mil. dolara). Uvoz automobila, dizel, preko 1500, ali ispod 2500 cm³ iznosio je 25 mil. dolara. Sledi uvoz gasnih ulja u vrednosti od 18 mil. dolara. Na uvoz rude bakra i koncentrata potrošeno je 17 mil. dolara. Uvoz ulja za podmazivanje bio je 14 mil. dolara, koliko je iznosio i uvoz telefona za mrežu stanica. Uvoz prirodnog gasa vredeo je takođe 14 mil. dolara. Poslednje mesto zauzima uvoz žice od rafinisanog bakra sa 10 mil. dolara.²

TABELA 4: Izvoz i uvoz Srbije po geografskim zonama i odabranim zemljama 2015.g. u mil. USD

Januar – decembar 2015.										
	Izvoz			Uvoz			Udeo u ukupnom izvozu u %		Udeo u ukupnom uvozu u %	
	2014.	2015.	indeks	2014.	2015.	indeks	2014.	2015.	2014.	2015.
Po geografskim zonama										
Ukupno	14845.2	13365.2	90.0	20609.1	18216.2	88.4	100.0	100.0	100.0	100.0
Evropa	13972.1	12455.1	89.1	17371.3	14984.8	86.3	94.1	93.2	84.3	82.3
Evropska Unija	9593.7	8778.2	91.5	12999.6	11364.7	87.4	64.6	65.7	63.1	62.4
Ostale evropske zemlje	4378.4	3676.9	84.0	4371.7	3620.1	82.8	29.5	27.5	21.2	19.9
Afrika	191.7	189.1	98.6	117.2	106.3	90.7	1.3	1.4	0.6	0.6
Severna Afrika	96.9	101.5	104.8	56.4	46.3	82.1	0.7	0.8	0.3	0.3
Ostale afričke zemlje	94.8	87.6	92.4	60.8	60.0	98.7	0.6	0.7	0.3	0.3
Amerika	361.0	299.7	83.0	512.7	512.5	100.0	2.4	2.2	2.5	2.8
Severna Amerika	330.9	269.2	81.3	308.8	319.7	103.5	2.2	2.0	1.5	1.8
Centralna Amerika, Karibi	8.8	13.6	155.3	36.7	37.0	101.1	0.1	0.1	0.2	0.2
Južna Amerika	21.3	16.9	79.5	167.2	155.8	93.2	0.1	0.1	0.8	0.9
Azija	308.8	411.0	133.1	2599.0	2601.6	100.1	2.1	3.1	12.6	14.3
Zemlje Bliskog, Srednjeg istoka	119.0	169.6	142.5	92.6	155.9	168.3	0.8	1.3	0.4	0.9
Ostale Azijske zemlje	189.9	241.4	127.1	2506.4	2445.7	97.6	1.3	1.8	12.2	13.4
Okeanija i Polarni region	11.6	10.3	88.8	6.7	6.3	93.2	0.1	0.1	0.0	0.0
Australija, Novi Zeland	11.4	10.2	88.9	6.6	6.1	91.6	0.1	0.1	0.0	0.0

Ostale zemlje Okeanije	0.1	0.1	80.7	0.1	0.2	212.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Nerazvrstano po kontinentima	-	-	-	2.2	4.7	213.1	-	-	0.0	0.0
Ostali podkontinenti ekstra trgovina	-	-	-	2.2	4.7	213.1	-	-	0.0	0.0
Po izabranim zemljama										
Italija	2576.9	2163.0	83.9	2308.6	1923.4	83.3	17.4	16.2	11.2	10.6
Nemačka	1773.2	1672.5	94.3	2426.6	2256.3	93.0	11.9	12.5	11.8	12.4
Ruska federacija	1029.1	724.8	70.4	2340.4	1748.5	74.7	6.9	5.4	11.4	9.6
Bosna i Hercegovina	1319.4	1171.9	88.8	534.6	429.2	80.3	8.9	8.8	2.6	2.4
Kina	14.2	20.6	144.8	1561.0	1540.6	98.7	0.1	0.2	7.6	8.5
Rumunija	829.9	745.5	89.8	587.3	517.3	88.1	5.6	5.6	2.8	2.8
Mađarska	378.3	356.6	94.3	1017.7	867.4	85.2	2.5	2.7	4.9	4.8
Poljska	295.8	281.8	95.3	983.3	761.9	77.5	2.0	2.1	4.8	4.2
Slovenija	471.2	416.8	88.5	561.4	549.1	97.8	3.2	3.1	2.7	3.0
Hrvatska	458.8	443.1	96.6	546.4	516.0	94.4	3.1	3.3	2.7	2.8
Francuska	417.7	409.6	98.1	574.6	533.9	92.9	2.8	3.1	2.8	2.9
Austrija	352.1	340.2	96.6	642.6	533.4	83.0	2.4	2.5	3.1	2.9
Turska	230.9	248.9	107.8	589.7	579.1	98.2	1.6	1.9	2.9	3.2
Republika Crna Gora	756.1	678.6	89.7	67.1	62.7	93.5	5.1	5.1	0.3	0.3
Republika Makedonija	603.7	522.5	86.5	252.3	203.5	80.7	4.1	3.9	1.2	1.1
Bugarska	384.0	380.8	99.2	410.6	334.8	81.5	2.6	2.8	2.0	1.8
Češka Republika	357.6	306.7	85.8	459.5	407.5	88.7	2.4	2.3	2.2	2.2
SAD	312.7	250.5	80.1	279.1	288.9	103.5	2.1	1.9	1.4	1.6
Belgija	213.1	165.9	77.8	379.0	355.8	93.9	1.4	1.2	1.8	2.0
Slovačka	209.4	220.8	105.4	319.2	249.7	78.2	1.4	1.7	1.5	1.4
Holandija	150.1	152.3	101.5	358.8	292.2	81.4	1.0	1.1	1.7	1.6
Grčka	167.1	149.9	89.7	304.9	269.3	88.3	1.1	1.1	1.5	1.5
Velika Britanija	153.8	197.0	128.1	241.9	221.8	91.7	1.0	1.5	1.2	1.2
Španija	123.9	138.0	111.3	241.6	237.4	98.3	0.8	1.0	1.2	1.3
Švajcarska	99.1	78.1	78.8	241.9	284.0	117.4	0.7	0.6	1.2	1.6

Švedska	67.0	69.3	103.5	225.4	162.3	72.0	0.5	0.5	1.1	0.9
Ukrajina	100.8	63.7	63.2	162.2	162.2	100.0	0.7	0.5	0.8	0.9
Danska	48.0	58.1	121.0	115.9	132.1	113.9	0.3	0.4	0.6	0.7
Kazah- stan	16.8	24.4	144.8	198.0	142.2	71.8	0.1	0.2	1.0	0.8
Japan	6.8	42.3	627.0	107.5	109.9	102.2	0.0	0.3	0.5	0.6
Moldavi- ja*)	17.0	11.2	65.6	55.4	35.5	64.1	0.1	0.1	0.3	0.2

*) Moldavija je fiksirano data u tabeli i ne prati opadajući rang ukupne spoljnotrgovinske razmene.

Izvor: Republički zavod za statistiku

5

**SRPSKA PRIVREDA JE PRIVREDA
MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA**

Sektor MSPP zadržao je u 2013. godini relativno visoko učešće u obrazovanju osnovnih pokazatelja poslovanja nefinansijskog sektora privrede Republike Srbije: generiše oko 2/3 zaposlenosti i prometa, 54,1% bruto društvene vrednosti (u daljem tekstu: BDV) i učestvuje sa 43,2% u izvozu nefinansijskog sektora. Procenjuje se da je u 2013. godini sektor MSPP, koji čini 99,8 % ukupnog broja privrednih subjekata, učestvovao sa oko 34% u bruto društvenom proizvodu (u daljem tekstu: BDP) Republike Srbije. Posmatrano po veličini u strukturi sektora MSPP najbrojnija su mikro preduzeća, koji učestvuju sa 96,2% u ukupnom broju MSPP. Relativno nizak prosečan broj od 2,4 zaposlenih po privrednom subjektu ukazuje na jednu od ključnih slabosti sektora MSPP u odnosu na države članice EU, gde taj prosek iznosi 4,2.³

U strukturi sektora MSPP najbrojnija su mikro preduzeća (305.321), mala i srednja privredna društva (11.841), i ujedno ova privredna društva dominiraju u sledećim pokazateljima:

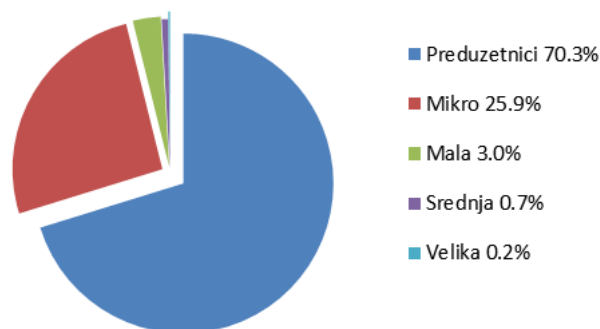
- 53,8% zaposlenost MSPP sektora,
- 60,7% promet MSPP sektora,
- 61,6% BDP MSPP sektora
- 77% izvoza MSPP sektora

TABELA 5: Struktura MSPP sektora u poređenju sa EU

	Broj preduzeća			Zaposlenost		
	Srbija		EU	Srbija		EU
	Broj	Učešće (%)		Broj	Učešće (%)	
Mikro	303.927	96,2	92,2	591.101	42,0	29,7
Mala	9.353	3,0	6,5	181.033	12,9	20,6
Srednja	2.132	0,7	1,1	223.367	15,9	17,2
MSPP	315.412	99,8	99,8	995.501	70,8	67,5
Velika	494	0,2	0,2	410.403	29,2	32,5
Ukupno	315.906	100	100	1.405.904	100	100

Izvor: Ministarstvo privrede na osnovu RZS

GRAFIKON 3: Pregled broja društava po veličini

³ Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2013. Godinu (Ministarstvo privrede Nacionalna agencija za regionalni razvoj)

Usporena dinamika razvoja i smanjenje broja privrednih subjekata sektora MSPP su rezultat otežanih uslova poslovanja, smanjenja mogućnosti za finansiranje MSPP sektora kao i pada inostrane tražnje, zbog smanjene ukupne poslovne aktivnosti najznačajnijih spoljnotrgovinskih partnera Srbije (zemalja članica EU i ostalih zemalja u okruženju).

TABELA 6: Broj preduzeća i učešće MSPP sektora u okruženju

	EU	Bugarska	Češka	Mađarska	Poljska	Rumunija	Slovenija
Br. preduzeća, u 000	20614,1	314,0	948,3	570,0	1391,1	532,5	106,5
Br. zaposlenih, u 000	87092,3	1474,1	2376,8	1809,9	5494,0	2717,2	413,9
BDV, u mlrd. EUR	3430,0	12,1	47,9	26,6	89,8	26,7	11,9
Br. MSPP na 1.000 stanovnika	41,0	43,1	90,2	57,5	36,1	26,6	51,7
Broj zapos. po preduzeću	4,2	4,7	2,5	3,2	3,9	5,1	3,9
BDV po zap. u 000 EUR	39,4	8,2	20,2	14,7	16,3	9,8	28,8
PROCENTUALNO UČEŠĆE MSPP U NEFINANSIJSKOM SEKTORU							
Broj preduzeća	99,8	99,8	99,9	99,9	99,8	99,7	99,8
Broj zaposlenih	66,7	75,9	69,7	73,0	68,1	67,0	70,3
BDV	57,8	61,9	55,5	53,8	51,8	52,2	62,7

6

NEPOVOLJNA SEKTORSKA STRUKTURA MSPP

Nedovoljan broj i ostvarene niske performanse poslovanja preduzeća u razmenljivim delatnostima još jedan su pokazatelj niskog nivoa razvijenosti MSPP. U poređenju sa prethodnom godinom nije bilo značajnijih promena – dominantno je učešće MSPP nerazmenljivog sektora u formiranju osnovnih indikatora nefinansijskog sektora. Koncentracija MSPP u sektorima sa relativno nižim ulaganjima i bržim obrtom kapitala ukazuje na njihove niske finansijsko-ekonomske performanse razvoja. Promena sektorske strukture MSPP u korist razmenljivih sektora, čiji proizvodi učestvuju u spoljnotrgovinskoj razmeni, osnovni su preduslov povećanja nivoa razvijenosti i konkurentnosti ovog segmenta privrede.

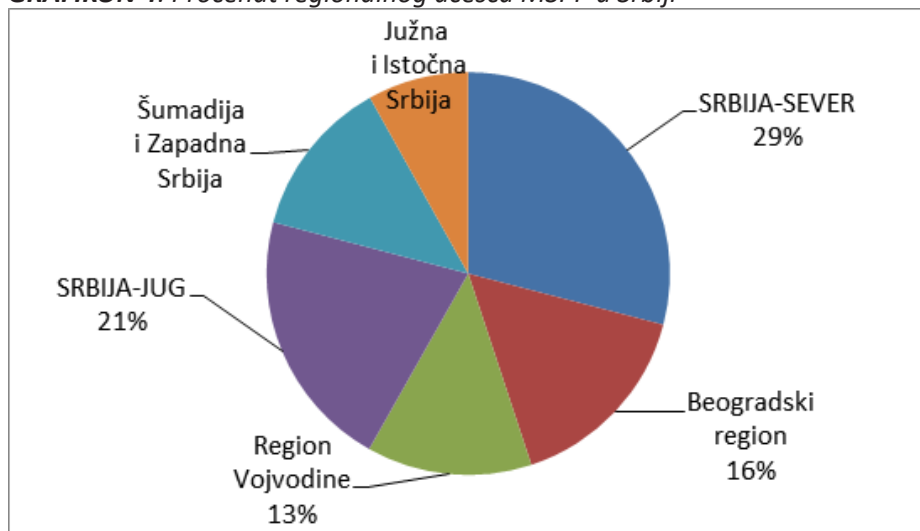
TABELA 7: Indikatori poslovanja MSPP prema delatnosti, u 2015.

	Broj preduzeća		Zaposlenost		Promet		BDV	
	Broj	%	Broj	%	mil. din.	%	mil. din	%
Razmenljivi sektori	58.174	18,4	271.151	22,9	1.804.178	20,3	306.643	17,2
Prerađivačka ind.	50.044	15,8	217.296	18,3	1.290.529	14,5	238.99	13,4
Ostali razmenljivi	8.131	2,6	53.855	4,5	513.649	5,8	67.653	3,8
Nerazmenjivi sektori	257.238	81,4	497.399	41,0	3.909.678	44,0	657	36,9
Građevinarstvo	23.240	7,4	57.400	4,9	348.289	3,9	78.109	4,4
Trgovina	94.605	29,9	214.897	18,1	2.577.132	29,0	256.441	14,4
Stručne. naučne. inovac. i tehn. delat.	36.926	11,7	55.345	4,7	262.241	3,0	90.383	5,1
Ostali nerazmenljivi	102.466	32,4	169.757	14,3	722.016	8,1	232.43	13,0
Ukupno MSPP	315.412	99,8	768.550	64,9	5.713.857	64,3	964.007	54,1

Izvor: RSJP na osnovu podataka RZS

Neravnomerna regionalna distribucija aktivnosti MSPP

Privredu Srbije karakteriše velika disproporcija u nivou ekonomske razvijenosti između regiona i oblasti što dugoročno posmatrano predstavlja veliko razvojno ograničenje. Iako MSPP dominiraju u svim regionima i većini regionalnih oblasti Srbije uočljiva je njihova koncentracija u ekonomski razvijenijim regionima i oblastima. MSPP najrazvijenijeg Beogradskog regiona čine 1/3 ukupnog broja i angažuju 1/5 ukupne zaposlenosti nefinansijskog sektora. Posmatrano prema BDV po zaposlenom, MSPP sektor u Beogradskom regionu je za 2,0 puta produktivniji u odnosu na region Južne i Istočne Srbije, za 1,7 puta u odnosu na region Šumadije i Zapadne Srbije i za 1,3 puta u odnosu na region Vojvodine. Velika neravnomernost u postignutom stepenu razvoja postoji i na nivou oblasti. Odnos BDV po zaposlenom MSPP najrazvijenije (Beogradske) oblasti i najmanje razvijene (Pčinjske) oblasti iznosi 2,3:1.

GRAFIKON 4: Procenat regionalnog učešća MSPP u Srbiji**TABELA 8:** Struktura MSPP sektora po regionima

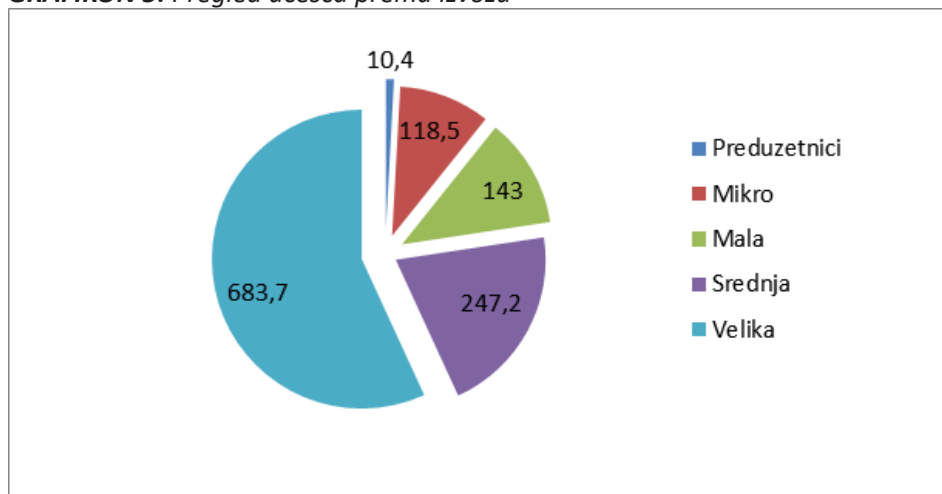
	Broj preduzeća		Zaposlenost		Promet		BDV		Izvoz		Uvoz	
	Broj	%	Broj	%	mlrd din.	%	mlrd din.	%	mlrd din.	%	mlrd din.	%
Beogradski	99.888	31,6	250.092	21,1	2.500	28,1	418	23,5	178	14,8	572	31,4
Vojvodina	83.466	26,4	208.561	17,6	1.587	17,9	261	14,7	171	14,2	231	13,9
Šumadija i Zapadna Srbija	80.885	25,6	187.744	15,8	1.050	11,8	184	10,3	111	9,2	130	7,8
Južna i Istočna Srbija	51.173	16,2	122.153	10,3	579	6,5	100	5,6	59	4,9	56	3,4
Ukupno MSPP	315.412	99,8	768.550	64,9	5.715	64,3	964	54,1	519	43,2	938	56,5

7

INDUSTRIJSKA I IZVOZNA KONKURENTNOST

Industrijska konkurentnost dominantno utiče na ukupnu konkurentnost i predstavlja osnovu izvozne konkurentnosti. Dostignuti nivo industrijske konkurentnosti prati se na osnovu analize strukture i produktivnosti prema tehnološkoj složenosti proizvodnje. U okviru prerađivačke industrije u Srbiji dominiraju sektori niže tehnološke složenosti i niže produktivnosti (radno i resursno intenzivne delatnosti) pri čemu je situacija nepovoljnija kod MSPP u odnosu na velika preduzeća. U 2015. godini MSPP iz sektora visoke i srednje visoke tehnološke složenosti čine svega 10% MSPP prerađivačke industrije (28% velika), zapošljavaju 17% radnika (32% velika) i stvaraju se 21% BDV MSPP industrijskog sektora (27% velika).

GRAFIKON 5: Pregled učešća prema izvozu

Na izvoznu konkurentnost utiče veliki broj faktora (produktivnost, troškovi proizvodnje, tehnološki razvoj i nivo proizvodnje i dr), ali je dominantno određena nivoom industrijske konkurentnosti. U 2015. godini nefinansijski deo privrede Srbije ostvario je ukupnu spoljnotrgovinsku razmenu od 2.863,6 mlrd. dinara pri čemu je uvoz (1.660,8 mlrd. dinara) za 458,0 mlrd. dinara veća od izvoza (1.202,8 mlrd. dinara). Najveće učešće u ostvarenoj spoljnotrgovinskoj razmeni ima prerađivačka industrija (55,4%) koja ostvaruje 73,0% ukupnog izvoza, 42,7% uvoza i suficit od 169,6 mlrd. dinara.

U strukturi spoljnotrgovinske razmene prerađivačke industrije dominiraju velika preduzeća (62,0%), a posebno u izvozu gde učestvuju sa 67,1% (u uvozu učestvuju sa 55,7%). Za razliku od MSPP koja u spoljnotrgovinskoj razmeni ostvaruju deficit od 24,8 mlrd. dinara, velika preduzeća ostvaruju suficit od 194,4 mlrd. dinara. I pored toga, što zahvaljujući izvoznog konkurentnosti velikih preduzeća, prerađivačka industrija ostvaruje suficit u spoljnotrgovinskoj razmeni, struktura ukupne razmene, a posebno izvoza je nepovoljna. U spoljnotrgovinskom bilansu dominiraju proizvodi niske ili srednje niske tehnološke složenosti (56,7%), pri čemu je situacija nepovoljnija kod MSPP gde ovi proizvodi učestvuju sa 70,4% (kod velikih 48,2%). Slična situacija je i kod izvoza prerađivačke industrije gde proizvodi niže tehnološke složenosti učestvuju sa 57,5% (MSPP 78,0%, velika 47,5%).

Činjenice o izvoznjoj konkurentnosti Srbije⁴

- Srbija je u celini beležila pozitivnu konkurentnost u postkriznom periodu.
- Izvozna pozicija Srbije unapređena je kod 70% izvoznih destinacija.
- Većina najkonkurentnijih sektora resursno su intenzivni (proizvodnja proizvoda od plastike i gume; proizvodnja metalnih proizvoda; proizvodnja drveta i papira; proizvodnja koksa; proizvodnja naftnih derivata).
- Srbija ostvaruje najveću otkrivenu komparativnu prednost u sektorima poljoprivrede i agrobiznisa.
- Većina oblasti iz sektora poljoprivrede i agrobiznisa nisu bile u stanju da poboljšaju ili bar zadrže prethodno stečene izvozne pozicije na inostranim tržištima.
- Konkurentnost većine najbolje rangiranih sektora zasnivala se na malom broju preduzeća.
- Ogromna većina najkonkurentnijih sektora ispoljava umeren ili visok stepen koncentracije.
- Ukupno 85% velikih, 71% srednjih i 51% malih preduzeća su izvoznici (u sektoru razmenljivih dobara; podaci iz 2014. godine).
- Izvoznici su, uopšte uzevši, uspešniji, produktivniji, profitabilniji i dinamičniji od firmi koje ne izvoze.
- Veliki broj najkonkurentnijih sektora oslanja se na strane direktne investicije.

Obim izvoza

Obim izvoza odnosi se na sposobnost jednog sektora da zauzme snažan položaj na inostranom tržištu i postane značajan faktor u izvozu matične zemlje. Obimom izvoza se po definiciji smatra količina izvezenih proizvoda (Balassa, 1975). On ukazuje na stečenu izvoznju poziciju jednog sektora, kao i na njegovu snagu u pogledu kapaciteta, resursa i efikasnosti za proizvodnju proizvoda koji se izvoze. U tom smislu, obim izvoza donekle predstavlja i meru komparativne prednosti jednog sektora. Pod komparativnom prednošću podrazumevamo kritičnu masu resursa i sposobnosti neophodnih za ostvarenje kvalitetne izvozne performanse. Sposobnost da se postigne visok obim izvoza jasan je pokazatelj toga da je određeni sektor zauzeo značajan položaj na inostranim tržištima, što opet ukazuje na prisustvo stečenog skupa resursa i kapaciteta koji su omogućili postizanje takvog pozitivnog rezultata.

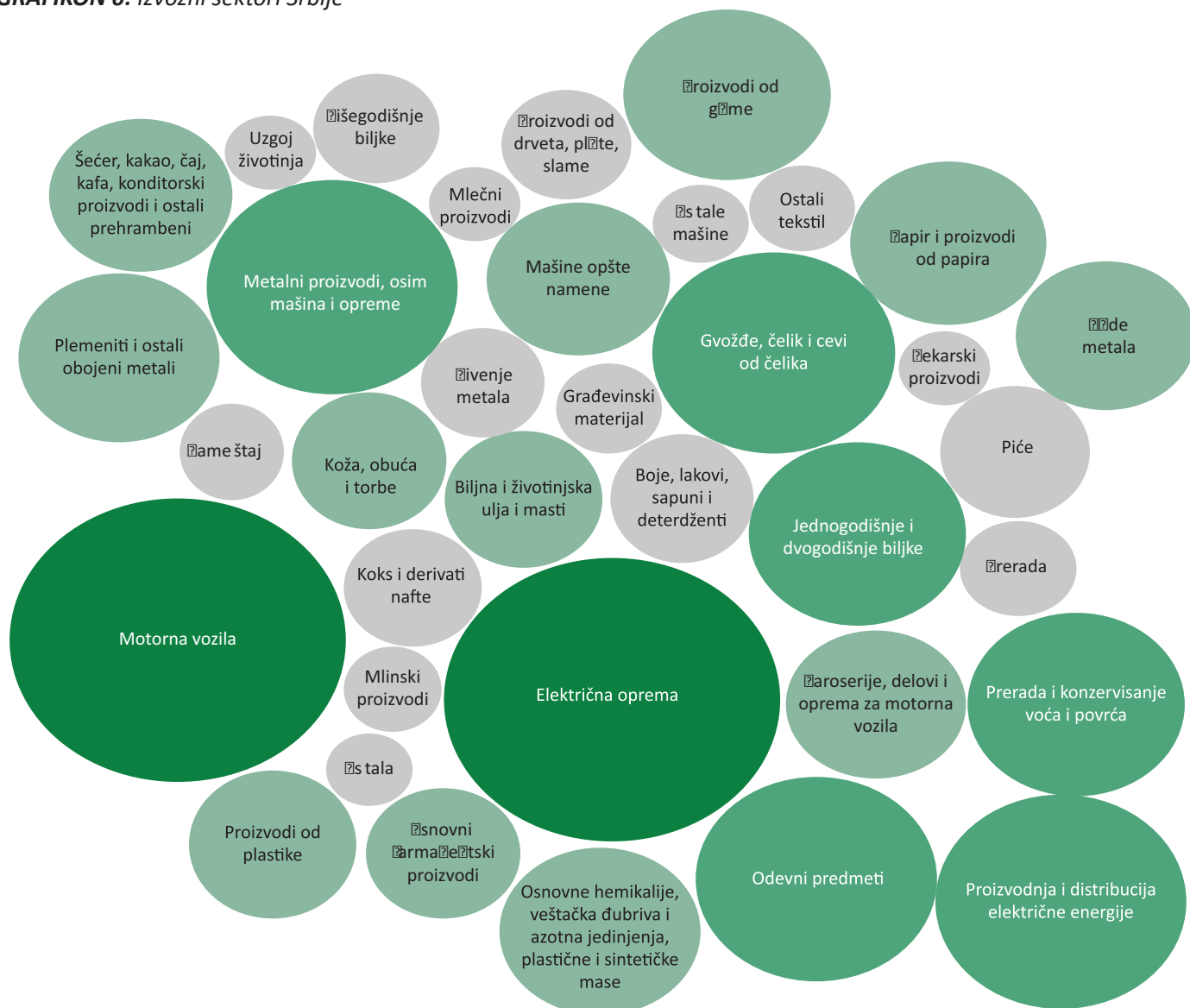
Obim izvoza sagledavamo sa dve relativne tačke gledišta: sa jedne strane, poredimo relativan izvozni potencijal sektora u Srbiji, a sa druge, poredimo relativan obim izvoza svakog sektora u odnosu na inostrana tržišta. Vrednost izvoza koristimo kao približni pokazatelj obima izvoza.

Prvi korak jeste da se ilustruje relativni značaj pojedinih sektora u „izvoznjoj korpi“ Srbije kroz prepoznavanje sektora čija je ukupna vrednost izvoza relativno visoka u poređenju sa drugim sektorima srpske privrede - indikator obima izvoza: učešće vrednosti izvoza posmatranog sektora u ukupnoj vrednosti izvoza iz Srbije. Drugi korak je poređenje relativne vrednosti izvoza pojedinačnih sektora u odnosu na inostrana tržišta. U literaturi se za merenje snažnijih i slabijih sektora jedne zemlje koristi više tehnika. Među najčešće korišćenim metodima je koncept „otkrivene komparativne prednosti“ (Revealed Competitive Advantage, RCA) koji je razvio Balasa (Balassa, 1965). Cilj metode RCA je da se objasni relativni značaj svakog proizvoda u ukupnoj „korpi“ proizvoda koje jedna zemlja izvozi u poređenju sa istim odnosom na globalnom nivou. Obim izvoza je značajan pokazatelj sposobnosti jednog sektora da proizvede dobra i proda ih na inostranim tržištima.

Na sledećoj slici je grafički prikaz svih sektora u Srbiji prema doprinosu ukupnom izvozu iz Srbije (predstavljenog veličinom kruga) u vrednošću RCA (predstavljenom bojom kruga). Sivom bojom označeni su sektori koji nemaju otkrivenu komparativnu prednost (tj. čija je vrednost RCA ispod 1). Sa druge strane, različitim nijansama zelene boje obeleženi su sektori sa većom vrednošću RCA: što je zelena boja tamnija, to je vrednost RCA veća.

⁴ „PERFORMANSA REALNOG SEKTORA U SRBIJI: Iskazana konkurentnost prema veličini, sektoru i regionu“, (2014)

GRAFIKON 6: Izvozni sektori Srbije

Izvor: Izveštaj o konkurentnosti MSPP u Srbiji - USAID Projekat održivog lokalnog razvoja (SLDP)

Kao što se iz ove slike vidi, značajan doprinos jednog sektora izvozu zemlje u celini ne podrazumeva nužno i da taj sektor uživa komparativnu prednost.

8

OGRANIČAVAJUĆI ČINIOCI RASTA IZVOZA SRBIJE

Uprkos tendenciji porasta robnog izvoza, brojni su problemi izvoznika i ograničenja sa kojima se suočavaju u izvozu. Pre svega to su visoke kamatne stope na domaćem tržištu, tako da se preduzeća samo iz nužde zadužuju. Inostrane banke prednost daju kreditiranju domaće potrošnje. Restriktivna monetarno-kreditna politika (zbog inflacionih pritisaka) i dalje umanjuje kreditni potencijal banaka, što sa svoje strane olakšava zadržavanje kamatnih stopa na visokom nivou. Aktivne kamatne stope komercijalnih banaka su posebno visoke ako se imaju u vidu niske pasivne kamatne stope na položene depozite.

Nedostatak obrtnog kapitala za finansiranje proizvodnje je praćen nestašicom sredstava za finansiranje i osiguranje izvoznih poslova, što otežava razmah domaćeg izvoza i formiranje održive dugoročne tendencije njegovog rasta. Da bi se otklonilo ovo ograničenje potrebno je da se obezbedi odgovarajući finansijski potencijal Fonda za osiguranje i kreditiranje izvoza, i da se pojača angažovanje države na području izvozne promocije privrede (predvideti značajnija sredstva u budžetu za ovu namenu).

Pretpostavka za dugoročno povećanje učešća vrednosti robnog izvoza Srbije u njenom BDP-a je restrukturiranje realnog sektora privrede. Očekivanje da će se ovaj proces ubrzano odvijati zahvaljujući privatizaciji za sada nema uverljivu potvrdu, jer je iznos novih ulaganja u vidu uvoza savremene inostrane opreme i tehnologije još uvek relativno skroman. Zaostajanje domaće privrede za inostranstvom od nekoliko tehnoloških ciklusa ne može biti zadovoljavajuća osnova za rast konkurentnog izvoza. S toga se ne sme izgubiti iz vida ispoljena zainteresovanost stranih kupaca domaćih preduzeća prvenstveno za domaće tržište, a tek onda i za izvoz (izvoz čelika je izuzetak jer se, pre svega, radi o uslužnim poslovima prerade). Privatizovana preduzeća sa stranim vlasništvom neretko postaju neto uvoznici. Mada su navedene mere liberalizacije doprinele snažnijem povezivanju domaće privrede sa inostranstvom, njihove posledice su se pre svega osetile na domaćem tržištu jer je došlo do dinamičnijeg rasta uvoza u poređenju sa rastom izvoza u periodu posle 2000. godine. Porast otvorenosti domaće privrede je uticao na jačanje konkurencije na unutrašnjem tržištu, uz primetno zanemarivanje izvoza.

Neki od istaknutijih problema u ostvarivanju boljih izvoznih rezultata su:

- **Nedovoljna konkurentnost izvoza**

Uprkos relativno nižim nadnicama u odnosu na razvijene zemlje i nove članice EU, preduzeća u Srbiji karakteriše naglašena sporost u uvođenju novih proizvoda zbog nedovoljne inovativne aktivnosti u preduzećima i zbog relativno niskog nivoa SDI. Tehnološki nivo većeg dela izvoza Srbije nije prilagođen snažnoj konkurenciji na svetskom tržištu, a delovanje necenovnih činilaca (ispitivanje tržišta prodaje, primena standarda kvaliteta) još uvek nije postalo bitan činilac izvoznog uspeha.

- **Nepovoljna investiciona klima**

Još uvek nepovoljna investiciona klima (po ocenama stranih investitora) može uticati na rast troškova poslovanja, što se direktno prelijeva na konkurentnost preduzeća u Srbiji, i deluje nepovoljno na formiranje novih izvozno usmerenih preduzeća i priliv SDI u ove sektore.

9

SEKTORI SA NAJVEĆIM POTENCIJALOM U SRBIJI

Sektori sa najvećim potencijalom u Srbiji jesu oni koji firmama pružaju adekvatne resurse uz koje su one u stanju da na sistematičan način proizvode međunarodno konkurentne proizvode dok im je poslovanje istovremeno profitabilno, produktivno i dinamično.

Takvi sektori podstiču razvoj konkurentnih firmi čiji će rast biti u stanju da pokrene privredu Srbije u celini; stoga te sektore smatramo najpogodnijim za razvoj firmi. To ne znači da će svaka firma koja je deo industrije sa potencijalom zaista i biti uspešna i konkurentna na međunarodnom nivou. Pa ipak, prosečna firma ima veće šanse da uspe u okviru ovakvog sektora. Da li će neko preduzeće uspeti ili ne zavisi prvenstveno od pojedinačnih atributa samog tog preduzeća.

Sektori sa najvećim potencijalom prepoznati su na osnovu integracije rezultata dve kompleksne analize – analize izvozne performanse i analize performanse sektora u celini.

Konačni cilj analize jeste da se prepoznaju sektori koji poseduju resurse i sposobnosti neophodne za snažan, dinamičan, diversifikovan i održiv izvoz. Uspeh na inostranim tržištima jasan je odraz sistematske sposobnosti jednog sektora da proizvede konkurentan proizvod, ali istovremeno i da neprekidno unapređuje svoj položaj na tržištu u uslovima konkurencije iz drugih zemalja.

Iz modela izvozne performanse i njenih determinanti – konkurentne prednosti, komparativne prednosti, kompleksnosti proizvoda i diversifikacije izvoza – možemo izvesti određene opšte zaključke o međunarodnom poslovanju srpske privrede. Može se zaključiti da je izvozna konkurentnost Srbije u celini sistematski i sveobuhvatno unapređena u posmatranom postkriznom periodu. Izvozna pozicija, merena kroz povećanje učešća na tržištu, poboljšana je na preko 70% najvažnijih izvoznih destinacija. Međutim, indikativno je i to što je ta performansa bila pretežno zasnovana na poslovanju manjeg broja sektora razmenljivih dobara, a prvenstveno izuzetno konkurentne autoindustrije. Ostali najkonkurentniji sektori uglavnom pripadaju resursno intenzivnim oblastima (plastika, guma, metalni proizvodi, drvo i papir, koks, derivati nafte). Iako su poljoprivreda i agrobiznis među sektorima najznačajnijim za izvoz iz Srbije, kada njihove performanse posmatramo kroz prizmu konkurentnosti možemo videti da poljoprivreda i agrobiznis nisu bili u stanju da konkurišu rivalima u postkriznom periodu, od 2009. do 2013. godine.

Kako merimo potencijale sektora?⁵

Potencijale sektora merimo pomoću indeksa sastavljenog od četiri glavne komponente: ostvarene performanse, potencijala za ekonomski razvoj, doprinosa društveno-ekonomskim ciljevima i ekspertskih mišljenja. Komponente su komplementarne i sukcesivno pojačavaju efekat jedna drugoj.

- *Ostvarena performansa* prikazuje učinak koji su kompanije ostvarile na tržištu u posmatranom periodu. Komponenta ukazuje na to koliko su firme unutar sektora bile sposobne da se izbore sa negativnim posledicama krize, da rastu i dinamično se razvijaju, poslujući uspešno u okviru svoje „core“ delatnosti.
- *Potencijal za dalji ekonomski razvoj* „koriguje“ performansu ostvarenu u prošlosti za nova očekivanja, naglašavajući „efekat“ pozitivnog trenda kod onih kod kojih se očekuje da prosperiraju i u budućnosti i ističući one koji sopstvenim prosperiranjem podstiču i rast drugih.

5 Indeks razvojnih potencijala razmenjivih sektora u Srbiji - IRP

- *Doprinos društveno-ekonomskim ciljevima*, nadgrađujući se nad već ostvarenim i očekivanim u budućnosti, specijalan značaj daje sektorima koji imaju kapacitet da pomognu pri ostvarivanju nacionalnih prioriteta
- *Ekspertska mišljenja* uključuju dozu iskustva i subjektivnosti, što za cilj ima da koriguje nesavršenost podataka, metodologije, procesa aproksimiranja i ostalih „neuspeha“ oslanjajući se isključivo na kvantitativne pokazatelje.

Prve tri komponente se mogu razložiti na devet glavnih stubova:

Komponenta 1- Ostvarena performansa:

- (1) generalna performansa
- (2) izvozna performansa
- (3) održiva performansa

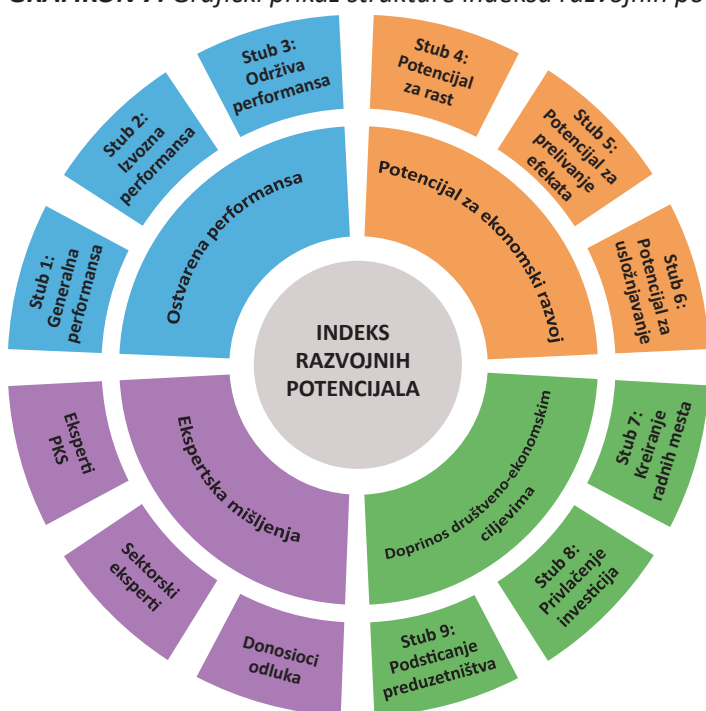
Komponenta 2 – Potencijal za dalji ekonomski razvoj:

- (4) potencijal za rast
- (5) potencijal za prelivanje efekata
- (6) potencijal za usložnjavanje

Komponenta 3 – Doprinos društveno-ekonomskim ciljevima:

- (7) kreiranje zaposlenosti
- (8) privlačenje investicija
- (9) podsticanje preduzetništva

GRAFIKON 7: Grafički prikaz strukture indeksa razvojnih potencijala sektora⁶

Stub 1: Generalna performansa

Generalna performansa prikazuje sposobnost firmi u okviru sektora da rastu brzo, produktivno i profitabilno, stvarajući dodatnu vrednost i radna mesta. Za sektor koji je ostvario bolju generalnu performansu se može reći da je atraktivniji i pogodniji za razvoj firmi.

Rast aktivnosti jedne kompanije pokazuje njenu sposobnost da generiše tražnju i uvećava svoje prihode – bilo kroz sposobnost da prodaje više proizvoda postojećim i novim mušterijama, bilo kroz uvećanje cene na

⁶ Indeks razvojnih potencijala razmenjivih sektora u Srbiji - IRP 2014

bazi diferenciranja od konkurencije. Rast aktivnosti je preduslov zdravog razvoja, ali svakako nije dovoljan uslov – oslikava prihodnu, ali ne i troškovnu stranu, a ne govori dovoljno ni o samoj efikasnosti rasta. Stoga, u okviru generalne performanse, koristi se još indikatora sa ciljem da se slika kompletira.

Profitabilnost i produktivnost ukazuju na kapacitet firme da ponude „pravi” proizvod, poželjan u očima kupaca, i to na način da svoje inpute u proizvodnji upošljavaju na efikasan način. Oba podstuba u dugom roku ukazuju i na efikasnost i na efektivnost poslovnih aktivnosti kompanije, što se ogleda i kroz podsticaj vlasnika i drugih interesnih grupa da ulažu sve veća sredstva. Visoka prosečna profitabilnost posledično privlači i veliki broj novih investitora, što dodatno unapređuje značaj i rast samog sektora.

Brzorastuće kompanije, tzv. „gazele”, posebno se izdvajaju među uspešnim kompanijama. To su firme koje su uspele snažno i konstantno da rastu i zapošljavaju radnike i da u periodu od četiri godine dupliraju svoju početnu imovinu. Njihov značaj se prevashodno ogleda u kreiranju značajnog dela kreiranih radnih mesta. Za razliku od njih, veliki sistemi u najvećoj meri ne kreiraju nova radna mesta – u Srbiji vrlo često, usled neefikasnosti poslovanja, dovode i do gašenja pozicija. Procenat gazela u Srbiji je 3%, odnosno od 100 firmi, 3 se mogu smatrati gazelama.

Stub 2: Izvozna performansa

Izvozna performansa izdvaja one sektore koji poseduju resurse neophodne za snažan, dinamičan, diversifikovan, inkluzivan i održiv izvoz. Uspeh na inostranim tržištima signalizira sposobnost sektora da proizvodi konkurentan proizvod, ali takođe da kontinuirano unapređuje svoju tržišnu poziciju dok se takmiči sa inostranim rivalima. Stoga, ovaj stub obezbeđuje sveobuhvatniju sliku o sposobnosti sektora da ostvaruje održiv rast zasnovan na sve većem učešću u globalnoj trgovini. Prva dva podstuba opisuju sposobnost sektora da obezbedi povoljnu poziciju na inostranim tržištima i kapacitet da tako stečenu poziciju unapredi.

Volumen izvoza sektora kroz svoju ostvarenu poziciju na inostranim tržištima otkriva postojanje komparativnih prednosti. Na taj način ukazuje na postojanje sposobnosti, resursa i efikasnosti u proizvodnji proizvoda i njihovoj prodaji van granica domaćeg tržišta. Sa druge strane, analiza dinamike izvoza utvrđuje prisustvo sposobnosti da se stečena pozicija dodatno unapređuje. Stoga, dinamika indikuje postojanje konkurentne prednosti, kao sposobnosti sektora da inovira i unapredi poslovne procese da bi održao i unapredio svoju izvozna poziciju. Pretpostavka su pojmovi održivosti i unapređenja, gde sektor mora kontinuirano da transformiše postojeće sposobnosti i prednosti, kako bi se konkurentnost postigla i zadržala. Pod pritiskom svetske ekonomske krize, koja je dovela do zasićenja domaćeg tržišta, započeta je i promena paradigme srpskog privrednog rasta. Firme su se u većoj meri okrenule ogromnom i likvidnijem evropskom tržištu, što je rezultiralo porastom izvoza u periodu 2009-2014. Ipak, osim značajnog rasta izvoza, još je značajnija informacija da je rast bio baziran na rastu konkurentnosti. Od ukupnog rasta izvoza, najveći deo je posledica toga što je Srbija „preotela” rivalima deo tržišnog kolača. Ipak, iako su izvozne aktivnosti doživele ekspanziju, izvoz i dalje čini svega nešto manje od 45% BDP-a, te prostor za rast izvoza ostaje najveći neiskorišćeni potencijal na putu privrednog razvoja.

Postizanje diversifikovanosti u izvozu ukazuje na stepen uspeha u eliminisanju ključnih rizika. Oslanjanje na jedno izvozno tržište, jedan proizvod ili jednog kupca izlaže kompanije različitim vrstama rizika. Diversifikovanje izvoza utiče na to da se ti rizici smanje. Diversifikovanost tako definisana obuhvata proizvodnu i tržišnu komponentu. Sektori koji uspevaju da proizvedu veliki broj konkurentnih proizvoda i da unapređuju tržišnu učešće na velikom broju inostranih tržišta snose manji rizik u svom poslovanju. Diversifikovanost ukazuje na sposobnost kompanija unutar sektora da svoju proizvodnju prilagode različitim potrebama, vrednostima i kulturama. Na taj način, osim što umanjuje neizvesnost, kao posledicu eksternih šokova i promena u tražnji na pojedinačnim tržištima, diversifikovanost izvoza ukazuje na prisustvo šireg spektra neophodnih kapaciteta i znanja. Rast izvoza i konkurentnosti srpske privrede očitao se u većini izvoznih proizvoda i na većini inostranih tržišta. Ipak, druga strana medalje, apsolutna, ukazuje da je konkurentnost dominantno kreirana od strane svega par sektora – u kojima je upliv stranih direktnih investicija omogućio rast konkurentnosti.

Inkluzivnost izvoza ukazuje na sistematičnu sposobnost kompanija unutar sektora da prepoznaju i zadovolje potrebe inostranih kupaca, i uspešno se takmiče sa inostranim konkurentima. Koliko firmi jednog sektora uspeva da prati dinamične globalne trendove opredeljujuće utiče i na održivost izvozne performanse u budućnosti. Ukoliko je izvozna pozicija koncentrisana, ona sužava prostor za budući rast izvoza koji bi se inače dobio većom inkluzivnošću. Nedovoljna inkluzivnost izvoza predstavlja važnu barijeru snažnijoj internacionalizaciji privrede – relativno mali broj firmi iz razmenjivih sektora plasira svoje proizvode na inostrano tržište, dok je plasman u vodećim sektorima visoko koncentrisan, što upućuje na to da izvoz prevashodno zavisi od manjeg broja većih izvoznika. U Srbiji najvećih 5% izvoznika čini 84% ukupnog izvoza Srbije. Srpske kompanije se suočavaju sa problemima kako prilikom izlaska na inostrana tržišta, tako i prilikom opstanka na njima. Kako bi se omogućilo stvaranje šire i zdravije baze izvoznika, neophodno je identifikovati kritične faktore koji dominantno utiču na uspeh kompanija na inostranim tržištima. Proces prevazilaženja prepreka koje stoje pred potencijalnim i postojećim izvoznicima, mora biti podržan i olakšan od strane donosioca odluka zajedno sa relevantnim institucijama. Povećanje inkluzivnosti izvoza predstavlja osnov za narednu komponentu stuba, a to je kreiranje održivog rasta i kontinuirano unapređenje izvoza. Održivost izvozne performanse je finalna perspektiva koja daje vremensku dubinu celom stubu, sa naglaskom na potencijal da se unapređenje izvoza nastavi i u budućnosti. Kao osnova održivosti izvozne performanse ističe se kako povećanje broja izvoznika, tako i održavanje postojećih izvoznika na inostranoj trgovinskoj sceni. Istraživanja ukazuju na činjenicu da srpske izvoznike karakteriše izraženi problem u ostvarivanju kontinuiteta u izvoznim aktivnostima. Ukrštanje informacije težine opstanka sa već malim brojem postojećih izvoznika jasno ukazuje na potrebu za kreiranje vertikalnih politika koje bi omogućile perspektivnim firmama istrajnije aktivnosti na međunarodnom tržištu. Sam podstub održivosti u sebi objedinjuje i rast broja izvoznika, kao i broj uspešnih kompanija koje trenutno ne izvoze kao indikator relativno „spremnog“ potencijala kompanija da se u narednom periodu uključe u izvoz.

Izvozna konkurentnost MSPP je i najstroži indikator sposobnosti MSPP, gde svoju uspešnost iskazuju ne samo poslovanjem na domaćem tržištu, već i kroz takmičenje na inostranim tržištima u mnogo zahtevnijim uslovima. Međutim, obzirom na niže i kapitalne i ljudske resurse, MSPP se prilikom izlaska na inostrana tržišta suočavaju sa nizom barijera. Najsnažnije barijere za podizanje izvoznih performansi MSPP tiču se inkluzivnosti i održivosti izvoza - srpska MSPP, osim problema oko izlaska na inostrana tržišta, podjednako imaju teškoće da na njima opstanu. U ukupnom broju malih i srednjih preduzeća, samo 10,6% izvozi svoje proizvode, a tek 6,4% izvozi svoje proizvode kontinuirano. Ako izuzmemo etablirane izvoznike, koji svoje proizvode plasiraju na inostrana tržišta iz godine u godinu, ostaje jedna velika grupa firmi koja ili ne izvozi, ili neredovno izvozi. S druge strane, kada firme izađu na inostrano tržište, u proseku samo 41,2% njih uspe da izveze na to tržište i sledeće godine, a samo 18,7% tri godine za redom. Zato je važno identifikovati mehanizme koji će omogućiti većem broju firmi da lakše pronalaze inostrane kupce i izvoze u kontinuitetu.

Stub 3: Održiva performans

Treći stub ostvarene konkurentnosti - „zdravlje“ firmi, daje održivu perspektivu komponente 1 – Ostvarene performanse. Uprkos profitabilnom i produktivnom poslovanju, i uspešnom plasmanu proizvoda na inostrana tržišta, upravljanje finansijama predstavlja često gorući problem firmi. Problemi prezaduženosti i nelikvidnosti mogu onemogućiti poslovanje i zatvoriti celokupan biznis u određenom roku. Stoga, dobre performanse kompanija je značajno ukrstiti sa njihovom sposobnošću da to čine dugoročno i održivo. Osnovni indikator prisutnosti zdravih kompanija u određenom sektoru je učešće kompanija koje pre svega uspevaju da opstanu. U određenim sektorima, tako i za manja preduzeća, očekivana stopa opstanka je relativno niža. Prezaduženost naročito pogađa mikro i mala preduzeća, pa nekad i srednja, koja često nemaju rešeno pitanje vođenja računovodstvenog posla, a posledično ni finansijskog plana. Firme često nisu u stanju da upravljaju svojim novčanim tokovima, što vodi problemu nelikvidnosti. Problem nenaplativih potraživanja, kao gorući problem celokupne srpske privrede, usko je povezan i značajno utiče na nelikvidnost kompanija. Određeni broj kompanija ulazi u nelikvidnost, ne zbog lošeg poslovanja ili lošeg vođenja finansija, već usled nemogućnosti da sopstvena potraživanja naplate u dogovorenom, predvidivom roku. Posledična nelikvidnost uz slabu dostupnost izvora finansiranja, nepotpuni oporavak proizvodnih kapaciteta i regulatorna opterećenja

vode u stvaranje svojevrsnog začaranog kola, koje je teško rešiti. Sve zajedno, vodi problemu opšte nelikvidnosti celokupne privrede.

Stub 4: Potencijal za rast

Govoreći o potencijalu za rast, pre svega govorimo o ukrštanju dva toka informacija: koje su potrebe za proizvodima na domaćem i međunarodnom tržištu i koje su mogućnosti da ih Srbija proizvede. Kako je ukrštanje potreba i mogućnosti bazično, ali i vrlo opšte gledište, potrebno je definisati okvire kroz koje će se ti tokovi prepoznati i „uhvatiti“. Praćenje potencijala za rast, za svrhu kreiranja indeksa realnih potencijala (IRP-a), ne pretenduje da u potpunosti precizno definiše obrasce tražnje, već da sagleda osnovne i dominantne trendove. Potencijale za rast određenog sektora prevashodno posmatramo kroz tokove tražnje za proizvodima na domaćem i međunarodnom tržištu, njenu strukturu i dinamiku. Na taj način identifikujemo potrebe, kroz rast i održivost tražnje svakog sektora, kao polazne tačke analize budućih potencijala. Davanje na taj način šireg okvira potencijala ekspanzije određenog sektora, usmerava ka utvrđivanju internih kapaciteta i potencijala za ostvarenje rasta samo sektora u Srbiji. Kada govorimo o mogućnostima (potencijalu) da rast sektora prati rast tražnje, pre svega se govori o određenoj verovatnoći za ostvarenje. Polazeći od trenutnih resursa i proizvodnih sposobnosti i kapaciteta u zemlji, moguće je stvoriti mrežu očekivanja koja će indikovati koji su najverovatniji pravci delovanja, i koji pravci sa najvećom verovatnoćom mogu značajno doprineti razvoju. Potencijal za rast sektora u Srbiji upravo se odnosi na verovatnoću da se stvore kapaciteti za proizvodnju i stepen neiskorišćenosti tih maksimalnih kapaciteta. Ovaj potencijal takođe uključuje postojanje resursnih baza kao što su poljoprivredni, šumski, mineralni resursi itd.

Stub 5: Potencijal za prelivanje efekata

Sposobnost sektora da pogura rast drugih i doprinese sveukupnom ekonomskom razvoju posmatramo kroz kvantifikovanje potencijala za prelivanje. Sam potencijal za prelivanje efekta razdvajamo na intrasektorski i intersektorski potencijal. Intrasektorsko prelivanje efekata obuhvata potencijal da rast i razvoj pojedinačnih kompanija, ili određenih proizvodnih grupa unutar sektora, pogura celokupan razvoj samog sektora. Sa druge strane, potencijal za intersektorsko prelivanje efekata predviđa mogućnost ostvarivanja šireg razvoja na taj način, da razvoj jednog sektora, pogura razvoj drugih sektora. Takvo prelivanje podrazumeva tri pravca delovanja: prelivanje kroz lanac vrednosti, prelivanje kroz grupu sektora koji koriste sličnu tehnologiju, znanje i inpute i najšire gledano, prelivanje kroz celokupnu privredu. Teško je predvideti koji od kanala prelivanja će se ostvariti i koji će dominirati u celokupnim ostvarenim pozitivnim eksternalijama. Neki sektori su po samoj prirodi više izolovani, sa poteškoćama da svoj rast prenesu i na rast drugih. Međutim, definisanje mreže međusektorske povezanosti i vrste povezanosti otvara prostor za utvrđivanje sklonosti ka širenju efekata. Na taj način definišemo koji sektori imaju veću sklonost da doprinesu širem ekonomskom razvoju, a koji ne.

Stub 6: Potencijal za usložnjavanje

U ekonomskoj stručnoj javnosti postoji konsenzus da tajna ekonomskog razvoja leži u uvećanju sofisticiranosti proizvodne korpe jedne zemlje. Sofisticirani sektori doprinose ubrzanju šireg ekonomskog razvoja, time što unapređuju tehnologiju, proizvodne procese i dovode do kreiranja veće dodate vrednosti u odnosu na više resursno-bazirane proizvode. Unapređenje ekonomskog razvoja jedne zemlje se postiže kroz proizvodnju sve većeg broja novih, kompleksnih proizvoda, proizvedenih na bazi unapređenih tehnologija i znanja. Prosto uvećanje proizvodnje postojećih proizvoda, naročito niske kompleksnosti, dovodi do rasta, ali do nedovoljnog razvoja privrede. Kompleksnost proizvoda predstavlja ključni element unapređenja sofisticiranosti proizvodnje jedne zemlje i proizvodne korpe koju „nudi“ međunarodnom tržištu. Unapređenje sofisticiranosti proizvoda osim što obezbeđuje ubrzan razvoj kako samog sektora, tako i služi kao poluga razvoja celokupnog ekonomskog razvoja. Proširenje proizvodne baze proizvoda više kompleksnosti doprinosi uvećanju kolektivnog znanja jednog društva. Prisustvo sofisticiranog i unapređenog kolektivnog znanja, otvara prostor za značajne efekte prelivanja kroz unapređenje proizvoda drugih sektora. Ulaganje u inovacione aktivnosti, zajedno sa ulaganjem u istraživanje i razvoj, predstavlja kanal koji direktno utiče na uvećanje produktivnosti kompanija i unapređenja i diversifikacije samih proizvoda. Nivo tehnološkog razvoja opredeljujuće utiče na uspeh jedne kompanije i posledično celokupnog sektora. Unapređenje tehnologije, inovacije samog proizvo-

da, proizvodnog procesa i marketinških aktivnosti dovodi do kreiranja komparativne prednosti i ubrzanje rasta. Ono što dalje ubrzava, a služi i kao okidač procesa razvoja, je brzina usvajanja i kvalitet pojedinačnog obrazovanja, kao i mogućnost i brzina difuzije kolektivnog znanja. Nivo obrazovanja posmatran kroz prosečan nivo obrazovanosti radne snage, ali pre svega i kvalitet obrazovnog sistema je odlučujući faktor prosperiteta jednog društva. Kvalitet obrazovanja je prevashodan kriterijum koji opredeljuje takođe i uspeh određenog sektora. On se odnosi na obrazovanje celokupnog raspona radne snage: od sposobnosti vlasnika/menadžera da upravljaju preduzećem, specijalizovanih eksperata da kreiraju i unapređuju proizvod, do operativnih radnika da efikasno i kvalitetno kreiraju proizvod i sprovede operativne procese. Međutim, značajan aspekt razvoja celokupne privrede, predstavlja i mogućnost korišćenja kolektivnog znanja. Socio-ekonomski prioriteti prikazuju koliko rast određenog sektora doprinosi unapređenju ključnih segmenata društvenog i ekonomskog blagostanja. Može se tvrditi da gotovo svako kreiranje vrednosti i rasta doprinosi opštem privrednom rastu zemlje. Međutim, nije svaki rast podjednako značajan za privredni rast. Isto tako, ni svaki privredni rast nije podjednako značajan za uvećanje blagostanja građana. Donosioci odluka, pitanjima opšteg ekonomskog rasta i razvoja, dodaju kao cilj i unapređenje kvaliteta tog rasta, naročito sa aspekta blagostanja građana. Sa društvenog stanovišta, rast koji u isto vreme i kreira zaposlenost je u određenoj meri poželjniji. Takav opšti cilj naročito dobija svoj značaj u uslovima velike nezaposlenosti, u kojima se nalazi Srbija. Međutim, kreiranje zaposlenosti važno je posmatrati kroz dva pravca: sposobnost sektora da kreira i uveća broj radnih mesta, i sposobnost sektora da kreira kvalitetna radna mesta. Tek u sinergiji ta dva pravca, rast zaposlenosti ostvaruje svoj pun doprinos unapređenju blagostanja građana. Za razliku od potencijala za ekonomski razvoj, ova komponenta indeksa posmatra specifične prioritete ekonomskog rasta, ali i kvaliteta tog rasta, koji se odražava na kvalitet uvećanja blagostanja građana.

Stub 7: Doprinos kreiranju zaposlenosti

Kreiranje kvalitetnih radnih mesta je najpoželjniji mogući „nusproizvod“ ekonomskog rasta. Takav ekonomski rast istinski utiče na popravljajanje životnog standarda, smanjenja siromaštva, pravičniju raspodelu dohotka, jačanje tržišta rada i prava radnika, radni moral, motivaciju i smanjenje odliva najtalentovanije radne snage. Takav opšti cilj naročito dobija na značaju u uslovima velike nezaposlenosti, u kojima se nalazi Srbija – preko 18% građana radnog uzrasta je nezaposleno, a čak 43% mladih koji traže posao trenutno ne radi. Ili, posmatrano iz vizure ukupnog broja građana radnog uzrasta, tek svaki drugi obavlja plaćeni posao, radeći barem sat vremena nedeljno. Ekonomski rast, sam po sebi, nije nužno praćen stvaranjem radnih mesta. Takozvani „jobeless growth“, iskusila je i privreda Srbije tokom prethodne decenije.

Iako je produktivnost značajno porasla, predimenzionirani, tehnološki zastareli i nekonkurentni realni sektor privrede se polako, iz godine u godinu, prilagođavao novim tržišnim uslovima, odnosno znatno manjem domaćem tržištu i znatno većem broju rivala na istom. Kako bi došlo do zaokreta i promene paradigme, neophodno je da donosioci odluka postave ciljeve, a zatim da kroz analizu i primenu politika upravljaju privrednim rastom, vodeći računa i o drugim njegovim karakteristikama osim stope po kojoj se uvećava. Sektori koji rastući istovremeno imaju potencijal da kreiraju kvalitetna radna mesta treba da budu od posebnog značaja za kreatore politika. Takvi sektori pre svega treba da budu prepoznati, a zatim i targetirani politikama koje bi omogućile da se efekti njihovog ekonomskog rasta u što većoj meri preliju na blagostanje društva. Sektori se razlikuju, kako prema sposobnosti da kreiraju radna mesta, tako i prema sposobnosti da obezbede kvalitetna radna mesta.

Stub 8: Doprinos privlačenju investicija

Privlačenje investicija, naročito inostranih, jedno je od vodećih ciljeva ekonomske politike Srbije. Međutim, ne doprinose svi sektori podjednako kroz investicije, niti su svi sektori podjednako privlačni budućim investitorima. Potencijal za investiranje sinergetski determinišu dve komponente: prostor za investiranje i atraktivnost sektora. Što je sektor atraktivniji i što je prostor za investicije otvoreniji, to je veći i investicioni potencijal. Ukoliko je sektor atraktivan, ali prostora za investiranje nema, ili ukoliko je prostor za investiranje širok, ali sektor nije privlačan, investicioni potencijal je manji. Prostor za investiranje je određen mogućnošću ulaska investitora na tržište. Taj prostor zavisi od regulatornih barijera (primera radi, nije moguće investirati

u namensku industriju - stoga, prostor za investiranje ne postoji), resursnih barijera (nije moguće očekivati ni investiciju koja bi podrazumevala dodatnu eksploataciju već prenapregnutih energetskih potencijala – nafta, gas, uglj), ali i trenutne strukture tržišta - od prisustva drugih privatnih investitora, pogotovo velikih (sužen investicioni potencijal u duvanskoj industriji, u kojoj već postoji oligopol kreiran od strane velikih stranih kompanija), koji su se već marketinški i logistički pozicionirali na tržištu i crpe resurse i znanje.

Atraktivnost sektora zavisi od mogućnosti održivog i dinamičnog profitabilnog poslovanja. S obzirom da je srpsko tržište malo, atraktivnost je pre svega određena kretanjima na svetskom tržištu – promenama tražnje, cene proizvoda, cena sirovina. Ipak, atraktivnost zavisi i od domaćeg tržišta, odnosno tražnje na istom i cene rada.

Stub 9: Podsticanje preduzetništva

Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća predstavlja vitalni deo srpske privrede, čineći 99% ukupnog broja firmi.

Osim što generiše više od pola stvorene vrednosti i kreirane zaposlenosti u privredi, predstavlja i veliki potencijal budućeg rasta. U uslovima oskudnosti međunarodnih tokova kapitala, očekivanja da će se desiti snažniji priliv kapitala kroz strane direktne investicije su malo izvesna. Oslanjanje na domaću privredu je mogućnost, ali i neophodnost.

Međutim, „mala“ privreda (sektor malih i srednjih preduzeća) u Srbiji se suočava sa značajnim poteškoćama kako u poslovanju, tako i u generalnom preživljavanju. Stoga, kako bi se omogućio održiv i dinamičan razvoj, neophodno je razumeti probleme i potrebe ovog sektora, kao i stvoriti uslove za njihov prosperitet. Podsticanje preduzetništva i razvoj sektora malih, srednjih preduzeća i preduzetnika (MSPP) mora imati holistički pristup, koji će paralelno stvarati zdravo i stabilno okruženje za ulazak novih firmi, kao i podsticajno okruženje za prosperitet postojećih firmi. Na prvom mestu se to odnosi na stvaranje institucionalnog i makroekonomskog okruženja koje će omogućiti neometano i plodotvorno poslovanje svih aktera u jednoj privredi. Zatim, kao nadogradnja zdravog ambijenta dolazi posebno usmeravanje pažnje na podizanje svesti o preduzetništvu, razvijanju preduzetničkog duha i veština kako kroz sistem obrazovanja, tako i kroz institucionalnu podršku realizacije preduzetničkih ideja. Na samom kraju, ali ne i po značaju, donosioci odluka treba da omoguće inkluzivnu podršku razvoju novog (start up) biznisa -- kroz administrativnu podršku, pristup finansijama (i mikro finansijama), kao i omogućavanje platforme za poslovno savetovanje i monitoring.

Srpsku privredu karakteriše nedovoljan stepen razvijenosti u odnosu na evropski prosek. To se odnosi ne samo na fenomen „missing middle“, već i na fenomen „missing small“. Za razliku od proseka EU, gde mala preduzeća čine 6,4 odsto a srednja jedan odsto ukupne privrede, u Srbiji je učešće malih firmi 3,2 odsto a srednjih tek 0,7 odsto, dok je čak 96 odsto preduzeća mikro veličine. Takva preduzeća, i kada su sposobna da proizvedu kvalitetan proizvod, retko imaju kapacitet da ostvaruju rast. Stoga je ključno pitanje kako obezbediti uslove za veći broj uspešnih i prosperitetnih MSPP i njihovo prerastanje iz malih u srednje i velike firme? Unapređenje konkurentnosti MSPP u procesu privrednog razvoja i kreiranja zaposlenosti predstavlja jedan od četiri prioriteta kohezivne politike EU 2014-2020. MSPP su prepoznata kao ključni pokretač ekonomskog razvoja, inovativnosti, zapošljavanja i socijalne integracije. Ovo se naročito ogleda kao poluga u procesu ravnomernog lokalnog i regionalnog razvoja jedne zemlje. MSPP u Evropi se dalje definišu kao ključ oporavka, naročito kroz kreiranje zaposlenosti, gde 2 od 3 radna mesta u privatnom sektoru su kreirana od strane MSPP, a dok je stopa rasta zaposlenosti duplo veća u odnosu na velike sisteme. Međutim, kako MSPP imaju problem sa privlačenjem visoko obučene radne snage, pristupom finansijama i otpornošću na globalne promene, pažnja donosioca odluka mora biti veća.

Razvojni potencijal sektora ima za cilj upravo da prepozna sektore u kojima je uočena relativno veća baza zdravih i dinamičnih MSPP, sposobnih da rastu, uspešno se integrišu u globalne tokove, a da je ulazak novih igrača nesputan i opstanak verovatniji. Mada nisu dovoljno prepoznatljivi u široj javnosti, u srpskoj privredi

jasno se izdvajaju sektori koji su ostvarili dinamičan rast upravo zahvaljujući jakom jezgru malih i srednjih preduzeća, koja zdravo posluju i kontinuirano uspevaju da unaprede domaću i internacionalnu aktivnost. To su, prvenstveno, sektori srednje dodate vrednosti, koji se nalaze u centru lanaca vrednosti, kao „pomažuća karika“ koja obezbeđuje inpute sektorima najvišeg nivoa kompleksnosti.

U procesu prepoznavanja sektora koji su značajni sa aspekta podsticanja preduzetništva i razvoja MSPP, odgovore treba pronalaziti postepeno. Na prvom mestu treba prepoznati koji sektori su dovoljno „otvoreni“ za ulazak i opstanak MSPP; zatim koji sektori već poseduju relativno široku bazu zdravih i agilnih MSPP koji uspevaju ne samo da opstanu, već i da rastu i razvijaju se; i na kraju, kao najzahtevniji kriterijum, identifikovani sektore čije firme su uspevale da svoj proizvod plasiraju i na inostrana tržišta, i na njima vremenom sve više uvećaju svoje tržišno učešće. Na taj način, stub se sastoji od tri podstuba: lakoća ulaska i sposobnost opstanka MSPP; zdrava baza MSPP; izvozna konkurentnost MSPP.

Prvo značajno pitanje za integraciju i poslovanje MSPP u nekom sektoru, predstavlja lakoća ulaska i sposobnost opstanka na tržištu. Sektori se razlikuju po stepenu koncentrisanosti, a oni visoko koncentrisani često ne predstavljaju „prijateljsko okruženje“ za razvoj MSPP. Teško je očekivati da će jedno mikro ili malo preduzeće sa lakoćom pokrenuti posao proizvodnje motornih vozila ili u naftnoj industriji, naročito ako na tržištu već postoji jedan ili nekoliko dominantnih igrača koji lakše i jeftinije dolaze do kupaca. Međutim, nisko koncentrisani sektori osim velikih firmi, sačinjeni su od velikog broja MSPP koja uspevaju na lakši način da se bore za sopstveno tržišno učešće. Sa druge strane, veliki broj firmi nakon osnivanja ne uspeva da svoje poslovanje ostvari u dugom roku. U periodu od 2005. do danas, od novoosnovanih preduzeća 66,1% je uspevalo da preživi u roku od tri godine, dok je tek polovina to uspela u roku od pet godina. Međutim, ove stope se razlikuju od sektora do sektora, pa samim tim verovatnoća opstanka u različitim granama nije ista.

Najznačajniji pokazatelj ovog stuba odnosi se na postojanje široke baze zdravih i dinamičnih MSPP koja su se u postkriznom periodu pokazala otpornijim i spremnijim da se takmiče i posluju profitabilno. U prethodnom periodu, prosečno MSPP je ostvarilo pad performansi od -3,9%, dok je ukupan sektor MSPP stagnirao sa rastom od neznatnih 0,5%. Međutim, MSPP se razlikuju među sobom u velikom broju karakteristika -- od proizvoda koje proizvode, tržišnih uslova u kojima posluju, vlasničke strukture, integrisanosti u međunarodne tokove itd. Stoga je važno bolje razumeti samu strukturu ovog sektora i prepoznati u kojim delovima su se našli dobri, pa i istaknuti primeri MSPP. Tako od ukupnog broja MSPP, njih 26,3% je bilo uspešno. Naročito su se istakli pojedini sektori, koji su svoj ukupan uspeh i rast ostvarili na bazi upravo značajnom broju dinamičnih i uspešnih MSPP. Jedan od primera su sektori hemijske industrije (proizvodnja široke palete proizvoda od gume i plastike) i metalske industrije (sektori proizvodnje fabrikovanih metalnih proizvoda - alata, sečiva, ambalaže, konstrukcija itd.)

Izvozna konkurentnost MSP je treći i najstroži indikator sposobnosti MSPP, gde svoju uspešnost iskazuju ne samo poslovanjem na domaćem tržištu, već i kroz takmičenje na inostranim tržištima u mnogo zahtevnijim uslovima.

Međutim, obzirom na niže i kapitalne i ljudske resurse, MSPP se prilikom izlaska na inostrana tržišta suočavaju sa nizom barijera. Najsnažnije barijere za podizanje izvoznih performansi MSPP tiču se inkluzivnosti i održivosti izvoza - srpska MSPP, osim problema oko izlaska na inostrana tržišta, podjednako imaju teškoće da na njima opstanu.

10

**RANG LISTA SEKTORA U SRBIJI
PREMA RAZVOJNIM POTENCIJALIMA**

Istraživanjem, koje je 2014-te godine Centar za visoke ekonomske studije (CEVES) sproveo u saradnji sa Privrednom komorom Srbije (PKS), identifikovani su sektori koji poseduju visok razvojni potencijal – sastavljeni su od konkurentnih firmi, i treba da predstavljaju pokretačku snagu razvoja srpske privrede.

Finalni rezultati indeksa predstavljeni su kroz rangiranje 114 sektora prema njihovim razvojnim potencijalima. Finalni rang sektora oslikava razvojne potencijale sektora prema njihovoj ostvarenoj konkurentnosti, sposobnosti da svoj rast preliju na ostatak srpske privrede i da doprinesu razvoju društveno-ekonomskih ciljeva.

Sektori koji su se istakli u top 10 prema razvojnim potencijalima su: proizvodnja motornih vozila; proizvodnja električne i elektronske opreme za motorna vozila; proizvodnja čarapa; aparati za domaćinstvo; prerađivačka i konzervisanje voća i povrća; proizvodnja guma za vozila; proizvodnja električne energije; mašine opšte namene; životinjska hrana; i proizvodnja papira, celuloze i kartona. Među njima, 7 sektora je koncentrisano, što znači da je njihov rast pretežno determinisan poslovanjem jednog ili manjeg broja preduzeća.

Sektori koji su pokazali najniži razvojni potencijal su: ostali plemeniti i obojeni metali, akumulatori i baterije; umetnost i kultura; proizvodnja aluminijuma; proizvodi od stakla; keramički proizvodi; eksploatacija uglja; ostale životinje; proizvodnja i distribucija gasa.

Na osnovu ovih rezultata istraživanja, možemo da odabrane sektore sa kontinuiranim rastom vrednosti izvoza u Republiku Bugarsku posmatramo kroz detaljniju analizu njihovih realnih potencijala, uključujući i izvoznu performansu.

TABELA 9: Konačna rang lista – finalni rang sektora prema razvojnim potencijalima (zajedno sa parcijalnim rangovima po stubovima indeksa)⁷

Finalni rang	Naziv sektora	Generalna performansa	Izvozna performansa	Održiva performansa	Potencijal za rast	Potencijal za prelivanje efekata	Potencijal za usložnjavanje	Kreiranje zaposlenosti/kreiranje poslova	Privlačenje investicija	Podsticanje preduzetništva
1	Proizvodnja motornih vozila	3	1	112	12	96	1	40	-	113
2	Proizvodnja električne i elektronske opreme za motorna vozila	1	4	16	32	30	67	1	-	87
3	Proizvodnja čarapa	6	2	46	105	11	93	16	-	102
4	Aparati za domaćinstvo	4	6	11	53	63	26	17	-	92
5	Prerada i konzervisanje voća i povrća	7	9	91	69	15	68	18	-	12
6	Proizvodnja guma za vozila	5	7	41	52	90	63	8	-	104
7	Proizvodnja električne energije	62	3	65	104	8	73	102	-	96
8	Mašine opšte namene	46	24	33	1	4	20	15	-	66
9	Životinjska hrana	17	10	97	40	7	50	23	-	23
10	Proizvodnja papira, celuloze i kartona	8	14	80	21	91	5	12	-	82
11	Proizvodnja ambalaže od plastike	12	22	64	61	9	102	39	-	6
12	Ostali proizvodi od plastike	18	19	54	47	46	71	30	-	2
13	Mašine specijalne namene	21	52	6	5	52	12	26	-	7
14	Proizvodnja derivata nafte	29	26	10	17	87	31	49	-	13
15	Elektronski provodnici i optički kablovi	28	17	15	23	59	18	67	-	73
16	Proizvodnja alata i sečiva	10	62	4	30	85	23	71	-	8
17	Mašine za industriju hrane i pića	25	35	35	58	83	27	37	-	3
18	Agrohemija	22	61	20	60	73	25	2	-	15
19	Proizvodnja elektromotora i generatora	63	18	14	59	40	13	55	-	44
20	Proizvodnja furnira i ploča od drveta	45	12	107	37	23	69	84	-	4
21	Proizvodnja plastičnih profila	24	41	5	31	36	53	21	-	65
22	Metalna ambalaža i grejna tela	57	23	34	93	84	19	60	-	10
23	Papirne i kartonske ambalaže	9	60	94	63	27	83	27	-	5
24	Proizvodnja rublja	19	20	44	108	5	107	25	-	89
25	Merni elektronski instrumenti	39	79	9	3	105	3	46	-	14
26	Proizvodnja osnovnih hemikalija	15	67	56	15	67	4	57	-	85
27	Mlečni proizvodi	14	42	90	25	38	35	36	-	83
28	Rezanje i obrada drveta	32	40	95	33	13	74	64	-	16
29	Mlinski i skrobni proizvodi	41	31	82	82	10	103	54	-	20
30	Proizvodnja medicinskih instrumenata	30	44	8	27	94	6	22	-	74
31	Ostali proizvodi od gume	26	36	13	35	61	70	68	-	68
32	Nameštaj	54	29	89	39	41	44	10	-	63
33	Ostali prehrambeni proizvodi	40	37	77	41	34	49	6	-	75
34	Prerada čaja i kafe	37	51	74	26	76	47	35	-	11
35	Proizvodi od papira	38	56	71	71	37	38	51	-	18
36	Oprema za prenos i upravljanje električnom energijom	70	32	2	18	47	14	33	-	84
37	Boje i lakovi	53	64	32	44	62	17	34	-	22
38	Proizvodnja karoserija	60	54	22	22	77	66	3	-	19

⁷ „PERFORMANSA REALNOG SEKTORA U SRBIJI: Iskazana konkurentnost prema veličini, sektoru i regionu“, (2014)

Finalni rang	Naziv sektora	Generalna performansa	Izvozna performansa	Održiva performansa	Potencijal za rast	Potencijal za prelivanje efekata	Potencijal za uslozljavanje	Kreiranje zaposlenosti/kreiranje poslova	Privlačenje investicija	Podsticanje preduzetništva
39	Uslužne poljoprivredne delatnosti	20	70	27	90	19	79	65	-	54
40	Metalne konstrukcije i okviri	66	38	62	87	33	24	29	-	46
41	Odeća	49	33	79	114	2	84	24	-	43
42	Namenska industrija	65	8	109	99	72	11	90	-	103
43	Rashladna i ventilaciona oprema	42	49	21	42	88	105	59	-	21
44	Obuća	59	28	63	96	42	87	48	-	61
45	Kućna hemija i lična higijena	44	47	53	54	22	29	32	-	98
46	Mašine za obradu metala	23	100	43	13	66	9	13	-	37
47	Metalni proizvodi opšte namene	68	46	42	24	18	42	56	-	52
48	Drvena ambalaža i proizvodi od drveta	71	25	98	48	44	57	63	-	26
49	Štampanje i umnožavanje	56	76	39	91	29	8	53	-	39
50	Voće	58	30	69	98	28	99	106	-	29
51	Žitarice	43	73	59	102	6	88	42	-	34
52	Proizvodi od plastike za građevinarstvo	50	39	81	79	68	30	41	-	93
53	Proizvodnja delova i opreme za motorna vozila	88	27	76	4	24	48	66	-	69
54	Farmaceutski proizvodi	82	55	38	6	100	2	11	-	100
55	Elektronski uređaji široke potrošnje	13	58	48	75	111	113	75	-	9
56	Eksploatacija ostalih ruda	34	68	29	97	104	45	85	-	31
57	Livenje i obrada metala	31	86	36	65	69	80	20	-	56
58	Livenje gvožđa i čelika	67	57	67	11	3	109	96	-	40
59	Tekstilni proizvodi	64	50	50	110	39	62	28	-	60
60	Pekarski proizvodi	55	71	100	46	1	95	5	-	86
61	Konditorski proizvodi	11	93	72	55	58	76	58	-	76
62	Ostala električna oprema	61	87	47	28	79	34	47	-	25
63	Ostali hemijski proizvodi	77	77	18	14	74	10	95	-	24
64	Proizvodnja osvežavajućih pića	86	16	103	62	14	58	44	-	101
65	Eksploatacija ruda metala	2	84	70	111	93	108	100	-	108
66	Veštačka đubriva	97	21	85	49	64	39	31	-	67
67	Proizvodnja šećera	73	43	68	64	21	92	14	-	78
68	Proizvodnja bakra	75	13	55	78	71	52	76	-	111
69	Proizvodnja sokova	93	15	96	76	70	82	69	-	72
70	Optička i fotografska oprema	36	98	23	19	107	110	43	-	17
71	Mašine za rudnike i kamenolome	78	69	12	45	78	32	105	-	41
72	Prerada i konzervisanje mesa	47	81	106	109	16	59	19	-	95
73	Mašine za poljoprivredu	79	63	37	88	50	28	113	-	30
74	Eksploatacija sirove nafte	33	78	3	7	102	100	4	-	114
75	Lov i ribolov	103	34	57	80	45	36	87	-	45
76	Oprema za osvetljenje	87	74	19	43	103	41	80	-	27
77	Živinarstvo	35	95	88	85	35	86	89	-	77
78	Proizvodnja vina	92	48	45	73	55	61	111	-	48

Finalni rang	Naziv sektora	Generalna performansa	Izvozna performansa	Održiva performansa	Potencijal za rast	Potencijal za prelivanje efekata	Potencijal za uslozljavanje	Kreiranje zaposlenosti/kreiranje poslova	Privlačenje investicija	Podsticanje preduzetništva
79	Duvanski proizvodi	111	5	92	103	12	106	45	-	110
80	Proizvodnja plastičnih masa	90	53	110	8	49	16	110	-	99
81	Eksploatacija sirovina za građevinarstvo	80	83	73	100	43	51	94	-	33
82	Proizvodnja mesnih prerađevina	76	59	111	51	60	55	83	-	90
83	Ostala proizvodnja	51	99	51	74	99	89	62	-	81
84	Tekstil i tkanina	52	94	83	112	81	94	98	-	47
85	Ostala pića	100	102	1	81	75	46	70	-	1
86	Proizvodnja transportne opreme	72	101	52	29	82	60	88	-	49
87	Šumarstvo i seča drveća	74	72	17	56	101	85	112	-	80
88	Svinjogojstvo	83	88	24	83	89	22	109	-	88
89	Građevinski materijal	89	91	86	70	28	96	78	-	55
90	Mašine za podizanje i prenošenje	81	106	7	34	56	54	73	-	62
91	Čelični profili	85	92	105	86	32	78	108	-	28
92	Ulja i masti	84	45	102	101	54	104	61	-	106
93	Proizvodnja građevinske stolarije i elemenata	102	80	93	50	17	56	91	-	51
94	Proizvodnja alkoholnih pića	91	65	78	66	65	75	103	-	94
95	Proizvodnja opeke i crepa	110	11	108	92	20	72	107	-	91
96	Proizvodnja računara	94	107	28	20	108	15	7	-	57
97	Komunikaciona oprema	101	104	26	10	109	7	72	-	36
98	Povrće	69	108	87	95	26	111	92	-	32
99	Proizvodi od kože	99	66	99	107	86	90	86	-	64
100	Proizvodnja nakita	104	85	75	16	110	37	93	-	50
101	Proizvodnja piva	98	96	30	67	31	64	38	-	109
102	Gvožđe i čelik	48	110	104	38	48	40	77	-	107
103	Izgradnja zgrada	108	90	84	84	51	91	9	-	70
104	Elektronski elementi i ploče	105	105	31	9	113	21	50	-	35
105	Proizvodnja i distribucija gasa	27	114	66	2	114	101	74	-	42
106	Ostale životinje	95	97	101	94	57	114	101	-	79
107	Eksploatacija uglja	16	111	104	106	106	97	52	-	105
108	Keramički proizvodi	107	103	58	77	95	65	114	-	38
109	Proizvodi od stakla	113	75	60	68	97	33	97	-	71
110	Proizvodnja aluminijuma	109	82	61	72	80	81	82	-	112
111	Ostale biljke	106	89	113	113	53	112	99	-	97
112	Umetnost i kultura	96	113	49	36	112	77	79	-	58
113	Akumulatori i baterije	112	109	40	57	98	43	81	-	59
114	Ostali plemeniti i obojeni metali	114	112	25	89	92	98	104	-	53

Na osnovu konačne rang liste – finalni rang sektora prema razvojnim potencijalima (zajedno sa parcijalnim rangovima po stubovima indeksa) prvih deset sektora su:

1. Proizvodnja motornih vozila
2. Proizvodnja električne i elektronske opreme za motorna vozila
3. Proizvodnja čarapa
4. Aparati za domaćinstvo
5. Prerada i konzervisanje voća i povrća
6. Proizvodnja guma za vozila
7. Proizvodnja električne energije
8. Mašine opšte namene
9. Životinjska hrana
10. Proizvodnja papira, celuloze i kartona

Sektori sa najvećom izvoznom performansom su prikazani u sledećoj tabeli.

TABELA 10: Sektori razvrstani po izvoznjoj performansu

Red. Br.	Sektor	Obim izvoza	Dinamičnost izvoza	Diversifikovanost izvoza	Inkluzivnost izvoza	Održivost izvoza
1	Proizvodnja motornih vozila	4	1	63	32	80
2	Proizvodnja čarapa	1	4	3	29	82
3	Proizvodnja električne energije	2	2	12	103	24
4	Proizvodnja električne i elektronske opreme za motorna vozila	12	3	8	4	19
5	Duvanski proizvodi	9	5	38	3	67
6	Aparati za domaćinstvo	13	6	19	21	10
7	Proizvodnja guma za vozila	7	9	23	45	1
8	Namenska industrija	5	7	62	1	101
9	Prerada i konzervisanje voća i povrća	3	26	55	66	55
10	Životinjska hrana	29	22	1	75	5
11	Proizvodnja opeke i crepa	10	10	7	64	94
12	Proizvodnja furnira i ploča od drveta	35	27	16	54	2
13	Proizvodnja bakra	15	18	89	2	57
14	Proizvodnja papira, celuloze i kartona	27	16	42	63	14
15	Proizvodnja sokova	24	15	35	44	25
16	Proizvodnja osvežavajućih pića	11	31	13	73	45
17	Elektronski provodnici i optički kablovi	75	28	9	7	11
18	Proizvodnja elektromotora i generatora	19	12	44	34	86
19	Ostali proizvodi od plastike	55	20	4	24	35

20	Proizvodnja rublja	39	23	33	42	13
21	Veštačka đubriva	66	32	40	11	3
22	Proizvodnja ambalaže od plastike	50	34	2	33	20
23	Metalna ambalaža i grejna tela	22	29	36	22	44
24	Mašine opšte namene	54	11	57	16	38
25	Drvena ambalaža i proizvodi od drveta	20	36	15	72	59
26	Proizvodnja derivata nafte	102	8	65	48	6
27	Proizvodnja delova i opreme za motorna vozila	99	14	6	20	33
28	Obuća	23	41	43	28	39
29	Nameštaj	33	24	17	60	66
30	Voće	26	13	49	86	79

Izvor: „Indeks razvojnih potencijala razmenjivih sektora u Srbiji - IRP 2014“

11

**SPOLJNOTRGOVINSKA RAZMENA
SRBIJA – BUGARSKA**

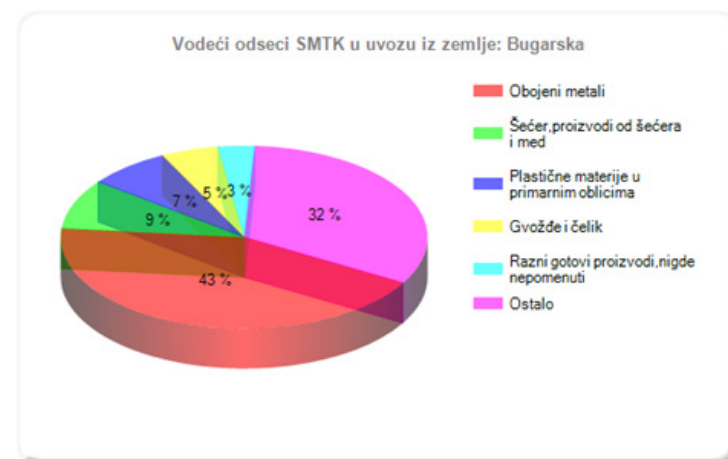
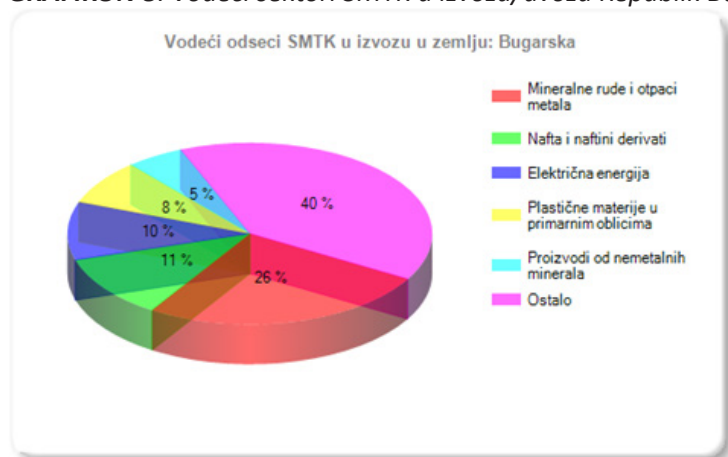
Ukupni odnosi između dve zemlje su dobro razvijeni, zbog susedstva, blizine tržišta i zajedničkog učešća u mnogim bilateralnim i regionalnim inicijativama i aktivnostima (PSuJIE, Proces saradnje u jugositočnoj Evropi, Crnomorska saradnja, CEI –Centralno evropska inicijativa, Dunavska komisija i dr). Privredna saradnja se do sada odvijala uglavnom putem trgovinske razmene, dok u narednom periodu mogućnosti za unapređenje međusobne trgovinske i ekonomske saradnje postoje u formi tzv. viših oblika saradnje, koje podrazumevaju investiciona ulaganja, zajedničke proizvodne kapacitete i programe, razne oblike kooperacije, saradnju malih i srednjih preduzeća, zajedničke nastupe na tržištima trećih zemalja i dr.

Bugarska je i dalje jedan od značajnijih trgovinskih partnera Srbiji. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u 2015. godini, Bugarska je bila 11. partner u srpskom izvozu i 16. u uvozu. U 2016. godini, Bugarska je 12. partner u izvozu i 17. u uvozu Srbije.

TABELA 11: Spoljnotrgovinska razmene Srbije i Bugarske u periodu 2011-2015.g (u USD)

Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Izvoz	328.830.245	294.235.687	341.039.851	386.941.917	382.783.932
Uvoz	471.694.490	578.584.982	499.772.350	422.216.563	330.884.302

GRAFIKON 8: Vodeći sektori SMTK u izvozu/uvozu Republik Bugarske

Karakteristike privrede Republike Bugarske

Razvijene industrije: proizvodnja el.energije i gasa, prehrambena, duvanska, mašinska, metalna, hemijska, industrija koksa, tekstilna i konditorska.

Poljoprivredna proizvodnja: povrće i voće, duvan, stoka, žito, ječam, suncokret, šećerna trska, grožđe.
Struktura zaposlenih po sektorima: poljoprivreda 6,7%, industrija 30,2%, usluge 63,1% (2015.)

Najznačajnije robe u izvozu: odeća, obuća, čelik i gvožđe, mašinerija i oprema, goriva

Najznačajnije robe u uvozu: mašine i oprema, metali i rude, hemikalije i plastika, goriva, minerali, sirovine.
Privatizacija: Sprovedena u visokom stepenu, posebno u bankarskom sektoru (oko 85% od čega ino banke čine 70%). Oko 46% bankarskog kapitala je skoncentrisano u tri banke (UnikreditBulbank, Nacionalna štedionica, Ujedinjena bugarska banka). Turistički sektor je potpuno privatizovan. Privatni sektor beleži najveći rast prihoda u trgovini i maloprodaji, građevinarstvu i proizvodnji hrane (meso, mlečni proizvodi i proizvodnja hleba).

TABELA 12: Izvoz / uvoz Republike Bugarske 2015/2016

Sektori SMTK	Izvoz			Uvoz			Balans	
	2015.	2016.	Promena u % u odnosu na pre- thodnu godinu	2015.	2016.	Promena u % u odnosu na pre- thodnu godinu	2015.	2016.
	Milion USD			Milion USD			Milion USD	
Ukupno	20763.6	20814.8	0.2	23431.1	22898.1	-2.3	-2667.5	-2083.3
Hrana i žive životinje	2187.7	2355.2	7.7	1789.9	1860.0	3.9	397.8	495.2
Pića i duvan	369.4	346.2	-6.3	323.7	355.3	9.8	45.7	-9.1
Sirove materije, osim goriva	1379.0	1470.2	6.6	1971.8	1546.0	-21.6	-592.8	-75.8
Mineralna goriva i maziva	2295.3	1875.8	-18.3	3692.3	2788.6	-24.5	-1397.0	-912.8
Životinjska i biljna ulja i masti	224.9	209.0	-7.1	79.6	80.5	1.0	145.3	128.5
Hemijski proizvodi	2073.0	2100.9	1.3	3328.0	3485.3	4.7	-1255.0	-1384.3
Proizvodi svrstani po materijalu	4656.7	4194.1	-9.9	4011.0	4216.8	5.1	645.7	-22.7
Mašine i transportni uređaji	4329.7	4478.9	3.4	6244.6	6366.9	2.0	-1914.9	-1888.0
Razni gotovi proizvodi	3192.8	3727.6	16.7	1862.4	2063.9	10.8	1330.4	1663.7
Proizvodi i transakcije, nigde pomenuti	55.1	56.9	3.2	127.8	134.9	5.5	-72.7	-78.0

Izvor: Nacionalni statistički institut Republike Bugarske

Analizu izvoza Srbije prema Republici Bugarskoj posmatraćemo kroz dve klasifikacije:

- Ostvarena vrednost izvoza kroz delatnosti i sektore KD (Klasifikacija delatnosti)
- Ostvarena vrednost izvoza odseka (sektora) SMTK (Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija)

TABELA 13: Vrednost izvoza Srbije u Republiku Bugarsku u USD⁸

Delatnost	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	6.538.684	3.172.848	2.433.780	2.995.328	9.875.898
Poljoprivreda	6.494.967	3.112.421	2.403.773	2.948.357	9.863.380
Šumarstvo	43.717	60.427	30.007	46.971	12.518
Vađenje ruda i kamena	35.964.878	35.531.392	31.828.931	41.283.240	20.092.530
Vađenje energetskih sirovina	46.306	244.904	37.054		231.971
Vađenje ostalih sirovina i materijala	35.961.658	35.286.488	31.791.877	41.221.832	19.860.559
Prerađivačka industrija	285.706.854	253.127.254	291.545.899	339.481.215	351.226.687
Prehrambeni proizvodi, pića i duvan	41.639.065	44.482.645	30.850.023	30.794.415	56.297.342
Proizv. tekstila i tekstilnih proizvoda	5.358.723	5.354.258	8.383.590	10.103.779	11.782.206
Prerada kože i proizv. predmeta od kože	328.418	967.786	1.124.288	491.194	1.895.591
Prerada drveta i proizvodi od drveta	5.291.089	6.895.195	5.994.158	6.195.370	6.073.994
Proizv. papira, izdavanje i štampanje	10.582.289	8.914.075	9.220.251	10.666.256	9.463.027
Proizv. koksa i derivata nafte	18.905.009	22.981.807	60.862.081	76.638.607	54.339.121
Proizv. hemijskih proizvoda i vlakana	52.634.056	31.544.036	49.903.133	62.490.357	55.025.793
Proizv. proizvoda od gume i plastike	7.946.528	9.454.984	15.543.181	16.636.020	19.182.413
Proizv. proizvoda od ostalih minerala	9.696.522	12.564.059	14.354.138	14.877.214	14.923.030
Proizv. metala i metalnih proizvoda	66.801.408	34.829.334	29.647.826	34.966.142	57.977.920
Proizv. ostalih mašina i uređaja	15.065.256	15.800.776	19.926.873	20.740.656	23.073.808
Proizv. električnih i optičkih uređaja	5.768.950	5.859.076	7.603.476	10.728.411	9.034.337
Proizv. saobraćajnih sredstava	1.457.600	4.010.003	3.913.518	3.681.754	5.951.467
Ostala prerađivačka industrija	44.225.177	49.469.220	34.269.363	40.471.040	26.206.638
Proizv. el.energije, gasa i vode	739.240	2.375.245	15.197.322	3.167.243	1.583.365
Proizv. el.energije, gasa i vode *	739.240	2.375.245	15.197.322	3.167.243	1.583.365

8 Izvor podataka: Republički zavod za statistiku

TABELA 14: Izvoz Srbije u Republiku Bugarsku po delatnostima KD (u hiljadama EUR)

Napomena: Zasečene su delatnosti – sektori koji ostvaruju kontinuitet i povećanje vrednosti izvoza

Šifra	Naziv	2011	2012	2013	2014	2015
	UKUPNO	232940	223677	252473	287854	343194
0111	Gajenje žita (osim pirinča), leguminoza i uljarica	4098	1764	1290	1443	7528
0113	Gajenje povrća, korenastih i krtolastih biljaka	210	394	224	331	1136
0115	Gajenje duvana	190	5473	1354	427	1613
0116	Gajenje biljaka za proizvodnju vlakana				16	
0119	Gajenje ostalih jednogodišnjih i dvogodišnjih biljaka		11	26	10	7
0122	Gajenje tropskog i suptropskog voća					4
0123	Gajenje agruma					
0124	Gajenje jabučastog i koštičavog voća			28	86	36
0125	Gajenje ostalog žbunastog i jezgrastog voća		46	22		2
0126	Gajenje uljnih plodova					1
0128	Gajenje začinskog, aromatičnog i lekovitog bilja	3	4	0	28	40
0129	Gajenje ostalih višegodišnjih biljaka	33	30	67	11	22
0130	Gajenje sadnog materijala	222	183	148	298	471
0143	Uzgoj konja i drugih kopitara		6			
0149	Uzgoj ostalih životinja		1	12		24
0210	Gajenje šuma i ostale šumarske delatnosti				11	
0220	Seča drveća		29	3		
0520	Eksploatacija lignita i mrkog uglja		178			
0729	Eksploatacija ruda obojenih metala	24965	26987	23466	30145	17073
0811	Eksploatacija građevinskog i ukrasnog kamena		3			
0812	Eksploatacija šljunka, peska, gline i kaolina	757	410	437	548	476
0892	Eksploatacija treseta	2	8	27	47	71
0893	Eksploatacija natrijum-hlorida		1	11	12	12
0899	Eksploatacija ostalih nemetalčnih ruda i minerala	148	12	3	11	47
1011	Prerada i konzervisanje mesa	1254	1139	1650	1799	1372
1013	Proizvodnja mesnih prerađevina					15
1020	Prerada i konzervisanje ribe, ljuskara i mekušaca				4	16
1031	Prerada i konzervisanje krompira	58	28	20	2	3
1032	Proizvodnja sokova od voća i povrća	216	211	425	432	720
1039	Ostala prerada i konzervisanje voća i povrća	1423	1213	1583	1542	1962
1041	Proizvodnja ulja i masti	9362	12589	5501	4884	6961
1042	Proizvodnja margarina i sličnih jestivih masti				6	80
1052	Proizvodnja sladoleda	-	199	290	265	462
1061	Proizvodnja mlinskih proizvoda	766	775	1123	1130	1629
1062	Proizvodnja skroba i skrobnih proizvoda	515	614	456	677	928
1071	Proizvodnja hleba, svežeg peciva i kolača	2	1	1	1	

1072	Proizvodnja dvopeka, keksa, trajnog peciva i kolača	502	534	570	478	433
1073	Proizvodnja makarona, rezanaca i sličnih proizvoda					3
1081	Proizvodnja šećera	11097	3702	1205	2797	22137
1082	Proizvodnja čokolade i konditorskih proizvoda	299	199	130	133	148
1083	Prerada čaja i kafe	98	132	153	124	22
1084	Proizvodnja začina i drugih dodataka hrani	111	70	42	33	27
1085	Proizvodnja gotovih jela	136	246	122	149	93
1086	Proizvodnja hranljivih preparata i dijetetske hrane	1	2	21	33	9
1089	Proizvodnja ostalih prehrambenih proizvoda	1552	1992	2312	2108	1998
1091	Proizvodnja gotove hrane za domaće životinje	181	145	85	66	382
1092	Proizvodnja gotove hrane za kućne ljubimce	119	150	118	117	138
1101	Destilacija, prečišćavanje i mešanje pića	170	41	180	105	127
1102	Proizvodnja vina od grožđa	-	21	3	0	-
1103	Proizvodnja pića i ostalih voćnih vina	28	341	103	60	623
1105	Proizvodnja piva	1588	2582	2428	3360	4697
1106	Proizvodnja slada		203			
1107	Proizvodnja osvežavajućih pića i flaširane vode	1442	2885	4262	4037	5590
1200	Proizvodnja duvanskih proizvoda	205	316	814	235	434
1310	Priprema i predenje tekstilnih vlakana	110	33	45	118	25
1320	Proizvodnja tkanina	39	713	728	537	256
1391	Proizvodnja pletenih i kukičanih materijala	1	19	3	6	638
1392	Proizvodnja gotovih tekstilnih proizvoda, osim odeće	76	59	47	138	418
1393	Proizvodnja tepiha i prekrivača za pod	98	160	254	124	152
1394	Proizvodnja užadi, kanapa, pletenica i mreža	119	1	166	107	177
1395	Proizvodnja netkanog tekstila i predmeta, osim odeće		22	66	136	380
1396	Proizvodnja tehničkog i industrijskog tekstila	302	200	162	155	231
1399	Proizvodnja ostalih tekstilnih predmeta	14	22	25	20	14
1412	Proizvodnja radne odeće	1	2	5	2	88
1413	Proizvodnja ostale odeće	764	1023	1244	1419	3518
1414	Proizvodnja rublja	490	279	444	338	535
1419	Proizvodnja ostalih odevnih predmeta i pribora	350	176	83	86	138
1431	Proizvodnja pletenih i kukičanih čarapa	39	32	55	164	198
1439	Proizvodnja ostale pletene i kukičane odeće	36				
1511	Štavljenje i dorada kože, dorada i bojenje krzna	111	522	419	28	148
1512	Proizvodnja putnih i ručnih torbi i kaiševa	38	48	61	107	181
1520	Proizvodnja obuće	99	205	379	258	1417
1610	Rezanje i obrada drveta	24	44	111	116	347
1621	Proizvodnja furnira i ploča od drveta	2959	4395	3601	3177	3473
1622	Proizvodnja parketa	302	369	252	493	603
1623	Proizvodnja ostale građevinske stolarije i elemenata	43	9	25	23	35

1624	Proizvodnja drvene ambalaže	124	167	215	455	397
1629	Proizvodnja proizvoda od drveta, plute, slame i pruća	3	19	87	29	61
1711	Proizvodnja vlakana celuloze		15	94		
1712	Proizvodnja papira i kartona	4744	4624	4595	5835	6149
1721	Proizvodnja talasastog papira, kartona i ambalaže	816	628	503	561	714
1722	Proizvodnja predmeta od papira za ličnu upotrebu	1499	1421	1428	1353	1432
1723	Proizvodnja kancelarijskih predmeta od papira	173	78	101	108	166
1724	Proizvodnja tapeta			20		
1729	Proizvodnja ostalih proizvoda od papira i kartona	26	17	45	76	131
1813	Usluge pripreme za štampu					
1920	Proizvodnja derivata nafte	13447	17789	45565	57218	49054
2011	Proizvodnja industrijskih gasova	3106	1335	1302	1422	1541
2012	Proizvodnja sredstava za pripremanje boja i pigmentata	16	6	19	55	33
2013	Proizvodnja ostalih osnovnih neorganskih hemikalija	211	82	428	184	1134
2014	Proizvodnja ostalih osnovnih organskih hemikalija	2569	306	344	63	1043
2015	Proizvodnja veštačkih đubriva i azotnih jedinjenja	2633	6173	8003	10533	9850
2016	Proizvodnja plastičnih masa u primarnim oblicima	10910	3949	14626	21912	22314
2017	Proizvodnja sintetičkog kaučuka	1623	458	150	560	356
2020	Proizvodnja pesticida i hemikalija za poljoprivredu	111	35	65	49	190
2030	Proizvodnja boja, lakova i sličnih premaza	163	447	495	596	706
2041	Proizvodnja deterdženata, sapuna i sredstava za čišćenje	2924	3509	2966	2675	2869
2042	Proizvodnja parfema i toaletnih preparata	167	189	229	201	405
2051	Proizvodnja eksploziva	1028	1196	1369	1216	1096
2052	Proizvodnja sredstava za lepljenje	198	171	244	264	217
2053	Proizvodnja eteričnih ulja			1		117
2059	Proizvodnja ostalih hemijskih proizvoda	108	96	284	640	309
2060	Proizvodnja veštačkih vlakana	26	22	13	50	4
2110	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda	100	17	11	68	134
2120	Proizvodnja farmaceutskih preparata	11641	5366	5625	4933	5938
2211	Proizvodnja guma za vozila, protektiranje guma	741	778	940	1094	3379
2219	Proizvodnja ostalih proizvoda od gume	110	370	1504	2848	2767
2221	Proizvodnja ploča, listova, cevi i profila	1803	2977	4497	5127	5908
2222	Proizvodnja ambalaže od plastike	694	852	3176	2886	3511
2223	Proizvodnja predmeta od plastike za građevinarstvo	1145	1359	1725	1802	1920

2229	Proizvodnja ostalih proizvoda od plastike	791	907	1018	1100	1437
2311	Proizvodnja ravnog stakla		17			1
2312	Oblikovanje i obrada ravnog stakla	2	5	4	17	4
2313	Proizvodnja šupljeg stakla	357	538	82	353	596
2314	Proizvodnja staklenih vlakana	1			2	9
2319	Proizvodnja i obrada ostalog stakla		3			
2320	Proizvodnja vatrostalnih proizvoda	60	4	23	3	19
2331	Proizvodnja keramičkih pločica i ploča	252	347	181	181	358
2332	Proizvodnja opeke, crepa i građevinskih proizvoda	3177	4428	5524	5683	7337
2341	Proizvodnja keramičkih predmeta za domaćinstvo	3	0	0	25	27
2342	Proizvodnja sanitarnih keramičkih proizvoda	274	249	179	13	7
2343	Proizvodnja izolatora i izolac. pribora od keramike	56	22	2	11	3
2344	Proizvodnja ostalih tehničkih proizvoda od keramike					92
2349	Proizvodnja ostalih keramičkih proizvoda		1	1	1	
2352	Proizvodnja kreča i gipsa	2				
2361	Proizvodnja proizvoda od betona za građevinarstvo	3	176	823	1645	1689
2364	Proizvodnja maltera	4			5	79
2369	Proizvodnja ostalih proizvoda od betona i gipsa	3		10	195	
2370	Sečenje, oblikovanje i obrada kamena	2	11	8	18	10
2391	Proizvodnja brusnih proizvoda	19	27	2	54	0
2399	Proizvodnja proizvoda od nemetalnih minerala	2300	2634	2175	2184	2854
2410	Proizvodnja sirovog gvožđa, čelika i ferolegura	31109	13148	10786	13444	25485
2420	Proizvodnja čeličnih cevi, profila i fittinga	39	199	92	53	125
2431	Hladno valjanje šipki	1			5	
2432	Hladno valjanje pljosnatih proizvoda	127	114	69	44	101
2433	Hladno oblikovanje profila	114	5	90	354	362
2434	Hladno vučenje žice	8	45	5	11	2
2442	Proizvodnja aluminijuma	2265	1696	1497	1567	4210
2443	Proizvodnja olova, cinka i kalaja	5554	4071	1859	25	30
2444	Proizvodnja bakra	1033	1985	3117	5493	13876
2445	Proizvodnja ostalih obojenih metala	46	46		238	501
2451	Livenje gvožđa					
2511	Proizvodnja metalnih konstrukcija i delova	75	119	164	195	234
2512	Proizvodnja metalnih vrata i prozora		2	4	3	92
2521	Proizvodnja kotlova i radijatora za grejanje	56	101	48	39	65
2529	Proizvodnja ostalih metalnih cisterni i kontejnera	377	244	4	14	17
2530	Proizvodnja parnih kotlova, osim za centr. grejanje	581	598	902	125	
2540	Proizvodnja oružja i municije	4409	4886	6079	4632	8342
2571	Proizvodnja sečiva	2	16	3	3	36

2572	Proizvodnja brava i okova	48	105	167	96	204
2573	Proizvodnja alata	450	346	195	357	1254
2591	Proizvodnja čeličnih buradi i slične ambalaže	6	5	18	27	4
2592	Proizvodnja ambalaže od lakih metala	5037	1932	2113	2456	2882
2593	Proizvodnja žičanih proizvoda, lanaca i opruga	148	240	197	134	322
2594	Proizvodnja veznih elemenata i vijčanih proizvoda	264	228	193	195	221
2599	Proizvodnja ostalih metalnih proizvoda	301	672	614	1471	2536
2611	Proizvodnja elektronskih elemenata	7	1	3	55	5
2612	Proizvodnja štampanih elektronskih ploča	1		3		14
2620	Proizvodnja računara i periferne opreme	511	101	64	266	312
2630	Proizvodnja komunikacione opreme	36	45	78	218	297
2640	Proizvodnja elektronskih uređaja za široku potrošnju	219	255	7	9	9
2651	Proizvodnja mernih instrumenata i aparata	68	268	213	57	121
2652	Proizvodnja satova				5	1
2660	Proizvodnja elektromedicinske opreme	1				
2670	Proizvodnja optičkih instrumenata i fotogr. opreme	59	81	4	10	12
2680	Proizvodnja magnetnih i optičkih nosilaca zapisa		5	13	2	
2711	Proizvodnja elektromot. generatora i transformatora	290	229	263	293	431
2712	Proizvodnja opreme za distribuciju elektr. energije	68	45	442	44	99
2720	Proizvodnja baterija i akumulatora	255	115	67		48
2731	Proizvodnja kablova od optičkih vlakana	3	27		4	2
2732	Proizvodnja ostalih elektronskih i elektr. kablova	1820	369	223	482	1239
2733	Proizvodnja opreme za povezivanje žica i kablova	177	277	146	154	410
2740	Proizvodnja opreme za osvetljenje	132	147	210	215	285
2751	Proizvodnja električnih aparata za domaćinstvo	465	929	1241	1983	2439
2752	Proizvodnja neelektričnih aparata za domaćinstvo	537	759	572	648	1082
2790	Proizvodnja ostale električne opreme	9	79	450	569	1182
2811	Proizvodnja motora i turbina, osim za motorna vozila	80	69	81	73	87
2812	Proizvodnja hidrauličnih pogonskih uređaja	12	8	274	93	217
2813	Proizvodnja ostalih pumpi i kompresora	296	448	429	191	169
2814	Proizvodnja ostalih slavina i ventila	102	225	94	71	105
2815	Proizvodnja ležajeva, zupčanika i zupčastih elemenata	42	150	336	229	235
2821	Proizvodnja industrijskih peći i gorionika	3		81	8	21
2822	Proizvodnja opreme za podizanje i prenošenje	290	93	61	236	239
2823	Proizvodnja kancelarijskih mašina i opreme	45	108	27	5	143

2824	Proizvodnja ručnih pogonskih aparata sa mehanizmima		6	17	3	1
2825	Proizvodnja rashladne i ventilacione opreme	1433	2063	1857	1457	762
2829	Proizvodnja ostalih mašina i aparata opšte namene	243	187	560	679	795
2830	Proizvodnja mašina za poljoprivredu i šumarstvo	426	701	559	753	1403
2841	Proizvodnja mašina za obradu metala	3	96	307	261	55
2849	Proizvodnja ostalih alatnih mašina	3	43	158	38	24
2891	Proizvodnja mašina za metalurgiju	2	20	43	1	
2892	Proizvodnja mašina za rudnike i građevinarstvo	292	144	308	2453	3252
2893	Proizvodnja mašina za industr. hrane, pića i duvana	10	36	183	115	463
2894	Proizvodnja mašina za industr. tekstila, odeće i kože	91	152	102	14	8
2895	Proizvodnja mašina za industriju papira i kartona	402	347	224	183	34
2896	Proizvodnja mašina za izradu plastike i gume	132	101	2	82	114
2899	Proizvodnja mašina za ostale specijalne namene	55	96	532	1086	181
2910	Proizvodnja motornih vozila	38	173	1538	1687	3356
2920	Proizvodnja karoserija za motorna vozila i prikolice	25	83	156	50	59
2931	Proizvodnja električne opreme za motorna vozila			3		6
2932	Proizvodnja ostalih delova za motorna vozila	307	144	193	110	164
3011	Izgradnja brodova i plovnih objekata	486	1312			103
3012	Izrada čamaca za sport i razonodu					2
3020	Proizvodnja lokomotiva i šinskih vozila	35	922	773	383	272
3030	Proizvodnja vazdušnih i svemirskih letelica	24	409	22	302	1320
3092	Proizvodnja bicikala i invalidskih kolica			11	13	
3099	Proizvodnja ostale transportne opreme		2	5	1	15
3101	Proizvodnja nameštaja za poslovne prostore	31	28	305	208	51
3102	Proizvodnja kuhinjskog nameštaja	58	48	17	16	24
3103	Proizvodnja madraca	31	67	124	11	10
3109	Proizvodnja ostalog nameštaja	1255	1214	1447	1457	1639
3212	Proizvodnja nakita i srodnih predmeta	44	4	14	6	5
3213	Proizvodnja imitacije nakita i srodnih proizvoda	47	4			
3220	Proizvodnja muzičkih instrumenata	6				
3230	Proizvodnja sportske opreme	58	32	29	30	107
3240	Proizvodnja igara i igračka	674	262	263	144	350
3250	Proizvodnja medicinskih i stomatoloških materijala	94	54	222	87	405
3291	Proizvodnja metli i četki	30	53	59	133	142
3299	Proizvodnja ostalih predmeta	38	138	113	136	147
3511	Proizvodnja električne energije	529	1905	11604	2341	1417

3811	Skupljanje otpada koji nije opasan	30141	37562	24265	29138	22352
3812	Skupljanje opasnog otpada	41	1437	3103	5535	3105
5811	Izdavanje knjiga	3	10	23	56	10
5814	Izdavanje časopisa i periodičnih izdanja		24	40	20	
5819	Ostala izdavačka delatnost	133	127	88	91	15
5829	Izdavanje ostalih softvera	129				
5911	Proizvodnja kinematografskih dela i TV programa	18	4	4	5	
5920	Snimanje i izdavanje zvučnih zapisa i muzike	44	2	3	3	3
7420	Fotografske usluge					
8999	Neklasifikovano po KD	11	6	8	9	6
9003	Umetničko stvaralaštvo					
9102	Delatnost muzeja, galerija i zbirki	1				1

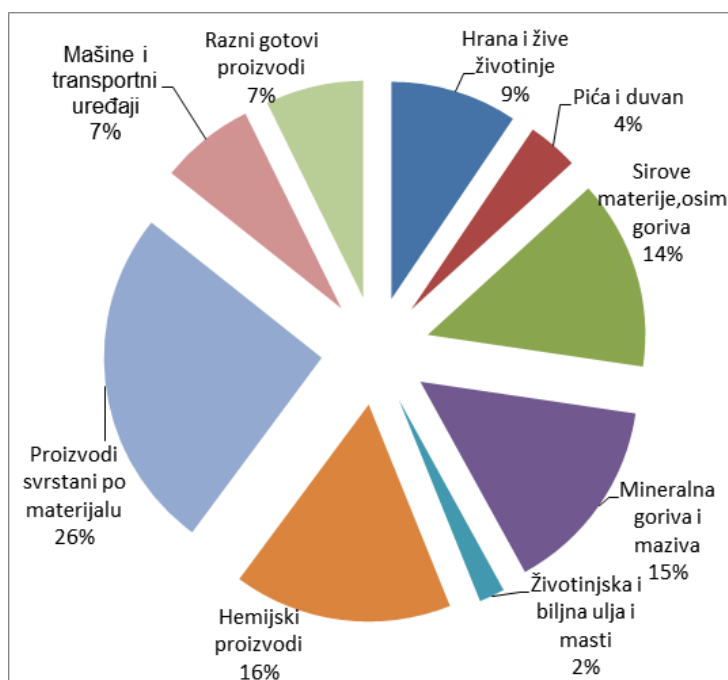
Izvor podataka: Republički zavod za statistiku

TABELA 15: Izvoz Srbije u Republiku Bugarsku prema SMTK (Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija) u USD

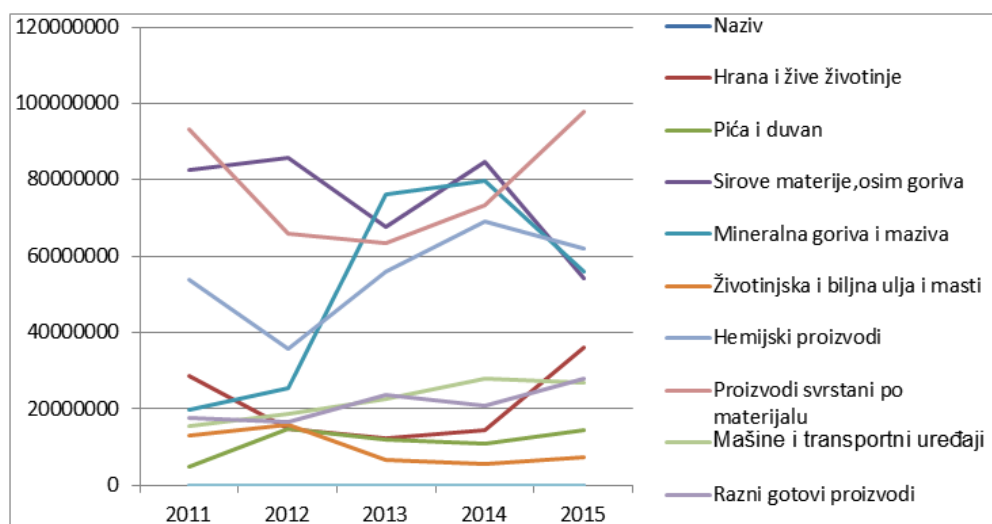
Šifra	Naziv	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
0	Hrana i žive životinje	28,587,475	14,969,067	12,342,799	14,580,337	36,099,893
1	Pića i duvan	5,052,782	14,921,943	12,113,767	10,978,674	14,477,597
2	Sirove materije, osim goriva	82,520,423	85,949,722	67,728,503	84,660,160	54,083,570
3	Mineralna goriva i maziva	19,690,555	25,601,867	76,096,421	79,867,258	56,154,457
4	Životinjska i biljna ulja i masti	12,904,537	16,009,756	6,541,591	5,525,980	7,277,016
5	Hemijski proizvodi	53,914,612	35,761,135	56,088,075	69,033,014	62,087,212
6	Proizvodi svrstani po materijalu	93,276,629	65,900,059	63,484,502	73,456,220	97,914,422
7	Mašine i transportni uređaji	15,537,507	18,654,089	22,748,084	27,807,271	26,840,211
8	Razni gotovi proizvodi	17,511,696	16,439,294	23,862,216	21,018,112	27,844,102
9	Proizvodi i transakcije, nigde pomenuti	2,471	28,755	33,893	14,891	5,452
	Ukupno	328,998,687	294,235,687	341,039,851	386,941,917	382,783,932

Izvor: Republički zavod za statistiku

GRAFIKON 9: Procenat učešća sektora SMTK u ukupnom izvozu

GRAFIKON 10: Pregled kretanja vrednosti izvoza u Republiku Bugarsku po sektorima SMTK

Posmatrano po sektorskim celinama: hrana i žive životinje, pića i duvan, životinjska i biljna ulja i masti, proizvodi svrstani po materijalu, kao i razni gotovi proizvodi beleže rast vrednosti izvoza u poslednje dve godine.

TABELA 16: Izvoz Srbije u Republiku Bugarsku, detaljan prikaz sektora SMTK (u USD)

Sifra	Naziv	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
0	Hrana i žive životinje	28,587,475	14,969,067	12,342,799	14,580,337	36,099,893
00	Žive životinje	5,563	14,896			98
01	Meso i prerade od mesa					17,249
02	Mlečni proizvodi i jaja		258,194	379,395	362,134	512,756
03	Ribe i preradevine				5,609	17,900
04	Žitarice i proizvodi	7,163,758	3,723,771	3,416,232	3,743,541	3,666,070
05	Povrće i voće	2,508,767	2,342,244	2,949,761	3,053,715	4,116,107

06	Šecer, proizvodi od šecera i med	15,370,337	4,807,220	1,564,559	3,762,350	24,469,242
07	Kafa, čaj, kakao i začini	592,615	350,021	325,153	280,259	193,772
08	Stočna hrana (osim žita u zrnu)	521,284	497,341	389,951	285,572	669,784
09	Razni proizvodi za ishranu	2,425,151	2,975,380	3,317,748	3,087,157	2,436,915
1	Pića i duvan	5,052,782	14,921,943	12,113,767	10,978,674	14,477,597
11	Pića	4,513,245	7,494,189	9,221,977	10,084,289	12,205,638
12	Duvan i proizvodi od duvana	539,537	7,427,754	2,891,790	894,385	2,271,959
2	Sirove materije nejestive, osim goriva	82,520,423	85,949,722	67,728,503	84,660,160	54,083,570
21	Kože sirove i krzna neččinjena		36,233	213,536	389,905	134,425
22	Uljano semenje i plodovi	708,974	689,506	1,321,059	1,228,847	6,948,929
23	Sirovi kaučuk	2,295,306	593,919	244,535	785,410	409,846
24	Pluta i drvo	136,012	428,221	277,162	369,136	655,855
25	Celuloza i otpaci od hartije	41,914	19,610	124,701		
26	Tekstilna vlakna i otpaci	1,720,143	1,392,649	2,029,548	2,094,489	1,383,826
27	Sirova đubriva i minerali	1,282,652	553,319	641,838	753,926	607,720
28	Mineralne rude i otpaci metala	75,919,888	81,853,731	62,462,097	78,502,193	43,213,417
29	Životinjske i biljne sirove materije	415,534	382,534	414,027	536,254	729,552
3	Mineralna goriva, maziva i srodni proizvodi	19,690,555	25,601,867	76,096,421	79,867,258	56,154,457
32	Kameni ugalj, koks i briketi	3,220	244,904	36,976	61,408	78,024
33	Nafta i naftini derivati	18,905,009	22,981,807	60,862,081	76,638,607	54,339,121
34	Gas, prirodni i industrijski	43,086		78		153,947
35	Električna energija	739,240	2,375,156	15,197,286	3,167,243	1,583,365
4	Životinjska i biljna ulja, masti i voskovi	12,904,537	16,009,756	6,541,591	5,525,980	7,277,016
42	Čvrste biljne masti i ulja	12,904,537	15,954,999	6,541,591	5,525,980	7,248,518
43	Preradena životinjska i biljna ulja i masti		54,757			28,498
5	Hemijski i srodni proizvodi, nn	53,914,612	35,761,135	56,088,075	69,033,014	62,087,212
51	Organski hemijski proizvodi	3,607,690	301,742	154,658	116,590	1,263,122
52	Neorganski hemijski proizvodi	4,689,132	3,311,898	3,759,111	3,652,229	3,743,012
53	Proizvodi za bojenje i štavljenje	260,260	580,555	674,247	810,747	815,186
54	Medicinski i farmaceutski proizvodi	16,266,257	6,926,318	7,476,959	6,539,682	6,587,918
55	Eterična ulja, parfim. i toaletni preparati	4,336,151	4,757,083	4,241,941	3,789,638	3,751,810
56	Đubriva (osim sirovih)	3,699,758	7,899,779	10,706,457	14,102,856	10,911,525
57	Plastične materije u primarnim oblicima	15,207,351	5,055,997	19,456,428	29,236,882	25,255,666
58	Plastične mase u ostalim oblicima	3,082,781	4,240,268	6,141,943	7,010,829	6,640,423
59	Hemijske materije i proizvodi, nigde nepom.	2,765,232	2,687,495	3,476,331	3,773,561	3,118,550
6	Izrađeni proizvodi svrstani po materijalu	93,276,629	65,900,059	63,484,502	73,456,220	97,914,422

61	Koža, proizvodi od kože i krzna	152,778	671,731	560,287	38,319	161,521
62	Proizvodi od kaučuka	1,180,152	1,090,087	1,387,122	1,631,938	4,058,933
63	Proizvodi od plute i drveta	5,166,492	6,557,015	5,731,630	5,882,223	5,431,675
64	Hartija, karton i proizvodi od celuloze	10,111,226	8,641,108	8,846,062	10,332,382	9,307,015
65	Predivo, tkanine i tekstilni proizvodi	1,078,340	1,978,603	3,836,505	5,401,082	5,342,971
66	Proizvodi od nemetalnih minerala	9,237,493	12,212,751	14,109,785	14,837,228	14,860,343
67	Gvožđe i celik	43,657,884	17,725,730	14,673,163	17,670,219	28,568,810
68	Obojeni metali	12,538,262	9,873,486	8,597,605	9,491,577	19,942,956
69	Proizvodi od metala, nigde nepomenuti	10,154,002	7,149,548	5,742,343	8,171,252	10,240,198
7	mašine i transportni uređaji	15,537,507	18,654,089	22,748,084	27,807,271	26,840,211
71	Pogonske mašine i uređaji	1,014,550	958,516	1,685,753	359,824	1,519,868
72	Specijalne mašine za pojedine industr. grane	2,951,949	2,799,854	3,287,787	6,170,831	5,681,501
73	Mašine za obradu metala	194,086	206,892	523,177	373,568	80,769
74	Industrijske mašine za opštu upotrebu	4,293,988	4,419,060	5,243,428	4,581,940	4,133,128
75	Kancelarijske mašine i za AOP	794,806	624,402	109,148	327,712	499,270
76	Telekomunikacioni aparati i uređaji	497,201	1,153,330	103,382	191,755	195,306
77	Električne mašine, aparati i uređaji	4,490,688	4,651,993	7,996,974	12,264,770	10,193,640
78	Drumska vozila	550,994	538,383	2,736,099	2,676,579	3,981,280
79	Ostala transportna sredstva i oprema	749,245	3,301,659	1,062,336	860,292	555,449
8	Razni gotovi proizvodi	17,511,696	16,439,294	23,862,216	21,018,112	27,844,102
81	Montažne zgrade, sanitarni uređaji	612,004	485,958	539,597	294,307	269,448
82	Nameštaj i delovi	2,047,453	1,788,844	2,531,568	2,236,129	1,994,152
83	Predmeti za putovanje	51,335	57,419	80,492	143,299	199,269
84	Odeća	2,516,337	1,953,122	2,467,666	2,646,594	4,972,839
85	Obuća	154,898	271,653	543,445	349,787	1,586,976
87	Naučni i kontrolni instrumenti	573,529	405,927	457,072	263,603	569,986
88	Fotoaparati, časovnici	9,291	108,334	6,372	8,488	5,600
89	Razni gotovi proizvodi, nigde nepomenuti	11,546,849	11,368,037	17,236,004	15,075,905	18,245,832
9	Proizvodi i transakcije nepomen. U SMTK	2,471	28,755	33,893	14,891	5,452
93	Specijalne transakcije proizvoda	2,471	6,287	20,640	11,776	3,544
99	Nerazvrstana roba		22,468	13,253	3,115	1,908

Izvor: Republički zavod za statistiku

Detaljniji prikaz sektora koji se ističu po povećanju vrednosti izvoza u 2015-oj u odnosu na 2014-u su dati u sledećoj tabeli:

TABELA 17: Izvoz Srbije u Republiku Bugarsku - Sektori SMTK sa povećanom vrednošću izvoza 2014/2015

Šifra	Naziv	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
01	Meso i prerade od mesa					17,249
02	Mlečni proizvodi i jaja		258,194	379,395	362,134	512,756
03	Ribe i preradjevine				5,609	17,900
05	Povrće i voće	2,508,767	2,342,244	2,949,761	3,053,715	4,116,107
06	Šećer, proizvodi od šećera i med	15,370,337	4,807,220	1,564,559	3,762,350	24,469,242
08	Stočna hrana (osim žita u zrnu)	521,284	497,341	389,951	285,572	669,784
11	Pića	4,513,245	7,494,189	9,221,977	10,084,289	12,205,638
22	Uljano semenje i plodovi	708,974	689,506	1,321,059	1,228,847	6,948,929
24	Pluta i drvo	136,012	428,221	277,162	369,136	655,855
29	Životinjske i biljne sirove materije	415,534	382,534	414,027	536,254	729,552
53	Proizvodi za bojenje i štavljenje	260,260	580,555	674,247	810,747	815,186
62	Proizvodi od kaučuka	1,180,152	1,090,087	1,387,122	1,631,938	4,058,933
66	Proizvodi od nemetalnih minerala	9,237,493	12,212,751	14,109,785	14,837,228	14,860,343
67	Gvožđe i celik	43,657,884	17,725,730	14,673,163	17,670,219	28,568,810
68	Obojeni metali	12,538,262	9,873,486	8,597,605	9,491,577	19,942,956
69	Proizvodi od metala, nigde nepomenuti	10,154,002	7,149,548	5,742,343	8,171,252	10,240,198
71	Pogonske mašine i uređaji	1,014,550	958,516	1,685,753	359,824	1,519,868
72	Specijalne mašine za pojedine industr.grane	2,951,949	2,799,854	3,287,787	6,170,831	5,681,501
75	Kancelarijske mašine i za AOP	794,806	624,402	109,148	327,712	499,270
76	Telekomunikacioni aparati i uređaji	497,201	1,153,330	103,382	191,755	195,306
78	Drumska vozila	550,994	538,383	2,736,099	2,676,579	3,981,280
83	Predmeti za putovanje	51,335	57,419	80,492	143,299	199,269
84	Odeća	2,516,337	1,953,122	2,467,666	2,646,594	4,972,839
85	Obuća	154,898	271,653	543,445	349,787	1,586,976
87	Naučni i kontrolni instrumenti	573,529	405,927	457,072	263,603	569,986
89	Razni gotovi proizvodi, nigde nepomenuti	11,546,849	11,368,037	17,236,004	15,075,905	18,245,832

Izvor: Republički zavod za statistiku

Analizom navedenih pokazatelja u izvozu prema Republici Bugarskoj, u poslednjih 5 godina, 6 sektora koji se izdvajaju po obimu vrednosti izvoza i tržišnom zastupljenosti (klasifikovani prema SMTK):

- 11 Pića
- 22 Uljano semenje i plodovi
- 23 Pluta i drvo
- 62 Proizvodi od kaučuka
- 84 Odeća
- 85 Obuća

Sektori (posmatrano kroz industrijske grane - delatnosti) koji ostvaruju konstantan i rastući izvoz prema Republici Bugarskoj su:

1. 01 Poljoprivredna proizvodnja, lov i uslužne delatnosti
2. 10 Proizvodnja prehrambenih proizvoda
3. 13 Proizvodnja tekstila
4. 14 Proizvodnja odevnih predmeta
5. 17 Proizvodnja papira i proizvoda od papira
6. 22 Proizvodnja proizvoda od gume i plastike

12

**SEKTORI SA POTENCIJALIMA ZA
IZVOZ U REPUBLIKU BUGARSKU**

Analizom statističkih podataka vrednosti obima izvoza koju Republika ostvaruje prema Republici Bugarskoj i to kroz dve klasifikacije sektora - delatnosti: SMTK (Standardna Međunarodna trgovinska klasifikacija) i KD (klasifikacija delatnosti), za poslednjih 5 godina, identifikovano je 10 sektora – delatnosti koje ostvaruju kontinuirani rast vrednosti izvoza. Ove sektore prepoznajemo kao primarne potencijale za izvoz u Republiku Bugarsku.

Za odabrane sektore su u nastavku prikazani profili – njihovo rangiranje (Rang sektora prema razvojnim potencijalima - Studija „Indeks razvojnih potencijala razmenjivih sektora u Srbiji - IRP 2014 “.

1. Proizvodnja čarapa (Rang 3) – Izvozna performansa 2
2. Prerada i konzervisanje voća i povrća (Rang 5) – Izvozna performansa 9
3. Proizvodnja papira, celuloze i kartona (Rang 10) - Izvozna performansa 14
4. Proizvodnja ambalaže od plastike (Rang 11) - Izvozna performansa 22
5. Boje i lakovi (Rang 37) – Izvozna performansa 64
6. Odeća (Rang 41) - Izvozna performansa 33
7. Obuća (Rang 44) - Izvozna performansa 28
8. Proizvodi od plastike za građevinarstvo (Rang 52) – Izvozna performansa 39
9. Proizvodnja osvežavajućih pića (Rang 64) - Izvozna performansa 16
10. Proizvodnja sokova (Rang 69) - Izvozna performansa 15

Pored identifikovanih sektora (delatnosti) sa potencijalom za povećanje izvoza u Republiku Bugarsku, sledeće delatnosti takođe imaju kontinuiranu tržišnu zastupljenost i pozitivnu vrednost izvoza u poslednjih 5 godina i možemo ih posmatrati kao sekundarni potencijali:

0113 Gajenje povrća, korenastih i krtolastih biljaka	2211 Proizvodnja guma za vozila, protektiranje guma
0115 Gajenje duvana	2219 Proizvodnja ostalih proizvoda od gume
0130 Gajenje sadnog materijala	2221 Proizvodnja ploča, listova, cevi i profila
1042 Proizvodnja margarina i sličnih jestivih masti	2229 Proizvodnja ostalih proizvoda od plastike
1052 Proizvodnja sladoleda	2332 Proizvodnja opeke, crepa i građevinskih proizvoda
1061 Proizvodnja mlinskih proizvoda	2630 Proizvodnja komunikacione opreme
1062 Proizvodnja skroba i skrobnih proizvoda	2740 Proizvodnja opreme za osvetljenje
1105 Proizvodnja piva	2752 Proizvodnja neelektričnih aparata za domaćinstvo
1391 Proizvodnja pletenih i kukičanih materijala	2790 Proizvodnja ostale električne opreme
1395 Proizvodnja netkanog tekstila i predmeta, osim odeće	2829 Proizvodnja ostalih mašina i aparata opšte namene
1413 Proizvodnja ostale odeće	
1512 Proizvodnja putnih i ručnih torbi i kaiševa	
1729 Proizvodnja ostalih proizvoda od papira i kartona	

KAKO ČITATI SEKTORSKE PROFILE

1 Karakteristike sektora

Na samom početku dat je prikaz generalne strukture svakog sektora. Na osnovu generalnih karakteristika može se utvrditi veličina i dinamika sektora. Veličina sektora u 2014. godini prikazana je kroz broj preduzeća koliko ga čini, koliko oni vrednosti stvaraju, koliko ljudi zapošljavaju, kao i koliko je izvoznika i koja veličina izvoza je bila. Dinamika sektora se prati kroz prosečne godišnje stope rasta prihoda i izvoza, kao i uvećanja broja zaposlenosti. Karakteristike su tako odabrane i prikazane, da mogu sektori lako da se porede, i da se stvori uporedna slika o veličini i dinamici. Takođe, sve prikazane karakteristike mogu se uporediti sa prosekom privrede, odnosno prosekom razmenjivog dela srpske privrede.

2 Rangiranje sektora prema stubovima indeksa

Ovaj deo profila prikazuje ostvarene performanse sektora prema stubovima indeksa razvojnih potencijala. Prikaz daje poziciju sektora među 114 rangiranih sektora u srpskoj privredi. Što je niža prikazana vrednost ranga, to je sektor bolje rangiran prema tom stubu.

Karakteristike sektora (2014)	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	64	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	173,0	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	18,5%	3,2%
Broj zaposlenih	5.959	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	1.305	-86.307
Broj izvoznika	30	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	197,1	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	8,0%	14,2%
HHI indeks	3.314	-

* Razmenjivi sektori privrede

2	Stub	Rang
●	Generalna performansa	3
●	Izvozna performansa	1
●	Održiva performansa	112
●	Potencijal za rast	12
●	Potencijal za prelivanje efekata	96
●	Potencijal za usložnjavanje	1
●	Kreiranje zaposlenosti	25
●	Privlačenje investicija	-
●	Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	113

13

**SEKTORI SA IZVOZNI M POTENCIJALOM
MSPP U REPUBLIKU BUGARSKU**

1. PROIZVODNJA ČARAPA

Karakteristike sektora (2014)	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	64	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	173,0	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	18,5%	3,2%
Broj zaposlenih	5.959	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	1.305	-86.307
Broj izvoznika	30	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	197,1	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	8,0%	14,2%
HHI indeks	3.314	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	6
● Izvozna performansa	2
● Održiva performansa	46
● Potencijal za rast	105
● Potencijal za prelivanje efekata	11
● Potencijal za usložnjavanje	93
● Kreiranje zaposlenosti	5
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	102

Proizvodnja čarapa obuhvata proizvodnju pletenih i kukičanih čarapa.

U tabeli ispod prikazana su najveća preduzeća u Srbiji, koja se bave proizvodnjom pletenih i kukičanih čarapa, kao što su hulahopke, helanke, dokolenice i ostale vrste čarapa.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje čarapa prema poslovnim prihodima u 2014.god

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Valy	Beloševac	94,9	2.046
2	Real Knitting	Gajdobra	20,0	358
3	8. mart	Beograd	14,2	610
4	Modital	Zrenjanin	11,8	911
5	Proleter Ad Ivanjica	Ivanjica	10,3	630
6	Falke Serbia	Leskovac	7,8	599
7	Gerbi	Beograd	2,9	76
8	matex	Subotica	2,7	182
9	Socks Bmd	Beograd	1,7	62
10	Emmepi	Kikinda	0,7	144
	Ukupno (Top 10)		167,0	5.618
	Ukupno (ceo sektor)		173,0	5.959

2. PRERADA I KONZERVISANJE VOĆA I POVRĆA

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	565	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	554,8	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	7,6%	3,2%
Broj zaposlenih	5.352	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	-739	-86.307
Broj izvoznika	177	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	368,7	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	8,8%	14,2%
HHI indeks	194	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	7
● Izvozna performansa	9
● Održiva performansa	91
● Potencijal za rast	69
● Potencijal za preliivanje efekata	15
● Potencijal za usložnjavanje	68
● Kreiranje zaposlenosti	12
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	12

Sektor prerada i konzervisanje voća i povrća obuhvata sušeno povrće, iseckano, usitnjeno ili u prahu, kuvanje povrća na pari ili u vodi i njihovo zamrzavanje, brašno, granule i pelete krompira, džemove, marmalade i ostalo. U tabeli ispod prikazano je 10 najvećih preduzeća rangiranih prema poslovnim prihodima u 2014. godini. Ova preduzeća proizvode džemove, jogurt, pire od različitih vrsta voća, tucanu i mlevenu papriku, pudinge, šlag, sosove, bave se zamrzavanjem, obradom i pakovanjem maline, kupine, višnje i šljive, itd.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora prerade i konzervisanja voća i povrća prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Župa Frigo	Aleksandrovac	34,1	10
2	Doo Stanić Arilje	Arilje	29,3	130
3	Crop S & Partners	Beograd	28,3	262
4	Elixir Food	Šabac	27,9	125
5	Pfi	Beograd	20,1	11
6	Ad Aleva	Novi Kneževac	15,2	323
7	Aretol	Novi Sad	12,7	170
8	Zadrugar	Ljubovija	12,4	227
9	Jugprom	Leskovac	10,9	135
10	Preduzeće Z.A. Fruit	Valjevo	9,5	49
	Ukupno (Top 10)		200,4	1.432
	Ukupno (ceo sektor)		554,8	5.352

3. PROIZVODNJA PAPIRA, CELULOZE I KARTONA

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	35	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	141,8	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	6,8%	3,2%
Broj zaposlenih	1.188	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	-978	-86.307
Broj izvoznika	10	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	230,5	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	15,1%	14,2%
HHI indeks	3.387	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	8
● Izvozna performansa	14
● Održiva performansa	80
● Potencijal za rast	21
● Potencijal za preliivanje efekata	91
● Potencijal za usloznavanje	5
● Kreiranje zaposlenosti	53
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	82

Sektor proizvodnje papira, celuloze i kartona obuhvata proizvodnju vlakana celuloze, papira i kartona, mehaničku drvenu celulozu, hemijsku drvenu celulozu, kraft papir i druge vrste papira i kartona.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje papira, celuloze i kartona prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Drenik Nd	Beograd	57,3	462
2	Umka	Umka	54,8	324
3	Fabrika Hartije	Beograd	22,9	177
4	Padika System	Preljina	1,7	0
5	Fabrika Papira Papirpak	Čačak	1,0	70
6	Doo Press 015 Majur Šabac	Majur	0,9	9
7	Press-Kosmajturist	Rajkovac	0,6	8
8	Inter-Papir	Beograd	0,5	14
9	Jugo-Natron Dragi Jovanović	Hum	0,3	17
10	Grafoprint	Užice	0,2	17
	Ukupno (Top 10)		140,2	1.098
	Ukupno (ceo sektor)		141,8	1.188

4. PROIZVODNJA AMBALAŽE OD PLASTIKE

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	314	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	213,0	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	6,3%	3,2%
Broj zaposlenih	3.083	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	-123	-86.307
Broj izvoznika	130	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	115,9	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	27,7%	14,2%
HHI indeks	295	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	12
● Izvozna performansa	22
● Održiva performansa	64
● Potencijal za rast	61
● Potencijal za preliivanje efekata	9
● Potencijal za uslozljavanje	102
● Kreiranje zaposlenosti	24
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	6

Sektor proizvodnje ambalaže od plastike obuhvata proizvodnju velikog broja proizvoda od plastike koji služe za pakovanje, kao što su posude, poklopci, zatvarači, itd.

U tabeli ispod prikazano je 10 najvećih preduzeća rangiranih prema poslovnim prihodima u 2014. godini. Ova preduzeća proizvode plastične folije, čaše za mlekarstvu industriju, haube za palete, kese (biorazgradive i reklamne), ambalažu za prehrambenu i neprehrambenu industriju, kutije, poklopce, itd.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje ambalaže od plastike prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Alpla	Mladenovac	14,5	32
2	Preduzeće Divi	Užice	14,1	54
3	Moto-Plast	Nova Pazova	11,3	88
4	Borverk Eurotrade	Beograd	11,2	37
5	Preduzeće Foka	Gornji Milanovac	9,7	143
6	Bane-Komerc	Kumarevo	8,7	200
7	Polipak	Batočina	8,2	132
8	Zlatarplast Ad Bistrica Nova Varoš	Nova Varoš	8,1	265
9	Ekstra-Pet	Beograd	8,0	13
10	Mitić-Plast	Kumarevo	7,1	113
	Ukupno (Top 10)		100,9	1.077
	Ukupno (ceo sektor)		213,0	3.083

5. BOJE I LAKOVI

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*	Stub	Rang
Broj poslovnih subjekata	129	24.551	● Generalna performansa	53
Poslovni prihodi (mil EUR)	131,5	27.118,3	● Izvozna performansa	64
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	3,1%	3,2%	● Održiva performansa	32
Broj zaposlenih	1.444	398.814	● Potencijal za rast	44
Rast zaposlenih (2009-2014)	-372	-86.307	● Potencijal za preliivanje efekata	62
Broj izvoznika	44	5.697	● Potencijal za uslozljavanje	17
Vrednost izvoza (mil EUR)	79,8	11.081,7	● Kreiranje zaposlenosti	44
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	11,6%	14,2%	● Privlačenje investicija	-
HHI indeks	769	-	● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	22

* Razmenjivi sektori privrede

Sektor boja i lakova obuhvata delatnosti proizvodnje sredstava za pripremanje boja i pigmentata, proizvodnju boja, lakova i sličnih premaza, grafičkih boja i kitova. Proizvode sintetičke organske materije, sintetičke organske proizvode, ekstrakte za štavljenje biljnog porekla; tanine i njihove derivate; materije za bojenje biljnog ili životinjskog porekla, ostale materije za bojenje, boje i lakove itd.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora boja i lakova prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Flin Group Balkan	Gornji Milanovac	8,5	34
2	Spin Company	Kragujevac	5,8	31
3	Cerena-Trade	Sombor	5,1	9
4	Baumit Serbia	Beograd	4,7	43
5	Pitura	Beograd	4,4	62
6	Ptp Čar Export-Import	Kragujevac	4,3	82
7	Duga Color	Kraljevo	3,9	44
8	Doo Chemmax Bačka	Bačka Palanka	3,6	9
9	Gp Hgp	Novi Sad	3,5	99
10	Irkom	Kosjerić	2,4	25
	Ukupno (Top 10)		46,2	438
	Ukupno (ceo sektor)		131,5	1.144

6. ODEĆA

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	890	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	280,4	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	3,7%	3,2%
Broj zaposlenih	13.456	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	-3.074	-86.307
Broj izvoznika	257	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	178,7	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	-0,2%	14,2%
HHI indeks	277	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	49
● Izvozna performansa	33
● Održiva performansa	79
● Potencijal za rast	114
● Potencijal za prelivanje efekata	2
● Potencijal za usložnjavanje	84
● Kreiranje zaposlenosti	6
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	43

Sektor odeće obuhvata delatnosti proizvodnje ostale odeće, ostalih odevnih predmeta i pribora i proizvodnja proizvoda od krzna. Ovaj sektor obuhvata proizvodnju odeće, jakni, ogrtača, kaputa, ogrtača automobila, pantalona, jakni, blejzera, haljina, suknji, haljina za bebe, rukavica, pribora za odeću, itd.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje odeće prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Benetton Serbia	Niš	36,1	99
2	Jasmil	Arilje	12,9	492
3	Eminent	Subotica	12,7	398
4	P.S. Fashion Design	Čačak	8,8	221
5	Jeanci Serbia	Leskovac	8,0	506
6	Gordon	Sombor	7,4	413
7	Olimpias Knitting	Niš	6,7	441
8	B-Export	Čačak	6,4	99
9	Matica	Beograd	4,9	37
10	Weltex	Čačak	4,1	170
	Ukupno (Top 10)		108,0	2.876
	Ukupno (ceo sektor)		280,4	13.456

Tekstilna industrija je tradicionalno značajna za Srbiju iz više razloga. Pre svega, tekstilna industrija ima dugu istoriju - pre rasparčavanja Jugoslavije, tekstilna industrija bila je jedna od vodećih grana izvoza, sa godišnjim izvoznim prihodima od oko milijardu američkih dolara. Preko 70% prihoda od izvoza poticalo je od prodaje na tržištu zapadne Evrope. Većina jugoslovenskih tekstilnih kompanija bila je locirana na teritoriji Srbije. Industrija je povoljno okruženje za razvoj preduzetničkih radnji i malih preduzeća, sa mogućnošću pronalaženja tržišne niše i niskim troškovima započinjanja posla. Industrija je radno intenzivna, i „sklona“ zapošljavanju žena, što iz ugla privrede u kojoj je stopa nezaposlenosti visoka nije zanemarljivo.

7. OBUĆA

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	256	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	151,9	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	6,9%	3,2%
Broj zaposlenih	9.480	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	-185	-86.307
Broj izvoznika	114	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	215,4	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	9,3%	14,2%
HHI indeks	354	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	59
● Izvozna performansa	28
● Održiva performansa	63
● Potencijal za rast	96
● Potencijal za prelivanje efekata	42
● Potencijal za usložnjavanje	87
● Kreiranje zaposlenosti	14
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	61

Sektor proizvodnje obuće obuhvata proizvodnju različite vrste obuće od kože, plastike, tekstila i gume. U tabeli ispod prikazano je 10 najvećih preduzeća rangiranih prema poslovnim prihodima u 2014. godini. Ova preduzeća proizvode plitke, duboke cipele, čizme, patike, štikle, platforme, papuče, klompe, japanke, sandale, anatomske uloške, itd.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje obuće prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Falc Est	Knjaževac	17,0	524
2	Tigar Obuća	Pirot	11,5	730
3	Progetti	Vladimirci	9,4	942
4	Technic Development	Beograd	7,8	205
5	Fas Shoes Serbia	Senta	6,2	98
6	Insert	Beograd	5,7	335
7	Mubb-Product	Beograd	5,5	85
8	Leon	Slepčević	4,0	111
9	Grubin	Stara Pazova	4,0	98
10	Dp Boreli Sombor	Sombor	3,4	505
	Ukupno (Top 10)		74,5	3.633
	Ukupno (ceo sektor)		151,9	9.480

8. PROIZVODI OD PLASTIKE ZA GRAĐEVINARSTVO

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	262	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	196,2	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	1,8%	3,2%
Broj zaposlenih	2.425	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	-581	-86.307
Broj izvoznika	78	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	28,0	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	14,9%	14,2%
HHI indeks	3.363	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	50
● Izvozna performansa	39
● Održiva performansa	81
● Potencijal za rast	79
● Potencijal za prelivanje efekata	68
● Potencijal za usložnjavanje	30
● Kreiranje zaposlenosti	39
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	93

Sektor proizvodnje proizvoda od plastike za građevinarstvo, kao što je linoleum, podni pokrivači od plastike, građevinska oprema od plastike.

U tabeli ispod prikazano je 10 najvećih preduzeća rangiranih prema poslovnim prihodima u 2014. godini. Ova preduzeća proizvode podove za domaćinstvo, sport, parket, laminat, vinil, stiropor, PVC profile i stolariju, roletne, komarnike, venecijanere, zavese, tende, žaluzine, itd.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje pplastike za građevinarstvo prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Tarkett	Bačka Palanka	112,4	748
2	Fima	Mionica	8,9	129
3	Aluroll	Batočina	7,9	97
4	Preduzeće In Export	Kruševac	7,5	64
5	Roloplast	Kovačica	6,0	94
6	Krokodil & Company	Beograd	5,1	23
7	Doo Pvc rofil Centar	Preljina	4,0	47
8	Tehnoeksport	Indija	3,5	93
9	Vipol	Novi Sad	3,4	67
10	Atlantik Dva	Bare	2,0	42
	Ukupno (Top 10)		160,7	1.404
	Ukupno (ceo sektor)		196,2	2.425

9. PROIZVODNJA OSVEŽAVAJUĆIH PIĆA

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*	Stub	Rang
Broj poslovnih subjekata	133	24.551	● Generalna performansa	86
Poslovni prihodi (mil EUR)	467,3	27.118,3	● Izvozna performansa	16
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	2,4%	3,2%	● Održiva performansa	103
Broj zaposlenih	3.887	398.814	● Potencijal za rast	62
Rast zaposlenih (2009-2014)	-1.256	-86.307	● Potencijal za preliivanje efekata	14
Broj izvoznika	34	5.697	● Potencijal za uslozljavanje	58
Vrednost izvoza (mil EUR)	84,4	11.081,7	● Kreiranje zaposlenosti	61
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	4,2%	14,2%	● Privlačenje investicija	-
HHI indeks	3.383	-	● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	101

* Razmenjivi sektori privrede

Sektor proizvodnja osvežavajućih pića obuhvata delatnosti proizvodnje osvežavajućih pića, mineralne vode i ostale flaširane vode.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje osvežavajućih pića prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Coca-Cola Hbc - Srbija	Beograd	263,6	823
2	Knjaz Miloš	Arandjelovac	54,5	771
3	A&P Doo Beograd	Dobanovci	21,7	253
4	Doo Bp Minaqua	Novi Sad	15,5	237
5	Voda Vrnjci	Vrnjačka Banja	13,9	259
6	Vlasinka Doo, Beograd	Beograd	12,2	69
7	Planinka, Ad Kuršumlija	Kuršumlija	10,2	129
8	Heba Ad Bujanovac	Bujanovac	8,4	174
9	Bahus Doo, Striža	Striža	7,7	141
10	La Fantana	Beograd	5,9	140
	Ukupno (Top 10)		413,6	2.996
	Ukupno (ceo sektor)		467,3	3.887

10. PROIZVODNJA SOKOVA

Karakteristike sektora	Sektor	Privreda*
Broj poslovnih subjekata	37	24.551
Poslovni prihodi (mil EUR)	205,1	27.118,3
Stopa rasta poslovnih prihoda (2009-2014)	0,1%	3,2%
Broj zaposlenih	1.802	398.814
Rast zaposlenih (2009-2014)	-488	-86.307
Broj izvoznika	15	5.697
Vrednost izvoza (mil EUR)	28,3	11.081,7
Stopa rasta izvoza (2009-2014)	15,6%	14,2%
HHI indeks	1.796	-

* Razmenjivi sektori privrede

Stub	Rang
● Generalna performansa	93
● Izvozna performansa	15
● Održiva performansa	96
● Potencijal za rast	76
● Potencijal za preliivanje efekata	70
● Potencijal za uslozljavanje	82
● Kreiranje zaposlenosti	60
● Privlačenje investicija	-
● Podsticanje preduzetništva i razvijanje MSP sektora	72

Sektor proizvodnje sokova obuhvata proizvodnju sokova od voća i povrća. Ovaj sektor proizvodi sokove od narandže, sokove od grejpfruta, sokove od ostalih pojedinačnih agruma, sokove od bilo kojeg pojedinačnog voća (osim citrusa) ili povrća; mešavine voća ili povrća itd.

TABELA: Top 10 preduzeća sektora proizvodnje sokova prema poslovnim prihodima u 2014. godini

#	Naziv preduzeća	Mesto	Poslovni prihodi (mil EUR)	Broj zaposlenih
1	Nectar	Bačka Palanka	68,3	638
2	Rauch Serbia	Koceljeva	32,7	147
3	Fresh & Co	Subotica	24,5	126
4	Kompanija Takovo	Gornji Milanovac	22,3	356
5	Altiva Doo Beograd	Beograd	19,2	7
6	Podgorina Frucht	Osečina	15,5	123
7	Fruvita Doo Beograd	Beograd	9,7	144
8	Kendy Ltd Doo Beograd, Zemun	Beograd	2,7	25
9	Doga Fruit Doo Kruševac	Kruševac	2,1	30
10	Progresgas - Trejding	Požega	1,9	92
	Ukupno (Top 10)		198,9	1.688
	Ukupno (ceo sektor)		205,1	1.802

14

**ZAVRŠNA RAZMATRANJA – SMERNICE
ZA DALJI RAZVOJ IZVOZA**

Strateška vizija i ciljevi:

Razvoj preduzetništva i konkurentnosti zasnovan na privatnoj preduzetničkoj inicijativi, znanju i inovativnosti, koji će ojačati srpska preduzeća u dovoljnoj meri da spremno odgovore na pritisak konkurencije na zajedničkom tržištu EU i doprinesu poboljšanju životnog standarda u Republici Srbiji.

TABELA 18: Planirana struktra MSPP za 2020.god

Ključni indikatori	Poslednji raspoloživi podaci	Ciljana vrednost 2020
Ukupan broj MSPP	315.412	350.000
Ukupan broj zaposlenih u sektoru MSPP	768.550	950.000
Realna prosečna godišnja stopa rasta BDP sektora MSPP	-3,5%	3,0%±1

STRATEGIJA ZA PODRŠKU RAZVOJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA, PREDUZETNIŠTVA I KONKURENTNOSTI ZA PERIOD OD 2015. DO 2020. GODINE („Službeni glasnik RS”, broj 35/2015) predstavlja deo strateškog okvira za razvoj konkurentnosti privrede Republike Srbije i komplementarna je sa ranije usvojenim dokumentima u ovoj oblasti, pre svega sa Strategijom razvoja industrije Republike Srbije od 2011. do 2020. godine („Službeni glasnik RS”, broj 55/11) a zasnovana je na dokumentu EU, aktu o malom biznisu (Small Bussiness Act) i obuhvata 5 stubova:

- promocija i podrška preduzetništvu i osnivanje novih privrednih društava;
- unapređenje ljudskih resursa za konkurentan MSPP sektor;
- finansiranje MSPP sektora;
- unapređenje konkurentne prednosti MSPP na izvoznim tržištima;
- pravno, institucionalno i poslovno okruženje MSPP sektora u Srbiji.

MSPP – NEOPHODNOST ALI I RAZVOJNA ŠANSА SRPSKE PRIVREDE

Neophodnost	Prilika
<ul style="list-style-type: none">• Javni sektor je predimenzioniran• Privatni sektor mora da se razvija• Mali broj velikih uspešnih preduzeća• Usporen priliv stranog kapitala	<ul style="list-style-type: none">• MSPP sektor otporniji, fleksibilniji i dinamičniji• MSPP su stvorila najveći deo prirasta dodate vrednosti u postkriznom periodu• MSPP doprinose izvozu sa 50%, nakon ubrzanog rasta izvoza, ostvarenog od 2005. godine• Od 1000 najvećih izvoznika, 60% je iz sektora MSPP

NISU SVA MSPP USPEŠNA

TABELA 19: Procenat uspešnosti MSPP

	Broj uspešnih preduzeća	Ukupan broj preduzeća	Procenat uspešnosti
Mikro	14.690	54.991	26,7
Mala	5.580	17.411	32,0
Srednja	688	2.720	25,3
Velika	141	779	18,1
Ukupno	21.099	75.901	27,8

Izvor: Centar za ekonomske studije, april 2016.god.

GRAFIKON 11: Efektivna podrška rastu MSPP sektora⁹

Širenje i razvoj privatnog sektora, a naročito MSPP, za srpsku privredu predstavlja istovremeno i priliku i neophodnost. Dalji razvoj privatnog sektora od ključnog je značaja za privredni razvoj i rast zaposlenosti Srbije, pošto privrednom strukturom zemlje dominira mali broj veoma velikih kompanija. Istovremeno, nije zastupljena skoro nijedna srednja firma, dok postoje brojna mala i mikro-preduzeća koja naizgled nisu u stanju da se probiju u redove kompanija srednje veličine. Zato je od presudnog značaja pružiti MSPP podršku kako bi mogla da rastu i premoste jaz koji sada postoji.

U kontekstu jačanja privatnog sektora naročito je bitno prepoznati koji su to sektori najpogodniji za poslovanje MSPP (tzv. SME-friendly) od onih koji imaju najviše potencijala i konkurentni su. Sektori sa najmanjim ograničenjima za poslovanje MSPP definišu se kao sektori sa niskim stepenom koncentracije, kojima je novim preduzetnicima lako da pristupe i, po mogućstvu, u kojima nema dominantnog uticaja državnih preduzeća. Prepreke za pristup se moraju uzeti u obzir jer očigledno utiču na potencijalni razvoj malih i srednjih preduzeća.

⁹ Potencijal i preduslovi za rast MSP sektora u Srbiji, CEVES 2015.

Da bi se adekvatno definisao, a potom i sproveo skup politika čijom bi se implementacijom pružila podrška sektorima koji pogoduju MSPP i unapredila njihova konkurentnost, potrebno je da donosioci odluka razumeju kapacitete, snage i prednosti tih sektora. Samo tako će biti moguće pažljivo prilagoditi strategiju i precizno usmeriti mere na sektore čiji je razvoj neophodan kako bi privatni sektor mogao da se razvije na najbolji način, kao i da bi se promovisalo preduzetništvo i privukle investicije neophodne za unapređenje konkurentnosti i povećanje izvoza Srbije. Treba imati na umu da je srpska privreda, kao i svaka druga, veoma diversifikovana (što naročito važi za MSPP) i da njoj neće odgovarati uniformna rešenja neselektivno usmerena na sve subjekte.

Poboljšanje izvoza

U ekonomskoj teoriji može se naći podrška za stanovište da veći obim izvoza podstiče privredni rast u širem smislu i to na više različitih načina. Kao prvo, na strani tražnje i iz perspektive samih preduzeća, razvoj firmi u matičnim zemljama ograničen je veličinom domaćeg tržišta (Silverstovs and Herzer, cit. u Dreyer and Herzer, str. 42). Izvozna tržišta nude veću agregatnu tražnju, usled čega prisustvo na njima podstiče rast proizvodnje i omogućava firmama da u većoj meri iskoriste ekonomiju obima (isto, Helpman and Krugman, 1985). Veća razmena sa inostranstvom daje priliku privrednicima da uvezu tehnologije i znanja potrebna za proizvodnju, što opet može da poveća produktivnost na nivou samih preduzeća (Grossman and Helpman, 1991, cit. u Dreyer and Herzer, str. 43). Uz povećanje konkurencije, ove prednosti mogu da se „preliju“ i na druge firme i sektore kroz vertikalno povezivanje, efikasnije upravljanje, obuku radne snage i tehnološka unapređenja (Chuang 1998, cit. u Dreyer and Herzer, str. 43).

Sa makroekonomske tačke gledišta, povećanje izvoza ima i širi, posredan, pozitivan uticaj na privredni razvoj. Taj uticaj se ostvaruje kroz povećanje produktivnosti, budući da izvozno poslovanje pomaže da se investicije preusmere sa relativno manje konkurentnih sektora ka onima u kojima posmatrana zemlja uživa komparativnu prednost (Kunst and Marin, cit. u Dreyer and Herzer, str. 43).

Izvozna prednost

Posmatrano u celini, Srbija uživa nekoliko prednosti koje mogu pomoći da se uspešno primeni model rasta zasnovan na izvozu: prva od njih je njen geografski položaj u jugoistočnoj Evropi, odnosno ne samo na granici velikog tržišta EU, već i relativno blizu značajnih tržišta Turske, Rusije i Bliskog istoka. Brojni sporazumi o slobodnoj trgovini sa ovim i drugim zemljama, poput Kazahstana, Turske i potpisnica Evropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (EFTA) mogu dodatno povećati konkurentnost postojećih i potencijalnih izvoznika koji za cilj imaju prodor na ova tržišta, uključujući i naše predmetno tržište – tržište Republike Bugarske.

Srbija uz to može da iskoristi i istorijske veze sa državama čija su izvozna tržišta u ekspanziji. Ono što je međutim možda najznačajnije je to što će pridruživanje EU omogućiti Srbiji da ostvari ekonomsku konvergenciju sa razvijenijim zemljama zapadne Evrope na isti način na koji su to učinile brojne zemlje ICE, poput Češke, Poljske, Mađarske, Slovačke i drugih. Iako su ove zemlje, kao i Srbija, beležile privredni rast zasnovan na potrošnji, takođe su ostvarile i značajno povećanje izvoza, pa tako mogu da posluže kao primer na koji Srbija može da se ugleda u budućnosti. Na kraju, brojni eksperti smatraju da je dinar precenjen, te bi moguća depresijacija nacionalne valute takođe mogla da rezultira povećanjem obima izvoza robe i usluga.

Srbija ima dokaziv potencijal za povećanje izvoza. Produktivnost prerađivačke industrije u celini je u prethodnom periodu rasla po stopi uporedivoj sa onom u razvijenijim privredama poput Mađarske, Poljske, Rumunije i Češke, iako je ta stopa i dalje niža od one koju beleže, na primer, Slovačka ili Bugarska. Pored toga, analiza srpskog izvoza sa stanovišta prostora proizvoda pokazuje da Srbija izvozi sve sofisticiranije proizvode; određeni sektori – poput prerade prehrambenih proizvoda, proizvodnje metalnih proizvoda i autoindustrije – imaju potencijal da ostvare veće učešće na inostranim tržištima.

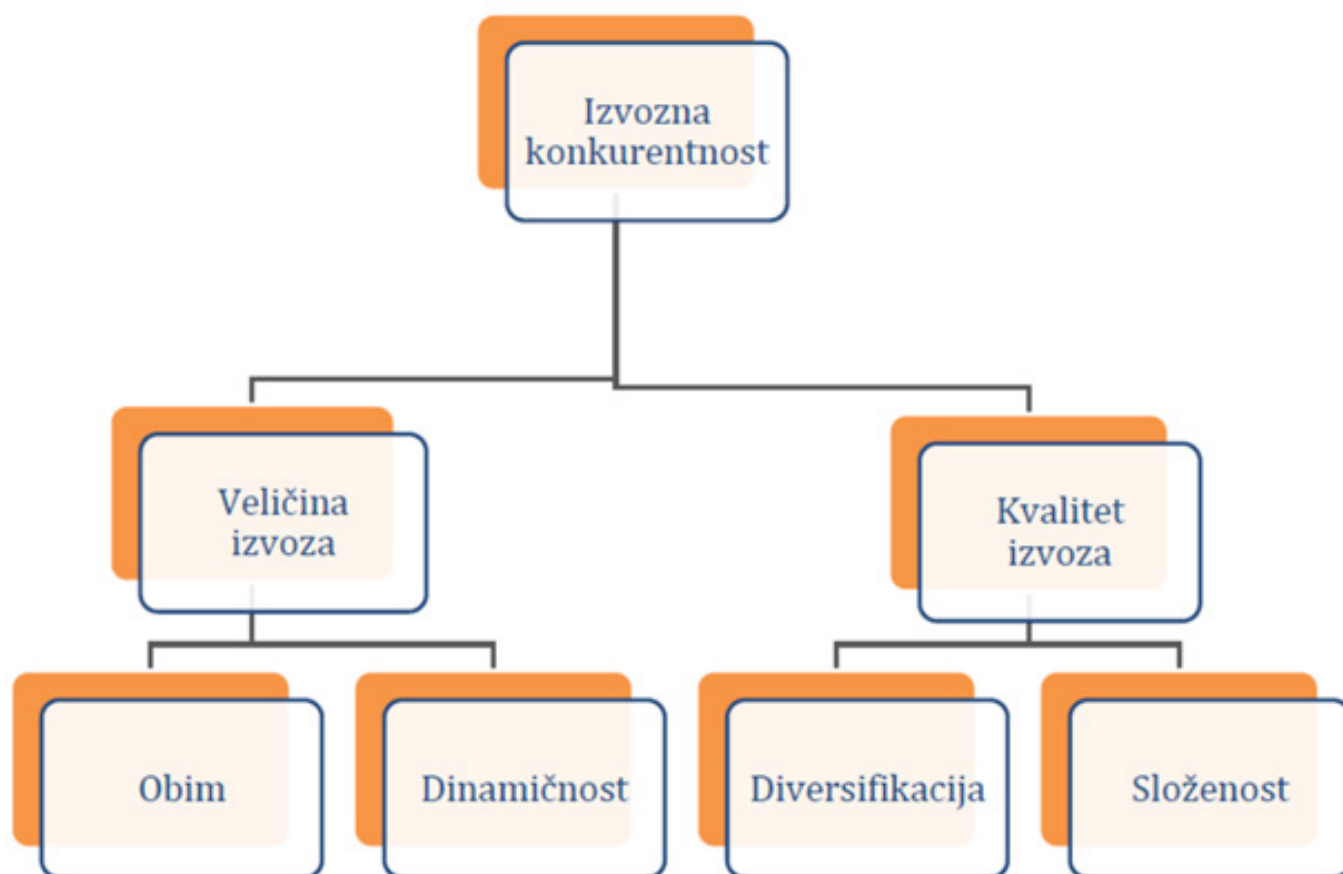
Izvozna konkurentnost je samim tim glavni i najznačajniji indikator izvozne performanse jednog sektora. Taj indikator nam omogućava da ostvarimo uvid u sposobnost firmi koje posluju u jednom sektoru da sveobuh-

vatno i dinamično unaprede svoj položaj na inostranim tržištima u uslovima konkurencije koja dolazi iz drugih zemalja. Izvozna konkurentnost je rezultat široke lepeze faktora koji određuju performansu na globalnom nivou i utiču na nju. Među njima su makroekonomski faktori (prirodni resursi, valuta, kamatne stope, infrastruktura i saobraćaj, itd.) i faktori koji se ispoljavaju na nivou pojedinačnih preduzeća (produktivnost, stepen tehnološkog razvoja, kapacitet za inovacije, kvalifikovana radna snaga, sposobni rukovodioci, itd.). Međutim, za detaljno razmatranje mogućih izvora konkurentne prednosti potrebno je sveobuhvatno i duboko razumevanje procesa koji određuju performansu na globalnim tržištima, što prevazilazi okvire ove analize.

Procena izvozne performanse jednog sektora zahteva dekompoziciju izvozne konkurentnosti na determinante kojima se ona sveobuhvatno i precizno beleži. Među ovim determinantama su veličina izvoza, u smislu njegovog obima i dinamike, kao i kvalitet izvoza, čije su komponente diversifikacija i kompleksnost.

Dve su glavne komponente izvozne konkurentnosti: veličina izvoza i kvalitet izvoza. Ove komponente su izvedene iz definicije izvozne konkurentnosti, prema kojoj je za jedan sektor bitno da zauzme snažan položaj na tržištu i ostvari brz rast, ali je i značajno da taj rast bude održiv na duži rok. Ove komponente se potom razlažu na četiri ključne determinante izvozne konkurentnosti koje zajedno ukazuju na izvoznu konkurentnost posmatranog sektora. Ovi koncepti su prikazani na sledećoj slici.

GRAFIKON 12: Ključne determinante izvozne konkurentnosti

Problemi izvoznika

Izvoznici se suočavaju sa brojnim problemima u poslovanju gde se pre svega navodi nestabilan kurs, velika dugovanja prema njima, kao i brojne administrativne prepreke. Neophodno je stvoriti povoljan i stabilan poslovni ambijent, a važno je raditi i na podsticanju što većeg broja preduzeća da izvoze, uz povoljne kredite za finansiranje izvoza.

Predložene mere za povećanje srpskog izvoza su: jačanje marketinga srpskih proizvoda, obezbeđivanje do-

datne finansijske podrške, unapređenje carinske i druge prekogranične procedure, smanjenje poreza i doprinosa i stalno usavršavanje i edukacija zaposlenih.

Prednosti udruživanja

Formiranje i jačanje udruženja izvoznika donelo bi brojne koristi od udruživanja svojim članovima: zaštita interesa izvoznika, umrežavanje unutar udruženja, veze sa drugim poslovnim mrežama, sa stranim udruženjima, pristup uslugama pod povoljnim okolnostima, pohađanje specijalizovanih obuka, organizovanje edukativnih programa, pristup savetodavnim uslugama o spoljnoj trgovini, finansiranje i osiguranje izvoza i drugo. Važno je da se preduzeća umrežavaju, radnici edukuju i da se usmere na osvajanje novih tehnologija i usavršavanje proizvoda. Neophodno je osmisliti i dobar nastup na inostranim tržištima.

Stručnjacima u domaćim kompanijama nedostaju iskustva internacionalnog karaktera. Izvoznici treba na pravi način da shvate prednosti postavljanja i kvaliteta sajtova, kao i on-line umrežavanja, jer je to uobičajen način poslovne saradnje u svetu.

Neophodna je i promena strukture srpskog izvoza u kome dominiraju sirovine, polusirovine i repromaterijali i država bi ubuduće trebalo da se fokusira na stimulisanje domaćih kompanija da prave robu višeg stepena prerade. Ključ za rast srpskog izvoza je stvaranje boljeg poslovnog ambijenta. Zbog toga bi poštovanje rokova, zahtevanih količina, konkurentne cene, kao i umrežavanje malih i srednjih preduzeća i osnivanje većeg broja klastera, doprinelo povećanju srpskog izvoza.

Šta je potrebno preduzećima da bi povećala izvoz?

Potrebne su: informacije o stranim tržištima i problematici izvoza, unapređenje propisa iz oblasti izvoza, povezivanje sa potencijalnim partnerima i međusobno umrežavanje.

Privredna komora Srbije svojim članovima upravo omogućava dostupnost informacija i brojnih neophodnih usluga koje su potrebne pre svega malim i srednjim preduzećima.

PRIMERI DOBRE PRAKSE

LIMES, Pirot

Kompanija Limes sa širokim asortimanom proizvoda bavi se proizvodnjom kozmetike, sredstva za ličnu i kućnu higijenu. Proizvodnja je bazirana na biohemijskim sredstvima i ekstraktima lekovitog bilja. Izuzetnu pogodnost u Limes-ovom tehnološkom razvoju biohemije čini ekološka lokacija proizvodnog i poslovnog kompleksa same kompanije Limes koja se nalazi na obroncima Stare Planine.

Bosiljak i neven su najzastupljeniji sastojci svih Limes-ovih proizvoda. Uzgajaju se na plantažama kompanije i čine jednu harmoniju sa ekstraktima drugih bilja u zavisnosti od toga o kom se proizvodu radi.

Limes-ova paleta broji oko 90 različitih proizvoda, koji su sertifikovani. Kompanija Limes posluje već 18 godina, po principu multi-level sistema to jest kataloške prodaje. Firma zapošljava dvadeset tri radnika. Procentualni udeo izvoza u ukupnom prometu firme je 70%. Kompanija Limes izvozi svoje proizvode u Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Makedoniju, Crnu Goru i od pre tri godine i u Bugarsku.

Limes sa partnerima iz Bugarske saraduje preko ugovora o ekskluzivnom zastupanju. Oni uvoze Limesove proizvode i rade prodaju istih. Neposredna blizina Limesa do Bugarske granice je velika prednost, zbog toga mnogi turisti koji dolaze u Pirot rado kupuju Limes-ove proizvode.

U Limesu kažu da je važno od samog početka izgraditi dobre odnose i odličnu saradnju sa puno novih ideja i napredovati zajedno, korak po korak, sa partnerima ka postavljenom cilju. U planu je i proširenje saradnje na

obostrano zadovoljstvo.

Privilegija je raditi sa Evropom i graditi prijateljske odnose, zaključuju u Limesu.

SUPERIOR doo, Velika Plana

Superior doo je semenska kuća osnovana 1993 godine. Bugarska je prva zemlja (van ex YU), u koju je Superior počeo da izvozi svoje proizvode.

Prvi proizvod koji je Superior registrovao u Bugarskoj je bila paprika „Slonovo uvo“, a uporedo je išla i registracija po EU standardima.

Sajam AGRA u Plovdivu 2008-te je bio veoma važan jer je na sajmu uspostavljena saradnja sa novim partnerima. Značajno je napomenuti da su partneri iz Bugarske imali dosta iskustva oko spremanja potrebne dokumentacije jer su već uvozili semensku robu iz drugih zemalja, pa su mogli da pomognu u pripremi dokumentacije za izvoz.

Inače, Bugarska, iako članica EU, ima visoke takse za registraciju proizvoda, više od Slovačke ili Rumunije. Ima visoku stopu PDV-a na semensku robu, 20%, i vrši analize prilikom granične kontrole i prilikom carinjenja u mestu istovara. Bez obzira na to što Srbija izdaje OECD sertifikat, ipak se uzimaju uzorci za analizu na još dva mesta.

Inače, bugarski poljoprivredni proizvođači poštuju srpsku robu. Superior najviše izvozi seme paprika Slonovo uvo, zatim Belo Uvo, Prizrenku i Delfinu. Tržište svežih plodova zahteva umereno zeleno do tamno zelene plodove paprika koji prelaze u jarko crvenu boju. Od paradajza, najviše se traže roze hibridi. Kupus u tipu Čustendijskog i srednje dugi krastavci. Jedini problem koji je Superior imao se desio kada je jednom prilikom izvezao seme koje je prethodno bilo tretirano fungicidom koji mu je umaljiо klijavost. Bugarski partneri su odmah reagovali, prestali da kupuju i trebalo je 5 godina da se povrate stare pozicije. Dakle, bugarski kupci ne praštaju greške, kažu u Superioru.

Na kraju, po mišljenju Superiora, Srbija ima šansu da sa kvalitetnim proizvodima, po povoljnoj ceni bugarskom tržištu ponudi razne poljoprivredne proizvode.

SPAJIĆ doo Negotin

Spajić doo iz Negotina poslednjih godina veoma uspešno razvija svoje poslovanje sa brojnim zemljama u svetu, kao i sa Republikom Bugarskom.

Kompanija je osnovana 2002.godine, a već početkom 2003.godine je proizvedena prva linija za proizvodnju čeličnih vlakana za sopstvene potrebe. Tokom narednih par godina kompanija investira u novi proizvodni pogon, proširenje asortimana i povećanje obima proizvodnje, a samim tim i u vrednost plasmana na domaće i inostrano tržište. Tokom 2013.godine investira se u opremu za izvlačenje čelične žice. Postavljena je prva mašina za izvlačenje nisko, srednje i visoko ugljenične čelične žice. Firma počinje sa proizvodnjom cilindričnih abraziva, instalira mašinu za zaobljavanje abraziva, i pored cilindričnih, kreće se i sa proizvodnjom zaobljenih abraziva. Kreće sa radom laboratorija za mehaničko metalografska ispitivanja. Ovim investicijama je zaokružen proces proizvodnje.

Kompanija je pokrenula saradnju sa Bliskim Istokom dostavom čeličnih vlakna za primarne i sekundarne tunelske obloge mreže Metroa u Rijadu, a u planu je dalji razvoj prodaje proizvoda na Bliskom Istoku zbog razvoja mreža gradskog transporta i velikih infrastrukturnih projekata na tom tržištu. Zabeleženi su nastupi na brojnim sajmovima u svetu u Nemačkoj, Turskoj, Rusiji, Indiji, SAD-u. Primarno izvoze čelična i gvozdena vlakna, sačmu, toplovaljanu žicu i proizvode od žice. Firma Spajić uspešno izvozi u Saudijsku Arabiju, Bugarsku, SAD, Tursku, EU, kao i zemlje bivše republike SFRJ.

Popis TABELA

TABELA 1: Spoljnotrgovinska razmena Srbije (mil. \$) 2011-2015.g.

TABELA 2: Pregled spoljnotrgovinske razmene Srbije po razvijenosti zemalja 2013-2015.g.

TABELA 3: Vrednost izvoza prema klasifikaciji delatnosti, 2013–2015.(mil. \$)

TABELA 4: Izvoz i uvoz po geografskim zonama i odabranim zemljama 2015.g. u mil. USD

TABELA 5: Struktura MSPP sektora u poređenju sa EU

TABELA 6: Broj preduzeća i učešće MSPP sektora u okruženju

TABELA 7: Indikatori poslovanja MSPP prema delatnosti, u 2015.

TABELA 8: Struktura MSPP sektora po regionima

TABELA 9: Konačna rang lista – finalni rang sektora prema razvojnim potencijalima

TABELA 10: Sektori razvrstani po izveznoj performansi

TABELA 11: Spoljnotrgovinska razmena Srbije i Bugarske u periodu 2011-2015.g (u USD)

TABELA 12: Izvoz / uvoz Republike Bugarske 2015/2016

TABELA 13: Vrednost izvoza u Republiku Bugarsku u USD

TABELA 14: Izvoz Srbije u Republiku Bugarsku po delatnostima i sektorima KD U USD

TABELA 15: Izvoz u Republiku Bugarsku prema SMTK u USD

TABELA 16: Izvoz u Republiku Bugarsku detaljan prikaz sektora SMTK (U USD)

TABELA 17: Izvoz u R. Bugarsku - Sektori SMTK sa povećanom vrednošću izvoza 2014/2015

TABELA 18: Planirana struktra MSPP za 2020.god

TABELA 19: Procenat uspešnosti MSPP

Popis GRAFIKONA

GRAFIKON 1: Spoljnotrgovinska razmena Srbije (mil. \$) 2011-2015.g.

GRAFIKON 2: Zemlje sa najvećim učešćem uspoljnotrgovinskoj razmeni u 2015.

GRAFIKON 3: Pregled broja društava po veličini

GRAFIKON 4: Procenat regionalnog učešća MSPP u Srbiji

GRAFIKON 5: Pregled učešća prema izvozu

GRAFIKON 6: Izvozni sektori Srbije

GRAFIKON 7: Grafički prikaz strukture indeksa razvojnih potencijala sektora

GRAFIKON 8: Vodeći sektori SMTK u izvozu/uvozu Republik Bugarske

GRAFIKON 9: Procenat učešća sektora SMTK u ukupnom izvozu

GRAFIKON 10: Pregled kretanja vrednosti izvoza u Republiku Bugarsku po sektorima SMTK

GRAFIKON 11: Efektivna podrška rastu MSPP sektora

GRAFIKON 12: Ključne determinante izvozne konkurentnosti

15

LITERATURA

Nemanja Šormaz, Danijela Bobić, Centar za visoke ekonomske studije,
„Indeks razvojnih potencijala razmenjivih sektora u Srbiji - IRP 2014 “

Kori Udovički, Nemanja Šormaz, Danijela Bobić, Bojan Božović, Centar za visoke ekonomske studije,
„PERFORMANSA REALNOG SEKTORA U SRBIJI: Iskazana konkurentnost prema veličini, sektoru i regionu“,
(2014)

Ministarstvo privrede Nacionalna agencija za regionalni razvoj,
„Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2013. godinu“

USAID Projekat održivog lokalnog razvoja (SLDP),
„Izveštaj o konkurentnosti MSPP u Srbiji“

Centar za visoke ekonomske studije (CEVES),
„Potencijal i preduslovi za rast MSPP sektora u Srbiji“, Beograd 2015

Mr Nebojša Gagović,
„Determinante rasta izvoza i analiza mogućnosti povećanja izvoza Srbije“, Beograd 2016

Ministarstvo privrede,
„Strategija za podršku razvoja MSP, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine“,
Beograd 2015

Godina izdavanja:

2017.

Izdavač:

Jugoistočna razvojna mreža

Autori:

Vladan Jeremić

Branko Brković

Marija Nikolić

Zoran Aleksić

Miloš Najčević

Ivan Mihajlović

Jelena Pavlović

RAS

Realizaciju Projekta je podržala RAZVOJNA AGENCIJA SRBIJE – RAS
u okviru svog Programa podrške poslovnoj institucionalnoj infrastrukturi u 2016. godini.